

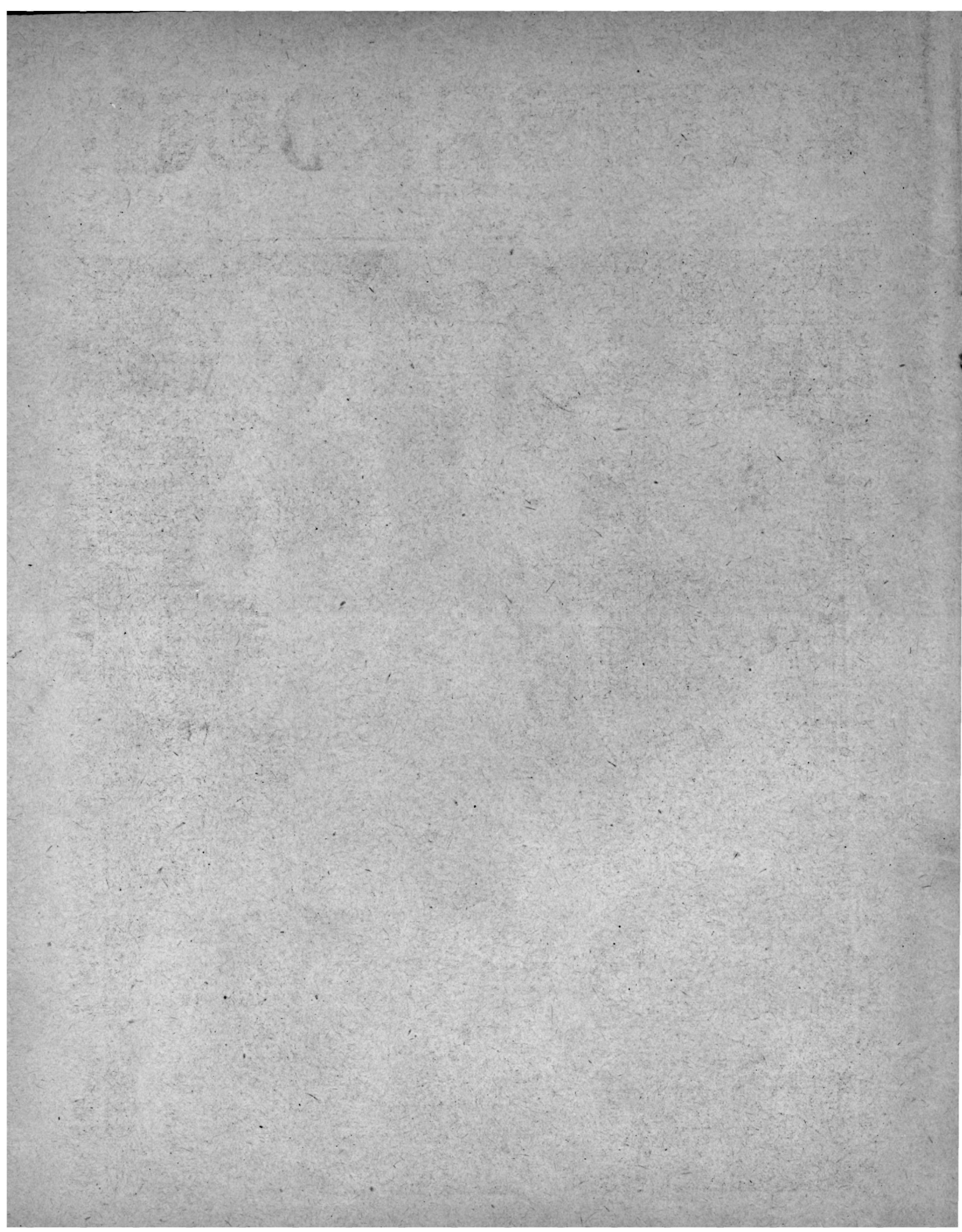
N:1-2

Kaitsekodu!

11. JAANUARIL

1930. A.

KAITSE KODU!

NR. 1/2

11. JAANUAR 1930

6. AASTAKÄIK

Toimetuse ja talituse Tallinnas, Kaarli tän. 8, kaitseliidu peastaabis. Tel. 370.

Väljaandja: kaitseliidu peastaap.

Vastutav toimetaja: kol.-ltn. J. Maide.

Tegev toimetaja: L. Sõerd.

UUEKS AASTAKS

Ajaratas on lõpetanud oma ringi kosmilise igaviku sihis: on lülitud jälle uus lüli aastasadade ja aegade ahelikku. Aasta 1929 on minevik juba mõne päeva eest.

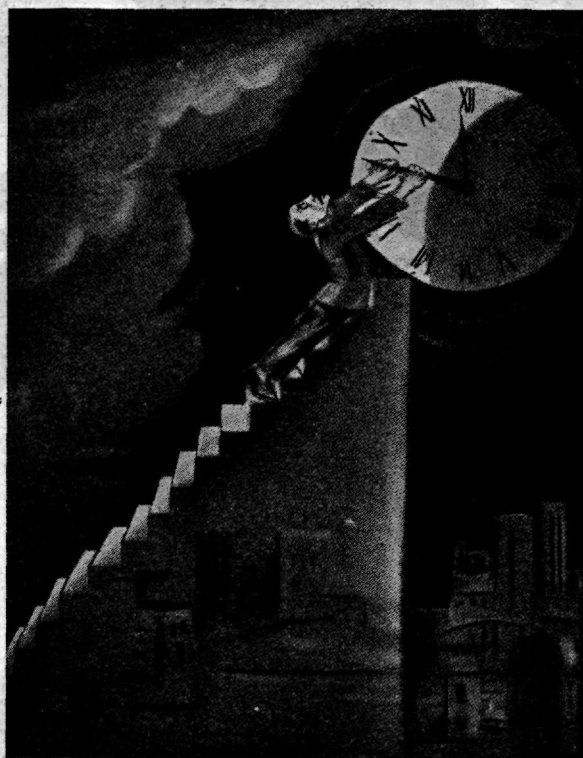
Tõesti, kui ruttu küll kaovad päevad, kui kiiresti möödub aeg tööd tehes, rühkides ja teenides oma igapäevast leiba. Päev, see on üks sööm, üks hingetõmbus elu rühklevas ja rabelevas keerises. Vaatad korraks ringi, juba on möödunud nädal, ja kuud — seda jätkub vaevalt piskuks arupidamiseks oma igapäevase majapidamise üle. Ja harilikult sa ei märkagi, kui otse linnulennul on sust möödunud jälle neli aastaaega ja uus aasta üute murede ja lootustega seisab ühel heal päeval kui teretunud külaline su ukse ees.

Iga uue aasta vahetusel on meil harilikult kombeks teha kokkuvõtteid vana ja esitada soove uue, algava aasta kohta.

Missuguse kokkuvõtte teeme meie nüüd möödunud aastale? Missuguseid soove märgime oma soovide raamatusse anno 1930?

Ajamerre vajunud 1929. a. oli meie iseisivsuse aastate ahtakeses reas kindlasti rahuldavamaid, kuna sel aastal miski ei seganud meie kodurahu ega raskendanud rahva ja riigi progressiivset arenemist omariiklikult kindla ning püsiva tuleviku poole. Rahva poliitiline iseteadvus, samuti üsk ja armastus oma kodumaasse, oma kodu tulevikku, arenes 1929. aastal jõudsat rada.

Ka majanduslik stabiilsus — meie heaoleku tähtsamaid tegureid — võttis läinud aastal soodsa põllumajandusliku konjunkturi tõttu võrdlemisi selge kuju. Nii et astudes uude aastasse võime julgesti kinnitada, et möödunud 365 päeva ajaratta viimsest lülist ei ole olnud kaugeltki kehvemad kui eelmised enne seda. Auväärne aasta 1929 võib täie rahuldustundega astuda mineviku halli valda, sinna, kust ei tule enam tagasi ei ükski päev, ei ükski tund, ei ükski hingetõmbus.

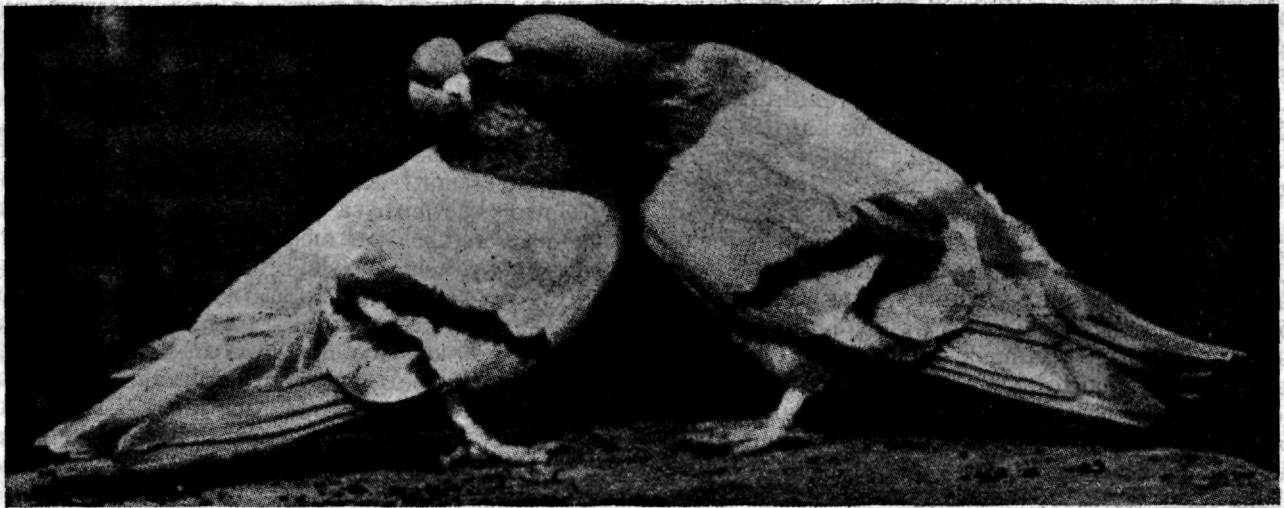

Hirm tuleviku ees. Ch. Cirod'i joonistus.

mis viib meid vastu uuele järgnevale aastale kestva rahuldustundega rinnus.

Tööd, püsivat ja ülesehitavat tööd tehes kaovad kõik varjud ja haihtub nii mõnigi murepilv. Seepärast läki vastu uuele aastale täis töötahet ja elurõõmu. Siis ei suuda murda meid ükski murepilv ega ükski võoras võim ega mõte.

Selles mõttes kõigile õnnelikku ja teguvõimsat uut aastat!

VAHERAHU 10. AASTAPÄEVAKS

3. jaanuaril möödus kümme aastat sõjariistade vaherahu maksmahakkamisest Eesti ja Nõukogude Vene vahel. Vägede ülemjuhataja kindral Laidoner ütles 31. detsembril 1919. a. kell 21.50 avaldatud teadaandes, et „kindlalt ja julgelt võitles meie vahva maleva ja laevastik tugevate vaenlaste vastu ja selle võitluse tagajärg on see, et suur Vene nõukogude riik oli sunnitud meie väikese riigiga läbirääkimisi algama. Ühkelt võib Eesti kaitseväge oma töö peale tagasi vaadata.“

Nüüd, kümne aasta möödumisel, tuletame meele seda suurt sündmust ja tähtsat võitu.

3. jaanuaril tardus Eestis kogu elu ja tegevus kaheks minutiks. Meie mälestasime kangelt, kes langesid sõjas meie iseseisvuse ja vabaduse eest. Seda teeme igal aastal 3. jaanuaril kell 10.30, s. o. silmapilgul, mil lõppis 1920. a. tegelikult pikk verine Eesti Taaveti heitlus Vene Koljatiga. Eesti oli endale kätte võidelnud koha päikese all vabade rahvaste hulgas.

Sel puhul maksab vabadusvõitluse vete- raanidel värskendada vanu mälestusi ja noortel, kes tol ajal ei suutnud veel teha vahet parema ja pahema käe väe vahel, nüüd aga on võrsunud meesteks, sinnis kuulata jutte päevist, mil vaikis sõjakära.

Rasked olid meie rahvale maailmasõjapäevad ja veel raskemaks läksid nad Vene riigi lagunemise eel revolutsioonijal. Ühelt poolt olid Vene soldatid kaotanud igasuguse distsipliini ning korratunde ja röövisid meie maad üksikult, kuna sõjaväe ülemus igasuguste revisitsioonide ja kitsenduste kaudu muutis kogu rahva elu väljakannatatuks. Järgnev Saksa vägede maale tungimine ja siin maal viibimine ühes poliitilise ja majandusliku terroriga ei ole kaugeltki ununud.

Vaevalt oli aga nende võim murtud liitlaste võitude läbi ja Läänes sõda lõpnud, kui väikesel väljakurnatud Eesti rahval seisis ees suur katsumine: Idast tungisid 22. nov. 1918. a. Eesti kallale Vene vägede hulgad. Halastamatu sõjavanker hakkas veerma. Ajutine valitsus, K.

Pätsiga eesotsas, korraldas imesteldava püsivuse ja osavusega maa kaitset, kel ei olnud oma väge, ei olnud relvi, ei olnud leiba ega raha. Kuid ühest olime rikkad — soovist saada vabaks ja iseseisvaks, valmis rakendama kogu oma jõu ja varanatukese üldsuse kasuks. Tänu sellele vaimustusele ja meie sõjajuhtide andekusele, kõikide poolt siis ja nüüd lugupeetud kindral Laidoneri ülemjuhatusel, saime üle kõigist raskustest ning saime endale aasta jooksul tugeva sõjalise jõu.

Kuid sõda ei ole siht, vaid ainult abinõu luua rahvale parem võimalus rahuliseks elamiseks. Seepärast ei olnud meie vabadusõja kestes aega, kus me oma sihi — rahu — oleksime lasknud silmist. Puudus aga võimalus selle saavutamiseks kestvamaks ajaks seni, kuni meie vastane ei olnud ära näinud, et oleme küllalt tugevad kaitsma oma iseseisvust.

Alles 1919. a. lõpupoole sai võimalikuks kõnelda rahust tõsisemalt. Esimesed läbirääkimised Pihkvas septembris 1919. a. ei annud soovitavaid tagajärgi. Samuti jäid ainult teetasandajaks rahule uued läbirääkimised Tartus novembris 1919. a. Samaaegne katse panna seisma vormilise lepinguta sõjategevust jäi käeliigutuseks. Ja kui lõppeks rahukonverents Tartus 5. detsembril 1919. a. kokku astus, ei toonud ka tema muutust rindele, kus lahingud edasi kestsivad vahest veel suurema ägedusega kui varem.

Meie valitsusel ja rahusõlmijail oli tõsine

UUEKS AASTAKS

Ajaratas on lõpetanud oma ringi kosmilise igaviku sihis: on lülitud jälle uus lüli aastasadade ja aegade ahelikku. Aasta 1929 on minevik juba mõne päeva eest.

Tõesti, kui ruttu küll kaovad päevad, kui kiiresti möödub aeg tööd tehes, rühkides ja teenides oma igapäevast leiba. Päev, see on üks sõõm, üks hingetõmbus elu rühklevas ja rabelevas keerises. Vaatad korraks ringi, juba on möödunud nädal, ja kuud — seda jätkub vaevalt piskuks arupidamiseks oma igapäevase majapidamise üle. Ja harilikult sa ei märkagi, kui otse linnulennul on sust möödunud jälle neli aastaaega ja uus aasta üute murede ja lootustega seisab ühel heal päeval kui teretulnud külaline su ukse ees.

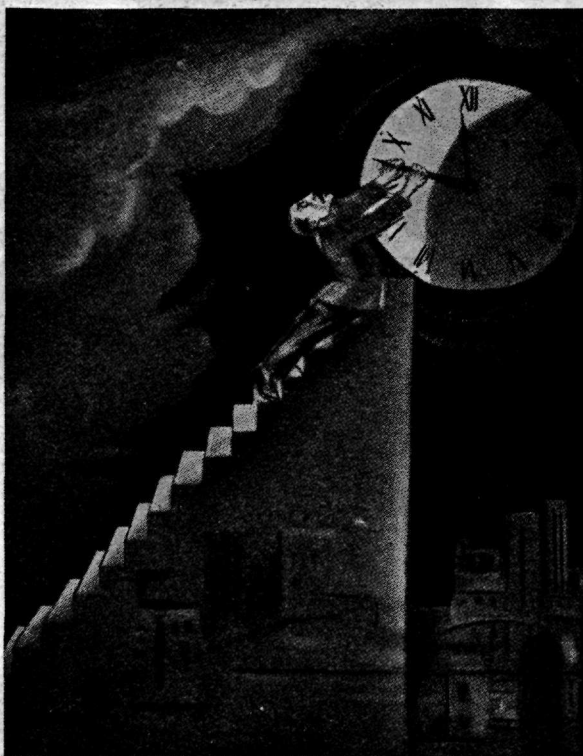
Iga uue aasta vahetusel on meil harilikult kombeks teha kokkuvõtteid vana ja esitada soovide uue, algava aasta kohta.

Missuguse kokkuvõtte teeme meie nüüd möödunud aastale? Missuguseid soovide märgime oma soovide raamatusse anno 1930?

Ajamerre vajunud 1929. a. oli meie iseisvuse aastate ahtakeses reas kindlasti rahuldavamaid, kunas aastal miski ei seganud meie kodurahu ega raskendanud rahva ja riigi progressiivset arenemist omariiklikult kindla ning püsiva tuleviku poole. Rahva poliitiline iseteadvus, samuti usk ja armastus oma kodumaasse, oma kodu tulevikku, arenes 1929. aastal jõudsat rada.

Ka majanduslik stabiilsus — meie heaoleku tähtsamaid tegureid — võttis läinud aastal soodsa põllumajandusliku konjunkturi tõttu võrdlemisi selge kuju. Nii et astudes uude aastasse võime julgesti kinnitada, et möödunud 365 päeva ajaratta viimsest lülis ei ole olnud kaugeltki kehvemad kui eelmised enne seda.

Auväärne aasta 1929 võib täie rahuldustundega astuda mineviku halli valda, sinna, kust ei tule enam tagasi ei ükski päev, ei ükski tund, ei ükski hingetõmbus.

Hirm tuleviku ees. Ch. Cirodi joonistus.

Nüüd seisame uue aasta lävel, oieti oleme astunud juba üle lävegi.

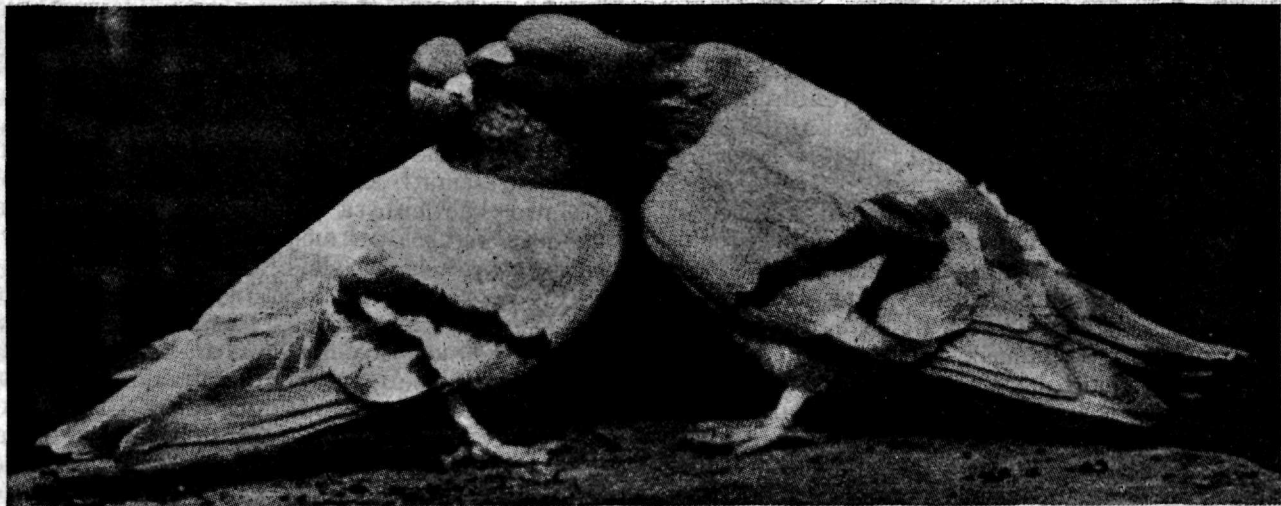
Mida toob meile aasta 1930?

Seda tahame teada meie kõik, ent ei tea keegi. Usume ja loodame vaid, et mitte midagi halba, et ajavanker veereb ka sel aastal oma endist rahu-likku rada ja et meie alanud aastal leiame oma igapäevase töö ja rühmituse keerises nii mõnegi õnneliku ja üleva silmapilgu, mis annab rahu hingele ja

mis viib meid vastu uuele järgnevale aastale kestva rahuldustundega rinnus.

Tööd, püsivat ja ülesehitavat tööd tehes kaovad kõik varjud ja haihtub nii mõnigi murepilv. Seepärast läki vastu uuele aastale täis töötahet ja elurõõmu. Siis ei suuda murda meid ükski murepilv ega ükski võoras võim ega mõte.

Selles mõttes kõigile õnnelikkude ja teguvõimsat uut aastat!

VAHERAHU 10. AASTAPÄEVAKS

3. jaanuaril möödus kümme aastat sõjariistade vaherahu maksmahakkamisest Eesti ja Nõukogude Vene vahel. Vägede ülemjuhataja kindral Laidoner ütles 31. detsembril 1919. a. kell 21.50 avaldatud teadaandes, et „kindlalt ja julgelt võitles meie vahva maleva ja laevastik tugevate vaenlaste vastu ja selle võitluse tagajärg on see, et suur Vene nõukogude riik oli sunnitud meie väikese riigiga läbirääkimisi algama. Uhkelt võib Eesti kaitseväge oma töö peale tagasi vaadata.“

Nüüd, kümne aasta möödumisel, tuletame meele seda suurt sündmust ja tähtsat võitu.

3. jaanuaril tardus Eestis kogu elu ja tegevus kaheks minutiks. Meie mälestasime kangelas, kes langesid sõjas meie iseseisvuse ja vabaduse eest. Seda teeme igal aastal 3. jaanuaril kell 10.30, s. o. silmapilgul, mil lõppis 1920. a. tegelikult pikk verine Eesti Taaveti heitlus Vene Koljatiga. Eesti oli endale kätte võidelnud koha päikese all vabade rahvaste hulgas.

Sel puhul maksab vabadusvõitluse veteraanidel värskendada vanu mälestusi ja noortel, kes tol ajal ei suutnud veel teha vahet parema ja pahema käe väe vahel, nüüd aga on võrsunud meesteks, sünnis kuulata jutte päevist, mil vaikis sõjakära.

Rasked olid meie rahvale maailmasõjapäevad ja veel raskemaks läksid nad Vene riigi lagunemise eel revolutsiooniajal. Ühelt poolt olid Vene soldatid kaotanud igasuguse distsipliini ning korratunde ja röövisid meie maad üksikult, kuna sõjaväe ülemus igasuguste rekvitsioonide ja kitsenduste kaudu muutis kogu rahva elu väljakannatamatuks. Järgnev Saksa vägede maale tungimine ja siin maal viibimine ühes poliitilise ja majandusliku terroriga ei ole kaugeltki ununud.

Vaevalt oli aga nende võim murtud liitlaste võitude läbi ja Läänes sõda lõpnud, kui väikesel väljakurnatud Eesti rahval seisis ees suur katsumine: Idast tungisid 22. nov. 1918. a. Eesti kallale Vene vägede hulgad. Halastamatu sõjavanker hakkas veerma. Ajutine valitsus, K.

Pätsiga eesotsas, korraldas imesteldava püsivuse ja osavusega maa kaitset, kel ei olnud oma väge, ei olnud relvi, ei olnud leiba ega raha. Kuid ühest olime rikkad — soovist saada vabaks ja iseseisvaks, valmis rakendama kogu oma jõu ja varanatukese üldsuse kasuks. Tänu sellele vaimustusele ja meie sõjajuhtide andekusele, kõikide poolt siis ja nüüd lugupeetud kindral Laidoneri ülemjuhatusel, saime üle kõigist raskustest ning saime endale aasta jooksul tugeva sõjalise jõu.

Kuid sõda ei ole siht, vaid ainult abinõu luua rahvale parem võimalus rahuliseks elamiseks. Seepärast ei olnud meie vabadussõja kestes aega, kus me oma sihi — rahu — oleksime lasknud silmist. Puudus aga võimalus selle saavutamiseks kestmaks ajaks seni, kuni meie vastane ei olnud ära näinud, et oleme küllalt tugevad kaitsma oma iseseisvust.

Alles 1919. a. lõpupoole sai võimalikuks kõnelda rahust tõsisemalt. Esimesed läbirääkimised Pihkvas septembris 1919. a. ei annud soovitavaid tagajärgi. Samuti jäid ainult teetasandajaiks rahule uued läbirääkimised Tartus novembris 1919. a. Samaaegne katse panna seisma vormilise lepinguta sõjategevust jäi käeliigutuseks. Ja kui lõppeks rahukonverents Tartus 5. detsembril 1919. a. kokku astus, ei toonud ka tema muutust rindele, kus lahingud edasi kestsivad vahest veel suurema ägedusega kui varem.

Meie valitsusel ja rahusõlmijail oli tõsine

soov katsuda verevalamine eelseisvateks suurteks „rahupühadeks“ — jõuludeks — panna seisma. Tehti tööd erilise püsivusega jõulu- laupäev ja jõuluöö läbi. Kuid venelaste uus nõudmine — jätku meie Narva jõe kaldad kindlustamata — tõmbas kõigist meie kavadest kriipsu läbi.

Jõulud ei olnud meil rahupühad. Mõlemad pooled valmistusid uuteks lahinguteks. Jõulupühiks sõitis ülemjuhataja J. Laidoner ise Narva, et teha ümberkorraldusi, ning venelased töid oma reservid juure, nii et 28. detsembril algas uus venelaste rünnak, mille ainukeseks tagajärjeks oli loodelaste armee jäänuste väljalöömine frontilt. See üldrünnak jätkus erilise jõuga veel 29. ja 30. dets., mille kestes Eesti likvideeris kõik enamlaste pealetungid Pljussa sillale ja Vjerskile, Ustserdjanka ja Kriuša juures.

30. detsembri õhtuks raugesid pealetungid ja 7-da punaarmee ülem saatis oma rinde-ülemale rapordi, toonitades kahurite puudust ja tõendades, et temal rügementidest on jäänud järele ainult viletsad riismed, mistõttu tema ei leia võimalikuks pealetungi jätkata, selle vastu avaldab aga kartust, et kaitsekorral ta ei jõua isegi valveteenistust pidada. Säärases olukorras algas rahudelegatsioon 29. dets. uuesti oma koosolekuid komisjonides. Jõuluajal oli Vene rahudelegatsioonile tulnud juure Gukovski, endine Nõukogude rahakomissar, ja meriasjanduse eriteadlane krahv Benkendorff, endise Vene Londoni saadiku poeg. Oodati ka Krassini, kuid ta ei tulnud. Jõuluajal käis kindral Kostjajev Pihkvas oma valitsusega otsetraati mööda kõnelemas.

29. ja 30. dets. kehtsid piiri- ja tagatis-komisjoni koosolekud, kus lõplikult saavutati kokkulepped kõigi olulisemate küsimuste kohta, mis otsustati võtta vaherahu lepingusse. 31. detsembril kell 7 õhtul peeti 14. rahukonverentsi istung, millest esmakordselt peale Joffe ka Gukovski osa võttis. Joffe teatas, et piiri- ja garantiidekomisjonide tegevus on kahjuks veninud veidi pikale, rohkem kui esialgu arvati, kuid et täna on mõlemad pooled siiski leppinud kokku ja võivad vaherahu lepingule kirjutada alla. Komisjonides on täieline kokkulepe saavutatud Eesti iseseisvuse küsimuses riigi piiride ja sõjaliste garantiide kohta. Samuti on komisjonide poolt töötatud valmis lepingu kava sõjategevuse seismapaneku kohta, mis kokkulepped siis avaldatakse ka istungil. Poska avaldas samad tekstid Eesti keeles, kuna leping ise sõlmiti kahes keeles; mõlemad tekstid on autentised. Sellega lõppis esimene osa rahuläbirääkimistest ja järgnes allakirjutamine.

Enne seda peavad delegatsiooni juhid tarviliseks esineda väikeste kõnedega. Joffe toonitab, et see kokkulepe annab lootust, et ka teistes küsimustes, mis veel lahtised, leitakse õige

lahendus. Vene delegatsioon on näidanud üles tahtmist ennastmäärava Eesti rahva soovidele tulla vastu sel teel, et on olnud nõus Eestile üle andma umbes 1000 ruutkilom. vaieldavast territooriumist umbes 50—60 tuhande elanikuga. Sooviksime ka ära tähendada, lisas Joffe juure, et samuti ka Eesti delegatsiooni poolt on olnud kahtlemata soov jõuda säärasele rahule, mis teeks lõpu mõlemalt poolt mittesoovitavale ja raskele sõjale.

Poska vastas, et tema jagab sama optimis- mi, et esimene samm, mis täna astutud, annab kindlustuse ka lõpliku rahu saavutamiseks. Kuid ta kahetseb, et rahuläbirääkimised on Eestil tulnud pidada üksinda teiste Balti riiki- deta. Ta loodab aga, et Venega saavutavad ra- hu varsti ka teised naaberriigid. Kokkulepe ole- vat olnud võimalik vastastikusel järeleandmisel ja kui Vene delegatsiooni esimees ütles, et nad olevat vaieldava maa-ala küsimuses annud jä- rele 1000 ruutkilom. ja 50 tuhande inimese võrra, siis võime vastata, et ka meie poolt on antud ära vaieldav territoorium 3 tuhande ruutkm. suuruses ja 200 tuhande elanikuga.

Vaherahu-leping, mis sõlmiti 31. detsembril hilja õhtul, näeb ette, et alates Tallin- na aja järele kell 10.30 3. jaanuaril 1920. a. lõ- petatakse 7-ks päevaks sõjategevus Eesti-Vene väerinnal ning et pärast 7 päeva möödumist mõ- lemal rindel on õigus üles ütelda, sellest 21 tundi ette teatades. Ei tule etteütlemist, siis kestab sõjategevuse seismine automaatselt edasi. Mõlemad väed jäävad seisma seal, kus nad on, nende vahele luuakse erapooletu maa- riba, ja igasugune sõjategevus lõpeb ning aru- saamatused, mis võivad tekkida, lahendatakse erilise segakomisjoni kaudu. Kokkuleppele on lisatud juure nimetähtedega allakirjutatud (pa- rafeeritud) leping esiteks Eesti riigi iseseis- vuse, teiseks piiride ja kolmandaks sõjaliste garantiide küsimuses.

Selle järele Venemaa „tunnustab ilmtingi- mata Eesti riigi rippumatust ja iseseisvust, loobudes vabatahtlikult ja igaveseks ajaks kõi- gist suveräänõigustest, mis olid Venemaal Eesti rahva ja maa kohta maksvusel olnud riigiõigus-liku korra kui ka rahvusvaheliste lepingute põh- jal, mis nüüd siin tähendatud mõttes edaspidis- teks aegadeks maksvuse kaotavad.“

See määrus läks muutmatult üle ka meie rahulepingusse. Riigipiirid määrati kindlaks nii nagu nad on praegugi.

Leping tehti hariliku rahvusvahelise vormi kohaselt ning otsustati lisada juure ka pitsatid. Selgus aga, et kellelgi delegatsiooni liikmetest oma pitsatit ei olnud, mispärast need tuli tellida en gros. Sellega lõppis kõige tähtsam rahuläbi- rääkimiste järk ja edaspidised läbirääkimised läksid märksa rahulikumalt, kuna nende kestes ei olnud enam mõõduandev tunne, et veri fron- dil voolab.

Vaherahu, kui sõjaline leping, mis Asutava Kogu ratifitseerimist ei vaja, pidi otsekohe astuma jõusse ülemjuhataja päevakäsuga. Kindral Laidonerile omaste tabavate lausetega teatas ta sõjategevuse lõpetamisest.

See suur päevakäsk kõneleb meile palju ka praegusel ajal.

Ta käib järgmiselt:

„Kõikidele sõjaväe osadele, sõjalaevadele ja sõjaväe asutustele. Kõikidele Eesti vabariigi sõjavägedele ja laevastikule soovin hääd uut aastat. Minul on õnn teada, et täna on Tartus sõjariistade vaherahu Eesti demokraatlise vabariigi sõjavägede ja Venemaa nõukogude sõjavägede vahel kõigil Eesti frondil Soome lahest kuni Läti frondini alla kirjutatud. Sõjariistade vaherahu hakkab maksma 3. jaanuaril kell 10.30 min. 1920. aastal. Raske oli möödaläinud aasta Eesti rahvale ja noorele Eesti vabariigile, aga veel raskem oli ta Eesti sõjaväele, kes oma verrega juba rohkem kui aasta on Eesti rahvast ja riiki kaitsnud äärmiselt tugevate vaenlaste vastu idast ja lõunast. Kindlalt ja julgelt võitles meie vahva maleva ja laevastik tugevate vaenlaste vastu ja selle võitluse tagajärg on see, et suur Vene nõukogude riik oli sunnitud meie väikese riigiga rahuläbirääkimisi algama. Uhkelt võib Eesti sõjavägi ja laevastik oma töö peale tagasi vaadata: Eesti sõjavägi on läinud aasta jooksul ühe tugevama nurgakivi demokraatlise Eesti vabariigi aluseks pannud. Täna sel tähtsal päeval tuletab Eesti sõjavägi iseäralise tänuga meele Soome vennasrahvast, kelle vaprad pojad kõige raskemal ajal meile appi tulid ja meid meie raskes võitluses aitasid. Suure tänuga tuletame meele suuri liitriikisid, Inglise, Prantsuse ja Ameerikat, kes meid alati on aidanud aineliselt ja moraalselt. Väga suurt tänu võlgname suure Briti riigi laevastikule. Ei taha meie unustada Daani ja Rootsi rahva poegade abi. Julges lootuses võtab Eesti vabariigi sõjavägi vastu uut aastat, kindlalt lootes, et sõjariistaderahu järele saame viimaks kätte alalise rahu. Julge ja kindel võitlus minevikus on pandiks, et Eesti maleva ja laevastik on tarbekorral iga silmapilk valmis võitlust jätkama nii kaua, kuni Eesti rahvas oma iseseisvuse on kätte saanud. Kõigile veel kord hääd uut aastat ja hääd tervist. Laidoner.“

Tallinnas, 31. dets. 1919, kell 21.50.“

31. detsembri leping lõpetas verevalamise paari päeva pärast, kuna otsekohene sõjategevuse seismapanek osutus võimatuks tehnilistel põhjustel, sest teade pidi edasi antama Moskvasse ja sealt frondile. Kuna Vene kolmas atatak juba 30. detsembril lõppis, siis ei olnud erilist tähendust, kas ametlik vaherahu-päev hakkab maksma hiljem või varem. Nii määrati vaherahu sunduslikuks alguseks päev, mil mõlemate sõjaväed tingimata on saanud kätte käsu sõjariistade tegevuse seismapanemiseks.

1. ja 2. jaanuaril ja 3. jaanuari hommikul kestis küll veel peaaegu kogu frondil edasi suur-üki-, kuulipildujate ja püssitule vahetus. Pihkva sihis korraldas vaenlane 1. jaanuari ööl kogu kallaletunge, kuid kõik see oli ainult nõrgaks vastuhelgiks endistele taplustele. Sõda suri 3. jaanuaril 1920. a.

Ajalugu õpetab, et kui juba kord on saavutatud üldine vaherahu, siis sellele järgneb varem või hiljem lõplik rahu. Sest kumbki sõdija pool saab aru, et tema vägedelt on juba võetud see sõjaline löögimeeleolu, mis on nii vajaline edukaks sõdimiseks. Ja nii ka meie vaherahu viis välja lõplikule rahule.

Muidugi jäi ka meil, nagu mujal vaherahu korral, hulk tähtsamaid küsimusi lahendada rahulepingule. Kuid nende suhteline tähtsus oli vähem, ja nimelt säärane, et nende mittelahendamise pärast kumbki pool ei pidanud võimalikuks uuesti sõda alustada.

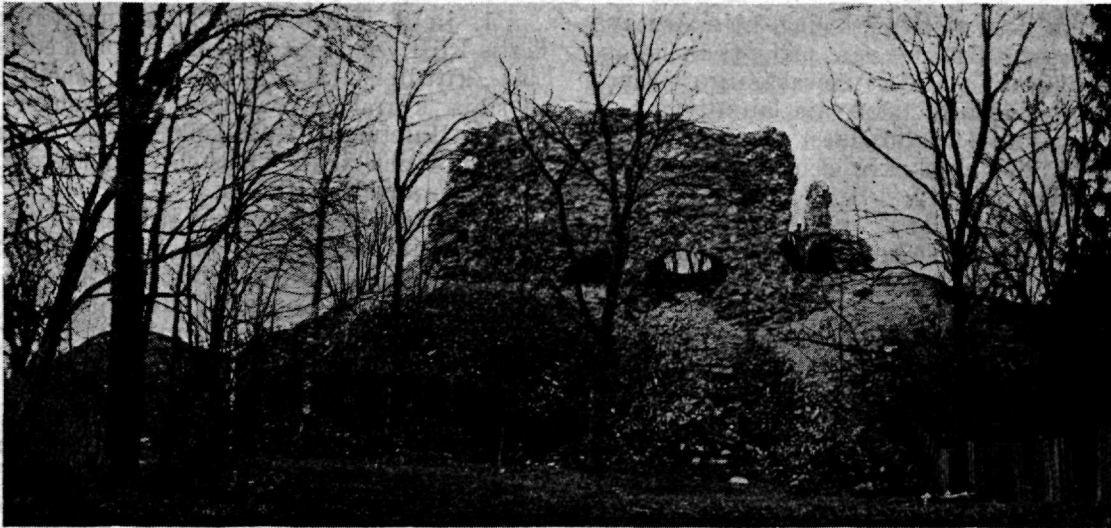
Tähtis oli ka Tartu vaherahu 13. dets. 1919. aastal oma ülemaailmise poliitilise tagajärje poolest. Esimest korda pärast maailmasõda ja Vene kodusõda esines siin Vene nõukogude võimulepingu poolena riigiga, kelle peale Euroopa vaatas kui oma kultuuri eelposti peale. See tähendas mulku selles raudses rõngas, mis sõjaliselt Nõukogude Venet piiras ning millele järgnes varsti liitlaste poolt ametlik Vene blokaadi kaotus. Eestile oli Tartu vaherahu tema iseseisvuse tunnustamiseks valitsuse poolt, kes endisel emamaal, Venes, võimul; Venele tähendas ta isolatsiooni lõppu ja astumist Euroopa riikide peresse, kogu maailmale aga sõjaka enamuse rünnaku raugemist.

Kümme aastat oleme nüüd maitanud rahu. Nende kahtlused, kes vaherahu nägid ainult meie tolleaegsete vaenlaste kavalat käiku meie kaitsevõime nõrgestamiseks, on osutunud ekslikeks. Endisest vastasest on saanud naaber, kellega elame harilikus sõbralikus vahekorras. Rahupüüded kogu maailmas on tugevasti juurdunud, Rahvasteliit ühelt poolt, üksikud riigid omavahel teiselt poolt arendavad rahulikke sidemeid.

Kuid ka nüüd, nagu tol ajal, ei saa me unustada, et seda hoiab Jumal, kes enda eest hoolitseb ise. Rahva julgeolek ja rahu ei olene mitte ainult teiste heast tahtest, vaid ka tema enda soovist kaitsta oma vabadust viimse veretilgani, olles valmis oma priiuse eest andma kõik, mis on inimesel.

Ja täna, mälestades sõja kümneaastast lõppu, nagu alati maksab meil tuletada meele ka seda testamenti, mis jättis meile rahudelegatsiooni unustamata juhataja, kadunud Jaan Poska, kui ta Asutavale Kogule rahulepingut kinnitamiseks esitades oma elu viimast kõnet lõpetab targa sooviga: „Maitsem küll rahu, aga hoidkem alal ja kasvatagem oma sõjalist jõudu“.

A. Piip.

Lihula lossi varemed.

LIHULA – MUISTNE EESTI SÕJALINN

Kolmekuningapäeval pühitses kaitseliidu Lihula malevkond oma aastapäeva. Sel puhul pole huvituse ta heita pilku Lihula muistse sõjalinna ajaloolle, millest allpooltoodud kirjutises jutustatakse nii mõndki huvitavat.

Ikka rohkem vajub kokku ordulossi varemete rühm Lihula maalinna kõrgel turjal. Aja-hammas pureb halle müüre, kivid varisevad maha, aga ei kao mägi ega sügav vallikraav, mille on ehitanud meie esivanemate käed.

Siin asus muistse Rotaaliamaa kindlus ja keskpaik. Millised marud ja lahingud Lihulas on löödud, sellest räägib ajalooramat meile vähe. Läti Hindreku kroonikast loeme, et 1220. aastal tulnud Rootsi kuningas oma venna Karliga ja piiskoppidega Rotaaliasse. Tagasi minnes jätnud kuningas oma venna ja ühe piiskopi Lihula linnusesse. Kuninga vend oli tol korral Ida-Gooti hertsog.

Rootslastel polnud aga Lihulas kaua rahu, sest ajaraamat jutustab:

Ühel päeval, kui esimene päevavalgus paistis, juhtus, et saarlased tulid merelt suure sõjaväega. Nad piirasid rootslased ümber, sõdisid nendega ja pistsid tule nende vastu, võitlesid nendega, ilma et oleksid suutnud panna vastu nii suurele hulgale. Ja nende käe läbi langes rootslasi, võeti linnus ja ka juht langes linnusesse. Ja rootslased läksid välja nende peale, ja piiskopp tapeti mõõga ning tulega ja on, nagu usume, rännanud märtrite hulka. Ja tuli pärast seda daanlasi, kes kogusid nende surnukehad kokku ja matsid need leinates maha.

Kas seda suurt võitlust peeti Lihulas või Lihula lähedal Virtsu teel, selle kohta ei anna Läti Hindreku kroonika täit selgust. Professor M. J. Eisen, käsitades Rootsi kuningate haudade

küsimust Eestis, peab siiski võimalikuks, et lööming saarlastega leidis aset Lihulas, kuna kroonikakirjutaja räägib linnusest, mille all tuleb mõista Lihulat. Ja tõenäolisena paistabki, et kui saarlased tulid suure sõjaväega, siis arusaadavalt neile korraldati vastupanu Rotaalia kindlaimas kohas.

On olnud teisigi võitlusi Lihula juures, sest orduaegne uhke piiskopiloss ei jäänud püsima ja varemete rühm tunnistab ta olemasolu.

Sõdadest on jäänud rahvajuttudes mõningaid mälestusi. Räägitakse, et siis, kui Lihula lossi piiratud, veetud lähedalolevast Helvati külast mahakistud elamud lossi juure ja pistetud põlema. Kange suits ja kõrge leek kergendanud lossi vallutamist. Kes lossi piirasid ja kes kaitsesid, see jääb rahvajuttudes tumedaks.

Lihula lähedal asub Poola talu samanimelise vallikraavi ääres. Kraav madala valliga tuleb nähtavale mõne kilomeetri kaugusel soos. Rahvas räägib, et siitkaudu poolakad läinud Lihula linna rikkuma.

Olgu nende võitlustega ja piiramistega lood kuidas on, meie teame aga, et siin käis ja töötas kord vaba Rotaalia mees. A. Saal ühes oma ajaloolises jutustuses kirjeldab Rotaalia vana matuse tseremoniat Lihula mäel. Matuse tulehelk paistnud Soontaga maalinna. Ja Lihula lossimäelt ulatub vaadata tõesti kaugele. Soode ja rabade tagant kerkib Mihkli kiriku torn. Seal läheduses asubki muistne eestlaste linn Soontagana. Samuti võib näha Karuse ja Kirbla ki-

riku torne ja Matsalu lahte laiade luhtadega tema läheduses.

Kurbi mälestusi on uuem ajalugu jätnud Lihulale. 1905./06. a. töötas siin karistussalk. Katsuti murda eestlase selgroogu, matta tema rahvuslikku iseteadvust. Ja paljud kodumaa pojad tapeti Lihula soo all metsas. Saksa okupatsiooni ajal, 1918. aastal, oli Lihula jällegi esimene koht, kus võoras võim hakkas kinnitama oma köidikuid. Mõnikümmend vangistatud kodanikku aeti okupantide piikide vahel Tallinna ja paigutati elevaatori.

Need ajad on nüüd juba mineviku hõlmas.

Läänemaa või Rotaalia mees on jällegi vaba ja jääb vabaks. Kevadeti, kui lõövad lokkama Lääne laiad luhad ja lehistuvad puud lossivaremete ümber, siis kõlab muistse maalinna varisemata kumerusel kodukaitsjate võimas laul.

Sooheinamaa, kus kord võoraste vägivald tappis meie mehi, on nüüd ammugi haritud põlluks. Siin ehitab uus põllumees endale kodu. Poola kraavi juures kerkib kahekordne uus hoone — Tallinna-Rapla-Virtsu raudteeliini Lihula jaam. Uus elu tärkab kõikjal ja kaugele mineviku uttu jäävad mälestused üleelatud surveajust.

T. B.

Lihula tänapäeval.

ROOTSI AJA ÜLDHINNANG MEIE RAHVA EDULOOS MIS OLEKSIME OLNUD SELLETA?

Rootsi aja tähtsusest ja väärtusest meie rahvale on kõneldud ja kirjutatud palju, eriti rohkesti läinud-survise Rootsi kuninga külaskäigu puhul (ka meie lehes).

See aine on aga tõepoolest nii laialaatuslik ja suure tähtsusega, et seda maksab vaadata ikka jälle uutelt külgedelt. Eriti huvitav on seejuures panna tähele meie rahva hingeelulist momenti. Rahva suurel kogul ei olnud paari sajangu jooksul, — Rootsi aja kadumise järele, — kuigi palju kirjanduslikke teateid selle aja nähete kohta. (Neid võidigi anda alles eelolevale rahvapõlvele — ka väga ettevaatlikult ja tagasihoidlikult, et mitte riivata Vene aja uhket ülistust. *) Aga ta ei tarvitsenudki seda, vaid oma südame sunnil ja väheste säilinud suusõnaliste

*) Esimestes ajaloolistes kirjutistes Eesti keeles arvati olevat vaja Rootsi ajast kõnelda laitvas toonis, vististi Vene võimude meeleheaks; seda tegi isegi see Eesti sõber O. V. Masing oma „Näddalalehes“. Ja veel öeldi sedagi, et Rootsi sõjavägi olevat talitanud siin „kui näljased hundid“.

mälestuste järel ristas ta üldiselt Rootsi aja meie juures „heaks“. Sellega tabas ta kogu asjaolu üdi paremini kui seda võivad teha pikalt ja põhjalikult esitatud ajaloolised kaalutlused ja hinnangud. Aga neilgi on oma väärtus, ja seetõttu tuleb neid käsitleda tarbekohaselt. Seda tehes selgub alles õieti, mis Rootsi aeg meile on olnud kogu meie olemasolu kohta.

Põhjalikku kaalutlust selles asjas ongi vaja, sest teatavasti pole olnud väliselt vaadates Rootsi aeg meie maale ja rahvale üldiselt „hea“. Ligikaudu pool sellest möödus sõdade keerus, mitmel puhul käisid üle maa sõjasurvete kaasas kurnavad katkud ja rängad näljaajad saatsid surma suure osa elanikke. Oma õiglases meeles ei pannud aga meie rahvas neid asju riigivõimu süülks — kelle kohta oli üldine tunne, et see on talle heatahtlik, — vaid võttis nad vastu kui paratamatuse ja oli ustav lõpuni „oma kuningale, kes meie eest on sõdimas.“ *)

*) Eesti soost vanima kirjaniku „Käsu Hansu“ sõnad tema „Tarto liina ikulaulus“. (Vaata sellest „Kaitse Kodu!“ 1926. a.)

Tunti täiesti, et võrreldes enneolnud ja pärast-
tulnud aegadega Rootsi aeg meil ometi oli olnud „hea“
nimetuse vääriline.

Ag a üldajaloolisest vaatekohast hinnates
oli ta veel kaugelt enam. Temas seisis õieti kogu
meie rahva ja ta kultuuri eluküsimus; temata
poleks üldiselt saanud ollagi nüüdset Eestit. Seda
väidet tuleb ligemalt põhjendada.

Meie rahva kogu minevik, alles hiljutise ajani, on
olnud täis kurbloolust, mida dr. Kreutzwald
oma „Kalevipojas“ on tabavalt tähendanud „sängidega,
millel servad lagund“. Aga pika rea kurbade kujude
keskelt puutuvad ometi silma ka mõned heledad hetked.
Otsatu suure tähtsuse ja väärtusega meie rahva edu-
loos oli see, et ta sai elama ja asuma siia „Läänemere
koidukaldale“, kus kokku puutudes ja läbi käies
enam arenenud Lääne-Euroopa kultuuripiirkonda kuulu-
vate rahvastega (Skandinaavias) võis edeneda ja are-
neda hoopis teisel moel ja tempol, kui see oli võimalik
ta sisemaale jäänud hõimrahvastel, kes sealsete olude
survel pärastpoole närbusid ja slaavlusse uppusid. Ot-
sata ränk löök ta edukäigule oli küll, et talle tuli peale
saatuslik tund, mil ta tõmmati ajalookäigu kee-
risesse, koguni halval ajal, mil ta veel polnud täiesti
küps oma jalale toetamiseks, mistõttu sattus võõraste
võimuluseks. (Vaata sellest ligemalt „Kaitse Kodu!“
nr. 5 — 1928. a.)

Ometi polnud see ajalugu iseendast veel kõige
suurem õnnetus, sest kultuuris kosuda, ühiseluliselt ja
ka aineliselt areneda, saavad rahvad ka võõra valitsuse
all, kui selleks on soodsad tingimused. Sellest on kõige
selgem näide meie Soome vennasrahva arengu käik.
Soome ajaloolased arvavad selle üsna loomulikuks näh-
teks, et Soome rahvas sai (umbes samal ajal kui Eesti)
enam arenenud Rootsi riigi külge, mis oma kultuurilise
olu juures võimaldas temalegi edaspidise parema arengu.
Oleks Eesti käsi käinud samuti, poleks meil palju
põhjust kurta oma vana vabaduse kaotamise pärast
700 a. eest.

Ag a meie rahva saatus kujunes võõra võimu all
otse vastandlikuks vennasrahva omale Soomes.
Temalt hävitati ta senine heas tõusuhoos olev oma-
pärane kultuur ja majanduslik olukord, võeti ära
koguni isiklik vabadus, sest Eesti uueks isan-
daks polnud mitte, nagu Soomes, ausameelne ja inim-
sõbraline ning vabadusetundeline „põhjavaimuline“
rootslus, vaid karedaloomuline ja karmikäeline „tuim-
silmlne sakslus“ (Soome luuletaja Ahlquisti sõnad).

Ag a vähe sellest! Palju pahem veel oli asjaolu,
et meie maal ei saanud maksma, nagu Soomes, kindla-
korralduslik ning üldkasu taotlev ühtlane riigivõim,
vaid siia sigis mingisugune õige riigikorra moonutis —
munk-rüütlist laadi kandeve lõdvamoeline liit-
riik (föderatsioon), kus võimupidajaiks olid rüütli-
ordu, katoliku piiskopid ja linnakodanlus, kelle kõrvale
tekkis peagi veel „maalaenuliste“ kogu (pärastises mõt-
tes mõisnikud).

Need võimud tülitsevad alaliselt endi vahel, ükssteist
nõrgestades, ühised olid nad ainult maa kaugelt suu-
rema osa elanikkude kurnamises, kes olid ilma igast
õigusest; võimukandjaks oli koguni vähearvuline ülem-
kiht — seegi võõrasooline. Nõnda polnudki sinne
„Maarjamaa“ nime kandeve valitsuskond riik selle sõna
õiges mõttes.

Niisugune veidraloomuline valitsuskord (mis lei-
dus peale meie maa ainult veel Preisimaal; kolmandaks
oli paavsti kirikuriik Itaalias, see aga puhtvaimuliku-
laadiline) oli võimalik ainult kõnesoleval ajajärgul —
keskaja teisel poolel, mil Kesk-Euroopas maksev oli
omamoeline kiriklusest läbiimbutatud vaimuilm ja selle-
taoline õhkkond. Ei enne ega pärast polnud olemas
sarnast seisukorda. Kuid ka siis oli ta õieti ikka
kunstlik koondus, millel pikka kestvust ei saanud
olla, sest iga riiklus peab end toetama ikka kuidagi
moodi suure rahva kogu peale. Ag a kirjeldatud

laadi „orduriikidel“ polnud rahvast selle sõna tõsi-
ses mõttes olemaski — oli ainult tuimuses ja vaesuses
hoitud „pärisinimeste“ mass, kellel riigi edasikestvuse
kohta mingit huvi polnud, ennem ootas ta selle kuku-
tamist, et nii survest pääseda.

Nõndaviisi oli kogu orduriik nagu juuretu ja sise-
miselt õnes puu. Et ta aga ometi suutis püsida ter-
velt kolmandiku aastatuhandet, põhjenes asjaolul, et
tal olid naabriteks kõnesoleval ajal nõrgad riigid, kes
oma jõuetuses temale polnud kardetavad. Niipea aga,
kui seisukord muutus keskaja lõpul, oli lõõnud ka ordu-
riigi surmatund. Vaevalt oleks ta edasi püsida suut-
nud ka siis, kui teda väliselt oleks rahule jäetud; sest
siin maksmasaanud usupuhastusega oli juba kadunud
katoliikluse olu, milles seisis kogu ta aluspind, kokku-
varisemine oleks tulnud ikka mistahes moel.

Seda kiirendas aga Vene „hirmsa tsaari“ võimu-
iha meie maa omandamise järele, et nõnda jõuda Läänemere
rannale, mida arvas oma riigi edule tungivalt
tarviliseks. Tema tugeval tõukel varises 16. sajangu
keskel kõdunenud Liivi orduriik koguni kergesti kokku,
ilma suurema vastupanuta. Oleks olnud „hirmsal tsaaril“
tema suure võimu ja ajutise agaruse juures ka
tarviline osa poliitilist pilku ja järjekindlust, olekski
ta vahest võinud saada oma sihile ja Läänemere maad
püsivalt liita oma riigi külge. Endastmõistetavalt oleks
siis tühistatud 13. sajangu alppoole saavutus, millega
meie maa ja rahvas haarati eemale idamaisest õhk-
konnast ja liideti Lääne-Euroopa kultuuripiirkonna
külge. Oleks tulnud uus täieline murrang meie maa
olukorras, mille tagajärgede kohta ei tarvitse kaalut-
leda: need seisavad selgesti meie silma ees Setumaal
ja Ingeris, mis olid juba siis tõmmatud „Vene karu“
sülle. Sama saatus oleks oodanud, asjaolusid ar-
vesse võttes, igatahes ka eestlasi.

Ag a seekord oli ajalookeenius meie rahvale armu-
litem kui 13. sajangul: ta päästis meid ähvardavast
„Vene karu“ kaisutusest, hoides alal siin juba juurdu-
nud Lääne-Euroopa kultuurolu. Vene võimu kestvaks
saamist meie maal takistas suuresti juba „hirmsa
tsaari“ iseloomus pesitsev piiramatu tujukus; ta ei
suutnud kuigi kaua püsida oma ettevõtte juures, vaid
rabas, nagu joobnud mees, umbkaupa hoope välja, sel-
lest mõnu tundes, aga tagantjärele nende mõju kasu-
tada ta ei osanud, vaid vajas, kui oma määratsuse rahul-
danud, jälle laisklusesse. Ja tsaari isikus kehastus
siis kogu riigivõim. Oli ta meie maal saanud mõned
suureddki võidud, ei läbenud ta nendest vilja lõigata,
vaid jättis töö pooleli ja pööras tagasi. 1560. a. suvel,
kus orduväe täielise hävitusega Härgmäel ja maa kõ-
vema kindluse Viljandi võitmise tagajärjel kogu maa
ta ees lahti seisis, laskis venelane end eemale kohutada
juba väikese lahinguga Tallinna ees „Jerusaalema
mäel“ (Pärnu maantee ääres) ja Paide kindluse piira-
mise äpardusest. Ei läbenud lõpetada maa täielist ala-
laheitmist, mistõttu see siht tal täielt äparduski. Sest
nõndaviisi saadi siin aega ja mahti end mõjuvamaks
vastupanuks koondada kui see hukkuval ordul oli või-
malik. Ja sellega pääsis ka meie maa idapoolsesst hä-
daohust seks korraks.

Vene paisumistungile tõket tegema asusid Liivi-
maa läänepoolsed naabrid: Daani, Poola ja
Rootsi — osalt siit saadetud härdade appihüüete
tõttu, esireas muidugi aga oma poliitika huvides.
Olid ju Daanil ja Rootsil endal olnud ammused ihad
meie maa omandamise järele. Esimene oligi Põhja-
Eestit valitsenud ligi poolteistsada aastat, teine käinud
siin jalaast otsimas a. 1220 ja 1343 (jüriöö mässu
puhul), mis aga siis äpardusid. Poolalegi polnud sama-
sugused püüded enam võõrad. Igaüks nendest taipas
selgesti hädaohtu, mis nende huvidele oleks tõusnud
Venemaa kippumisest Läänemere rannale. Tunti tun-
givald tarvidust sellele vastu astuda.

Mainitud riikidest võis tegutseda küll ainult nõr-
galt kaugel olev ja vähejõuline Daani. Ta tegi seda

esiti diplomaatlikult, tsaari juures Liivimaa eest kotes, mis tal seevõrra õnnestuski, et tsaar a. 1558, kui oma esimese vihahoo siin oli rahuldanud, aastaks vaherahu tegi ja nõnda Liivile mahti andis hinge tõmmata. See toetus oli aga pea möödaminev. Pärastpoole püüdis Daani lagunevast orduriigist endale osa saada, mis tal õnnestuski Saare-Lääne piiskopkonna ostuteel omandamisega (a. 1560). Taotles kord ka Tallinna omandamist, kuid see äpardus.

Edaspidi aga jäi Daani eemale võitlusest Liivimaa omandamise pärast. Tema võimkond — Eestimaa lääneservas — oli varjatud Vene võimuhaaramiste eest ning muu maa kaitsmine Vene vastu ei käinud ta huvidesse.

Seda mõjukamalt aga astus Vene võimu paisumise vastu välja Poola, kelle huvid seisisid ka mujal Venemaaga vastolus, kuna õige suur osa läänepoolset Venemaad, isegi kuulus Kiiev, ühes Ukrainaga, oli siis Poola all. Tema poole esireas ep pöördusidki Liivimaa seniste võimupidajate silmad; teda paluti otse kõigest väest kaitsjaks ja avitajaks, mille eest temale panditi a. 1559 idapoolne Liivimaa (Lätgallia). Pärastpoole aga, kui täis kitsikus oli käes, andis orduriigi jäänus end üsna ja täielt Poola alla (a. 1562), sedasama tegi Riia peapiiskopkond ja hiljem Riia linn.

Pärastine asjakäik aga näitas, et see arve oli eplik. Otse siis, kui Poola riik seisis väliselt oma au, suuruse ja võimu tipul, algas temas sisemine kõdunemine, mis paari sajangu järele saatis riigi lagunemisele. Põhjusi selleks oli mitmeid. Teiste nähete kõrval seisis esireas Poola riigikorra viltu teele kaldumine, mistõttu kogu riiklik võim oli läinud sealse arvurikka aadelkonna kätte; aadlimeeste riigipäev juhtis kõiki asju (kodanlasi ei lastud sinna ligi, talupoegi ammugi mitte) otse nõnda, nagu oli asjalugu Läänemere-maade omavalitsuslikkudel „maapäevadel“ nende lõpuni. Ka kuningavõim vajas varjukujus, seda enam, et põlise Piasti kuningasoo kustumise järele a. 1572 päritav kuningavõim lõpetati ja uus kuningas igakord valiti, muidugi riigipäeval, ükski aadlikkude häältega.

Selle asjaolu tõttu tegutses Poola Liivimaa päästmiseks Vene hädaohu käest esiotsa koguni loiult; ligi paarkümmend aastat sallis ta Vene võimutsemist Liivimaa pinnal, sellele mõjukalt vastu hakkamata, nii et tsaar korras usaldas siia rajada oma võimaluse „Liivi kuningriigi“, mis jäi küll varjukujuks; veel a. 1577 ujutas tsaar üle oma vägedega kogu Liivimaa Riia värvateni, ilma et poolakad selleks tõket oleksid teinud. Alles siis tuli asjaolus pööre, kui samal aastal Poolas troonile saanud tubli kuningas Stefan Batori Venega tõsiselt sõja algas. Aga — see on tähelepanav — ta tegi seda ühiselt Rootsi-ga, kelle kätte orduriigi langemisel oli läinud Põhja-Eesti. Nagu pärastine asjakäik näitas, oli see sündmus meie maa käekäigu edaspidise arengu kohta otse põhjapanev. Sest nagu eelpool tähendatud, oleks Poolal ükski vaevalt läinud korda tsaari valitsust Läänemere äärest seekord välja tõrjuda, kui tal poleks kaaslaseks olnud põhjamaal siis tegutsema asunud noort Rootsi suurvõimu. Oma suureks kahjuks ei märganud nad esiotsa end pöördä ühes meeles ühise vaenlase vastu idas, vaid üksteise peale kadaded olles tülitseisid veel omavahel. Selle halbu tagajärgi märgates parandati meelt ja asuti 1578. a. järele ühiselt „moskvalasi“ Läänemere maadelt välja tõrjuma — poolakad oma kuninga juhil lõunast, rootslased oma suure väeülema De la Gardie*) käsu all põhjast. Ning siis läks asi kähku — mõne aastaga puhastati nii Liivi- kui Eestimaa venelastest ning rahulepingutes a. 1582 ja 1583 tunnistas tsaar enda pooltki need maad Poola ja Rootsi omaks.

Nõnda oli siis meie maa 16. sajangul uuesti päästetud uimastava idamaa õhkkonna mõjupiirist ja hoitud Läänemaa kultuurile.

*) Ta on maetud Tallinna Toomkirikusse, kus leidub altari kõrval tema tore hauaehitis.

Aga sellega polnud küsimus ammugi veel lahendatud, sest ka Lääne kultuuril olid ja on veelgi tunduavad lahkuminevad ja vahed. Eriti Poolas ja Rootsis kandis ta sel ajal kummaski iselaadi, ilmudes iseäranis silmapaistvalt siis mõõduandvas kujus: usulisel alal Poola oli kange katoliiklane, Rootsi kõva protestantlane. See ja mitmed teised vastolud ajasid nurja Poola ja Rootsi riigimeeste kena kavatsuse mõlemad riigid liita ühe kuninga alla, lootuses, et nad siis oleksid Ida-Euroopas täielt mõjuandvaks võimuks. Väliselt teostatigi liit kergesti sellega, et Rootsi kuninga Johann poeg Sigismund valiti Poola kuningaks; isa riigi pidi ta muidugi ka pärima. Aga eelmainitud kummagi rahva iseloomu sisemise vastolu tõttu muutus kavatseset liit peagi vastandlikult lausa nende vaheliseks vaenuks, sest Rootsis tagandati Sigismund troonilt ning seati „riigihoidjaks“, pärast tehti kuningaks ta lell (isa vend) karl. Et aga Sigismund oma trooniõigusest kinni pidas, tekkis a. 1600 Poola-Rootsi vahel „väike“ 30-a. sõda (pärastise suure 30-aastase sõja eelkäija; mõlemate üldlaad oligi ka ühine, kandes esireas usulist värvingut). Selle käigust on kõneldud ligemalt „Kaitse Kodu's“ nr. 37; see lõppes Altmargi rahuga a. 1629, millega orduriigi lagunemisel eririikide alla läinud meie maa osad jälle ühendati ka Daanile saanud Saaremaa tuli 16 aastat hiljem rahulepingu teel Rootsile).

Seda ühendamist oli meie maa edaspidiseks arenguks hädasti vaja, sest 16. sajangul kujunenud seisukord, mil siia asusid kaks riigivõimu, oli täiesti ebaloomulik ega võinud kaua püsida. Poola-Rootsi vaheline piir Peipsi järve loodeotsast Pärnu laheni, mis lõhkus eestlaste maa juhtumisi aetud maakonna piiride najal kaheks, ei käinud põrmugi kokku tegelikkude olude nõuetega. See kunstlik piir pidi pea kaduma ja meie maa isandaks asuma emb-kumb: kas Rootsi või Poola riik üksi. See pööre oleks tulnud igatahes ka siis, kui poleks tekkinud eelkuuldud Poola ja Rootsi troonitüli — mis need riigid viis sõjale — mõnel muul põhjusel.

Et Altmargi rahu lahendas selle küsimuse Rootsi tuluks, on üks neist harvadest sündmustest meie maa ajaloo käigus, mille üle võime tunda rahuldust. Selles asjas tabas ajaloo-genius õieti, et hoidis orduriigi otsasaamisel kogu tema maa-ala mineku ametlikult Poola kätte, mis ka vaevalt kestvaks oleks jäänud, ning saatis siia tegutsema Rootsi võimu ja vaimu. Oli nagu saladuslik ilmutis, alateadlik tung, mis viis esireas Tallinna linna, tema õhutusel ka Eestimaa rüütelkogu, mõttele ja vaatele, et nende tulevik on hoopis enam seotud ja kaitstud ühenduses põhjamaalise protestantliku Rootsi-ga kui teiselaadilise katoliikliku Poola-ga, mistõttu nad juba enne (a. 1561), kui orduriik end täielt Poola alla kauples, kutsusid Põhja-Eestisse isandaks Rootsi kuninga, kes ausameelselt tunnistas, et ta siia tahab tulla appikutse heatahtlikuks täitmiseks, mitte endale maa ja rahva juuresaamiseks; neid olevat tal isegi küllalt.

See Rootsi kuninga avaldus saigi sisu- ja sihindjaks meie maa ja rahva tuleviku arengule. Seekord seisis Rootsi riigil silmas küll ainult temale otsekone pakutud Põhja-Eesti ala, aga, nagu nägime, viis asjaolude kujunemine iseendast Rootsi võimu edasinihutamisele Väina jõeni. Ja see sai püsivaks pöördeks kogu meie maa olukorras.

Seniste seletuste najal katsume vastata küsimusele: Kuidas oleks meie maa saatus olnud Rootsi ajata? Mis teda oleks odanud „hirmsa tsaari“ alla minekul, on eelpool märgitud: ta oleks setunenud. Mis oleks tulnud Poola alla mineku puhul, sellegi kohta on meil täis tõsiasi silma ees — Ida-Liivimaa (Lätgallia) saatus. Eelpool kuulsime, et see Lätimaa osa, Dünaburgi (Rositi) (Reshitza) ja Lutsi maakonnad, orduriigist lahutati juba a. 1559, mil läksid Poolale „pandi“ nime all. Seal seati siis varmalt maksma täis Poola moodi valitusviis ja üldolukord; muu seas lämmatati ka usupu-

hastuse käik, mis mujal Liivis juba oli võidule jõudnud, nii et maa jäi katoliiklikuks. Kui siis hiljem kogu Liivimaa Poola külge tuli, valitseti Lätgalliat sellest lahus, täispoolalisel moel, ning anti temale nimekski „Poola-Liivimaa“. Kui siis kõne alla tuli Liivimaa äraandmine Rootstile, pidasid poolakad eriti visalt kinni Lätgallia. Altmargi rahus tunnistati küll ühes muu Liiviga ka see Rootstile alluvaks, aga seekordne rahuleping polnudki veel vormiliselt lõplik, vaid kandis ajutise „vaherahu“ nime. Tõepoolest pidas Poola valitsus selle järelegi veel Liivimaad õiguslikult enda päralt olevaks; ta määras siia oma ametnikke, starostaid ja vojevoodasid — muidugi ainult nimeliselt, oma ametkonda jalga pista nad ei saanud — ka Rootsi kuninga nime kandis veel Sigismundi poeg ja pärija Vladislav edasi.

Aga muud teha kui seda tühja au otsimist ei usaldanud Poola ometi, vaid kui 1635. a. Altmargis määratud vaherahu aeg lõppes, ei hakanud ta sõda enam uuendama, kuna küll Rootsil sel ajal Saksamaa sõjas käed üsna kinni olid ja tal Poolaga sõdimiseks vaevalt jõudu oleks jatkunud. Vaid Rootsi targal riigijuhil kantsler Oxenstjerna (kes Gustav Adolphi surma järele Rootsi poliitikat tema mõttes sihikindlalt jätkas) õnnestus Poolaga Stumsdorffis sobitada uut rahu edasikestmist — küll ikkagi „vaherahu“ nime all; selle tasuks ja Poola meelituseks andis Rootsi temale tagasi eelmainitud „Poola-Liivimaa“. Täieline ja kestev rahuleping Poola-Rootsi vahel tehti alles uue sõja järele a. 1660 Olivas, kus Liivimaa lõplikult Rootsi omaks tunnustati. Muidugi ei takistanud see Poolat 40 aastat hiljem jällegi Liivimaad endale püüdmast (Põhja sõjaga), mille tagajärjeks aga oli, et selle mängis Vene kätte.

Stumsdorff rahu järele võttis Lätgallia olu igapidi poolalise laadi; kõik ametnikud ja teised haritlased, vaimulikud teadagi, olid puhtpoolakad. See asjaolu jäi edasi kestma ka siis, kui Lätgallia (mille põhjapiir ulatub Eestimaa, Rõuge ja Vastseliina kihelkondadeni, kus seda hüütakse lihtsalt „Poolamaaks“) esimesel Poolamaa jagamisel (1772. a.) läks Vene riigi alla ja seoti Viitebski kubermangu külge.

Alles 1863. a. Poola mässu järele, kui pandi käima kõva venustus kogu Poola- ja Leedumaal, tabas see muidugi ka Lätgalliat, kuid siin kõrvalises maanurgas lödvemalt kui mujal. Paigutati siia küll omajagu Vene ametnikke ja elanikke, aga suuremat muutust sellest ei tulnud.

Meie päevil aga tuli kätte Vene riigi „suur arutegemine“ tema ammuaegsest viltusest majapidamisest, eriti ta piirimaadel „võõrasuguliste“ rahvaste juures, keda viimasel ajal taheti täie rõhuga „siseriigiga ühendada“, millega aga saavutati hoopis vastandilist kui arvati. Nad tõugati nõndaviisi riigist eemale.

Vene revolutsiooni keerises saavutasid nii Eesti kui Läti endale — Vene riigist lahti lüües — oma riikluse. Nagu üldiselt kogu asjakäigus, oli Eesti ja Läti saatus ühesugune selleski, et nad omandasid endale rahvusliku iseseisvusega ühtlasi ka võimalikult täielise rahvusliku ühtluse — võisid koju tuua ja endaga liita oma võõrsile sattunud „kadunud pojad“: Eesti Setumaa, Läti Lätgallia. Esimene oli olnud eemal oma koduperest umbkaudu tuhat aastat, teine 3—4 sajangut. Kuid — mis tähelepanv — kummagi vahekord oma hõimlastega oli ajajooksul kujunenud peajontes samasuguseks. Sugurahva suurest kogust eemal olles olid mõlemad võsud oma põlisest koduperest õieti palju võõrdunud, oma arengus maha jäänud, niihästi ühiseluliselt, majanduslikult kui ka kultuuriliselt. Isegi rahva keel oli ajajooksul tunduvalt erinevad hõimlaste omast, mistõttu setul on raske mõista Eesti kirjakeelt, lätgallasel Läti oma; sel põhjusel oli vaja ajutiselt luua kummalgi oma kodukeelne algastmeline kirjandus.

Vististi leidub kõnesoleval eraldumisel ja maha-

jäämisel teisigi põhjusi, aga peapõhjus tohiks küll olla selge: see oli Rootsi aja ja sellest tekitatud arengkäigu puudumine mendeel maadel — selle arengu, mille osaliseks sai Eesti ja Läti suur rahvakogu. Nagu Setumaalt näeme näidet sellest, mis oleks oodanud kogu Eestit temaga ühes Vene alla saamisel, samuti pakub Lätgallia näite sellest, mis saatus oleks tulnud nii Ees- tile kui ka Lätile kõnesoleval murrangul sel puhul, kui Rootsi võim ja vaim oleksid meie maal eemale jäänud või siit välja tõrjutud, ning kogu Liivi- ja Eestimaa saanud tema moel Poola päriks*).

Eks ole seegi tähelepanv nähe, et kuna Rootsi aeg kogu meie maa olusse on jätnud nii rohkeid ja suuri jälgi ning kauaseid mälestisi, oli Poola aeg siin ainult pea mööduvaks episoodiks, jätmata endast püsivamaid mälestisi (muidugi tuleb võtta arvesse seda, et Poola aja kestvus meil oli võrdlemisi lühike, Põhja-Eestit ta ainult riivas). Näeme, et Poola ja Rootsi aja mõju meie maal oli õige suurelt erinev.

Katsume nüüd teha kokkuvõtte seniseist seletustist. Eelmises kirjutises (m. a. 49—50) kuulsime, kui ülisuuresti mõjus isegi võrdlemisi lühike Rootsi valit- suse aeg Põhja-Karjalas. Sealne maa ja rahvas arenes selle kestvusel ometi väga suuresti, kasvas kokku oma Soome sugurahvaga, mis olukord jäigi püsivaks. Umbs samasuguselt sündis samal ajal ka meie maal. Siin võttis Rootsi aja kestvusel kogu maa üldolu selgesti ja täiesti lääne-euroopalise, eriliselt põhjamaalise, jume; ta ei olnud see, mis nüüd kindlasti ja püsivalt — sisemiselt.

Ning see asjaolu päästis teda väliseltki uue „idahalla“ hävingu eest. Sest kuigi õnnetus Põhja- sõjas tsaristlik Vene ikkagi teostas oma Läänemere- maade omandamise püüde, mis poolteist sajangut va- rem oli äpardunud, oli ometi määratu vahe Venemaa sellekordse võidu ja tema 16. sajangu aegse kavat- suse vahel. Siis jättis orduriik oma lagunemisel maha ainult senise ehituse varemed, mille asemele võidi ehi- tada mis tahes moodi uus hoone. Nüüd aga seis- siin alles kaunis ja kindel koda, mida purustada pol- nud hõlpus. Sest võitja isegi tundis ta vastu lugupida- mist. Küll oli ka „suureks“ hüütud „Vene Peeter“ õige palju läbi imbutatud aasialise toorusega, mida näitas ta halastamatu sõjapidamine meie maal. Aga ta oli ikkagi „teisest puust lõigatud“ kui tema eelkäija „hir- mus tsaar“. Ta oskas Läänemere maadel kujunenud kultuurilool väärihinnata ning jättis selle siis oma riigi alla võttes peajontes püsima. Rootsiaegsed sea- dused jäid üldiselt endiseks, — kirikuseadused ja kooli- olu täiesti, kuna maaoludes tuli küll rootsiaegsete talu- rahva kaitseaduste tühistamisega õige suur halvene- mine. Üldiselt võis aga meil rootsiaegne olu edasi kesta ka Vene ajal. Sest vaatame mis tahes külge meie maa avalikus elus — igalpool märkame selle põhjenevat Rootsi ajal pandud alustel. (Sellest teinekord midagi veel lähemalt.)

Kui eelmisel sajangul, pika uinaku järele, meil jälle hakati talurahva seisukorda parandama, ei võidud sel- leks leida kohasemat ja õigemast teed kui siduda areng- käik jällegi rootsiaegsete algatuste külge.

Usaldame siis küll öelda, et Rootsi aeg on meie maa ja rahva üldarengus annud selle aluse ja pannud põhja, millele võis ehitada meie rahvapõlv uue Eesti koda.

H. Prants.

*) Iga võõrriigi mõistmise eest hoidmiseks olgu mainitud, et mis siin on öeldud Poolast, käib endastmõiste- tavalt tolle aegse Poola kohta, kus miljoniarvuline aadlikogu hoidis kogu riigivõimu ainult enda käes ja kasutas seda enda huvides, lugesid üksi ennast „Poola rahvuseks“, suurt rahvakogu surve all hoides, millega riigi hukka ajaski. Koguni teine on nüüdne „uuesti- sündinud“ Poola, millega Eesti võib seista heas sõp- ruses.

S U U S A T A M I N E

SUUSAD, SUUSASIDEMED, SUUSAKEPID

Ei ole kaugel aeg, mil külm aiateibas raksu ning pehme valge lumivaip maad katab, meelitades värskesse karastavasse loodusse talisportlasi. Ja mitte üksnes sportlasi, vaid ka neid igapäevaseid kodanikke, kes tihti pealiskaudselt suhtuvad spordiliikumisse, keda nähtavasti ei huvita võimlad, spordiväljad, kuid kel on armas loodus, suvel päike kõrvetavate kiirtega, karastavad vetevood ja mererand kuuma liivaga, talvel — lõpmatud lumeväljad, talveehtes uinuv mets ja karastav paukuv pakane. Ja suuremat osa neist kodanikest, keda kevadel, suvel ja sügisel ei huvita tegelik sportimine, võime näha talvel suusatamas. Sellest järeldame, et suusatamine on spordiala, mis tõesti suudab huvitada ja tõmmata ligi suuremaid masse, mehi kui ka naisi, noori kui ka vanu. Selge pildi suusatajate pere järjekindlast juurekasvust annab rohke osavõtt suusatamise kursustest, sporditarvete äride ja tehaste poolt iga aastaga suurenev müüdud suuskade hulk ning vabal ajal, eriti pühapäevadel, mägedel ja orgudel suuskadel kihutav inimeste mass.

Suusatamisel areneme mitmekülgset, rakendame tööle keha ja vaimu. Suusatamisel õpime tundma kodumaa talvist loodust ja selle võlu.

Nüüd, kus suusatamise hooaeg ukse ees,

on viimne aeg selleks teha ettevalmistusi ja seada korda suusatarbed ning -varustus.

Suusatajale, eriti aga algajale, sünnitab rohkesti peavalu suuskade muretsemine ja valik. On ju igaühe soov saada head tugevad suusad, mis pikemat aega vastu löövad ning võimaldavad mõnusa liuglemise mitmekesisel maastikul.

Suuskade valiku, suuskade ehituse ja omaduste suhtes asusid meie suusaspordi eriteadlased senini eriarvamistel.

Ühed soovitasid pikki suuski, teised seevastu pooldasid raskeid ja tüsedaid „Alpi“ lumelaudu, kolmandad otsisid kuldset keskteed. Algajal oli raske otsustada, missuguse leeriga ta pidi ühinema. Mitut paari suuski muretseda ei lubanud aga rahapung.

Enam-vähem ühisele otsusele jõuti pärast Rakvere suusatamise võistlusi, kus avanes võimalus oma silmaga näha häid Soome suusatajaid ja nende suusavarustust. Ja hiljem, Otepää suusatamise võistlustel, olid Rakvere kogemused juba ära kasutatud, mille tagajärjeks olid keskpärased saavutised raskel Otepää murdmaastikul.

Eesti murdmaastikule sobib kaunis hästi Soome murdmaasuusk. Meil seni tunti n. n. „Turist“- või Soome kaitseväge murdmaasuuski.

Olenedes ülesannetest, mis need suusad peavad täitma, on nad märksa tugevamad ja raskemad kui harilikud murdmaasuusad.

Head suusad peavad olema valmistatud tugevast, sitkest puust. Meie, nõnda ka Soome oludes on parimaks puuks kask. Kasepuust suusad on meile vastuvõetavad kui oma headuse nõnda hinnagi suhtes. Ehkki üldiselt parimateks suuskadeks loetakse hiikoripuust suusad, on need enamikule kättesaamatud, sest paar hiikoripuust suuski maksab umbkaudu 40—50 krooni.

Suusad peavad olema kerged ja painduvad. Puutoim peab jooksma piki ja päri suusa jooksu. Läbikasvanud oksad, eriti kui nad asuvad jalaalusel, suusa nina- ja kannapoolses osas nendes punktides, kus suusad kõige rohkem suusataja keharaskuse all nõtkuvad, kutsuvad esile suusa murdumise.

Suusa pikkus oleneb osalt ka suusataja pikkusest. Keskmise ja vähe pikema kasvuga mehele on suusa pikkus 7,5—8 jalga (2.20 m—2.40 m). Naistele ja vähema kasvuga meestele jätkub 7—7,5 (2.10 m—2.25 m) jalalistest suuskadest. Suusa kannapoolne osa on 16—26 sm võrra ninaotsast lühem, teise sõnaga — suusaside asetatakse suusa keskkohast 8—13 sm võrra tahapoole (kannapoole).

Suusanina paindumus ei tohi olla liiga järsk. See peab algama umbes 30 sm pikkuselt (luges suusaninast tahapoole) ja tõusma vertikaaljoones (suusaninas) 10—13 sm kõrgusele lumepinnast.

Murdmaasuusa laius suusanina poolses laiemas osas on 7 sm, keskelt 5,8 sm ja suusakannas (laiemas osas) 6,2 sm. Suusa paksus oleneb suusapuu nõtkuvusest ja tugevusest. Keskmise tugevusega puu juures on lähimoot jalaalusel 2,7—3,3 sm, suusanina-poolse osa õhemas kohas 0,5—0,7 sm, kannapoolses osas on suusk pisut paksem. Soovitav on, et suusakand lõpeks umbes 1,5 sm paksuse nupposaga, mis suusakannale lisab tunduvalt tugevust ja vastupidavust.

Suuska juhtiva soone laius on 1,2—1,6 sm ja sügavus 0,2 sm.

Murdmaasuuskade keskmine paindumus (jalaaluse kohal) ei ole kuigi kõrge, 4—5 sm (jalaaluste vahe, suuskade tallad vastamisi asetatud).

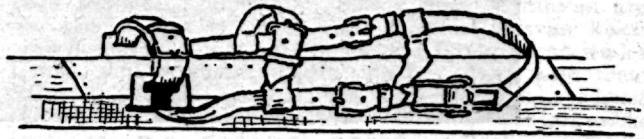
Jalaaluse kattedeks tarvitatakse harilikult selleks valmistatud erilist kummi, kuid veel parem, vastupidavam ja odavam on kas vana kalossi tallast või auto sisekummist lõigatud jalaalused. Kummist jalaalused tuleb peale lüüa kuplalt, s. o. kumeralt. Uuemate, stabiilsete sidemetete tarvitamisel, nagu: Bergendahli, Siukola, jalaaluse kattedeks on hea ka tsingitud plekk.

Puhtmurdmaa-võistlussuusad on mõnikord loeteldud mõtudest kitsamad ja õhemad, et teha suuski võimalikult kergemaks. Tarvitami-

seks valmis suusa kaal on harilikult 1,5 kuni 2 kg.

Murdmaasuuskade muretsemisel tuleb esimeses järjekorras vaadata järele, kas suusad on terved, kas neis ei leidu murde, lõhesid, kas nad ei ole temperatuuri mõjul kruvitaoliselt kaardu kiskunud, kas suusatajal asuv juhtiv soon jockseb otsesuunas, ja siis juba võtta arvesse kõik eelpooltoodud mõõdud ning näpunäited.

Murdmaa-suusatamisel omavad suure tähtsuse suusasidemed. Mida kindlamini on suusad jalas, seda kergem on neid juhtida. Ka meie oludes tekitab rohkesti peavalu suusaside. Otsitakse ja tahetakse luua universaalset sidet, mis sobiks igale jalanõule, oleks kergesti käsiteldav ja hinnalt odav. Suurim osa huvi-suusatajaid tarvitab Huitfeldti sidet (vaata joon. 1). See

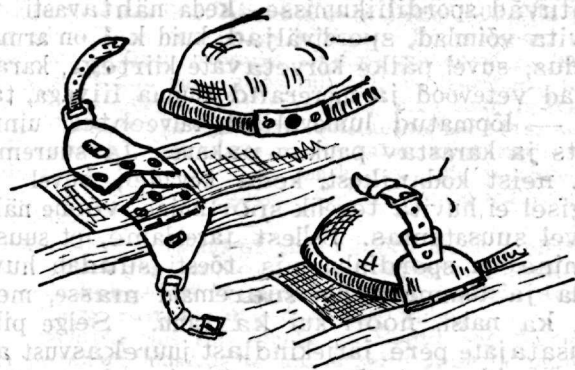

Huitfeldti side

Joon. 1.

Koosneb tugirauast ja nahast kannarihmast. Sobib igale jalanõule, kuid võimaldab jalale liig palju liikumist külje suunas.

side sobib igale jalanõule, kuid „suusameistrite“ nõudeid ta ei rahulda, sest siin on võimalik jala liikuda külje suunas, mis takistab suusa juhtimist. Viimasel ajal on meie suursuusatajate peres rohkesti levinud Siukola (joon. 2) ja Ber-

Siukola side

Joon. 2.

Siukola side on valmistatud tinutatud rauast. Saapatallas asuvatesse aukudesse käivad sideme põskede külge kinnitatud tikud, millede ümber on võimalik jalal vaba liikumine üles ja alla suunas Siukola sidet on mitmed kodumaa meistrid kodusel teel valmistanud rauast ja punasest vasesest. Hind on vabriku omast märksa odavam, umbes kaks krooni. Side sobib hästi kui lamedale, nõnda ka murdmaale.

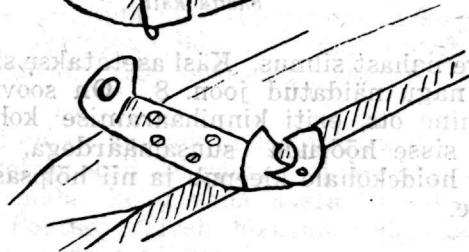
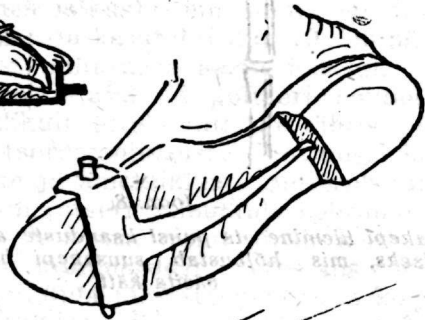
Bergendahli side

Joon. 3.

Tugeva kinnituse juures on ka suusa juhtimine kerge, kuid pikematel retketel väsitab eriti varbaid.

gendahli (joon. 3) sidemed. Need sidemed nõuavad erilist jalanõud, kuid seejuures on nende käsitlemine äärmiselt lihtne ja suusk on tugevasti jalas. Ka pole karta sidemete katkemist, sest nad on valmistatud metallist. Kumb neist sobib rohkem meie maastikule? Selle üle on meil palju vaieldud. Rakvere suusatajate võistlustest osavõtnud Soome suusatajate arvamise järgi on meile kohasem Siukola side, sest Eesti maastik on osalt lame, osalt kerge murdmaa.

Üksikutes kohtades, näit. Otepää, Võru ja Petseri mägimaal, oleksid head Bergendahli sidemed, kuna mujal, isegi Viljandi mägedel, löövad auga läbi Siukola sidemed. Siukola sidemete juures on võimalik jalal vaba liikumine üles ja alla suunas saapatalla sisse käivate metalltikude kui telje ümber, mis jalga, eriti aga varbaid, ei väsita ega vaeva. Bergendahli sidemete juures on osa talda tugevasti rõhutatud suusa vastu. Vabast jala liikumisest üles ja alla ei saa siin juttugi olla ja selle tagajärjeks on varvaste poolse jalaosa väsimine, eriti pikematel sõitudel. On ju tõsiasi, et Bergendahli side

Pietise side

Joon. 4.

Joonisel näidatud Pietise side sobib igale jalanõule. Side kaalub 2 kg, millise asjaolu tõttu selle sideme tarvitajate arv ei ole liig suur.

hoiab suuska tugevamini kui Siukola, kuid see on tarviline raskel murdmaal. Üldiselt meie oludes on sobivam Siukola side. Bergendahli sidemete tarvitamisel lõhutakse ka rohkesti jalanõusid, eriti taldu, milline asjaolu sellele sidemele on suureks miinuseks.

Viimasel ajal on Soomes ilmunud Pietise side (joon. 4), milline meile on täiesti tundmatu.

Jäljed lumes

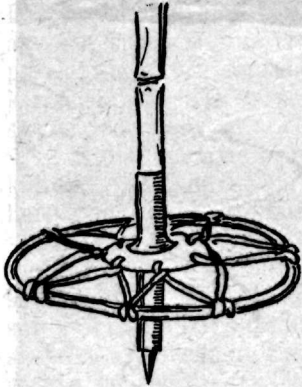
See side sobib igale saapale, on kergesti käsitav, ei vaeva jalga ega luba liikumist külje suunas. Ainukene pahe on, et side kaalub 2 kg., mistõttu selle sideme levimine meil on küsitav.

Peale eelpool mainitud sidemete on olemas terve rida teisi, iga sorti kombineeritud sidemeid, kus on rohkesti nahamaterjali. Kuid kõige täbaram lugu on just nahast sidemetega, kui nahk, vaatamata ka määrimisele, väljas külma käes muutub rabadaks ja katkeb. Üksikutel juhtumitel, näit. hüpetel, tarvitatakse neid sidemeid, sest nende abil nõoritakse jalga tugevasti suusa külge kinni, kuid pikematel retketel osutuvad nad ikka ebapraktilisteks. Ei ole mugav katkenud sidet väljas külma käes lap-pida ja harunenud rihmaotsi siduda. Selles suhtes on Siukola ja Bergendahli sidemed märksa

kindlamad. Senised sidemed on püsinud meil võrdlemisi kõrges hinnas, sest sidemeid kui ka nende üksikuid osi tuli välismaalt sisse tuua.

Kuuldavasti hakkavad mõned kodumaa tehased lähemal ajal suuremal arvul valmistama mitmesuguseid sidemeid, mistõttu ka nende hind märksa peaks langema ja head sidemed suuremale hulgale muutuksid kättesaadavaks.

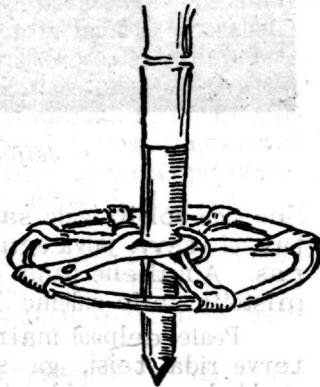
Suusakeppide pikkus oleneb suusataja pikkusest. Suusakepp ei tohi ulatuda kõrgemale kui suusataja õlani. Raskemal murdmaal on kepid veel lühemad, ulatuvad kaenla alla. Kerged ja vastupidavad on bambusest suusakepid. Bambuse puudumisel tarvitatakse selleks mõnikord ka puud. Sel puhul eelistatakse haavapuud, mis küll kerge, kuid vastupidavuse suhtes ei saa seda võrrelda bambusega. Kasepuust kepid on vastupidavad, kuid rasked. Suusakepi ümbermõõt on 6—7 sm. Tarvitamiseks valmis keppide kaal on 600—700 grammi. Suusakepi rõngas kinnitatakse kepi alumise otsa külge 6—7 sm kõrgusele. Rõnga läbimõõt on 14—18 sm. Rõngaid põimitakse läbimõõl viisil. Tähtis on, et lume peale toetaks võimalikult suurem pind ja et kepirõngale sattunud lumi sealt kiiresti maha

Joon. 5.

Nahast nõör-kandepinnaga suusarõngas. Suure kandepinna juures variseb rõngale kogunenud lumi sealt kergesti maha.

pudeneks. Väga praktiline on joon. 5. näidatud kepirõngas (Norra mudel). Joon. 6 ja 7 näidatud rõngad sobivad ka väga hästi. Kepi alumise otsa sisse lüüakse nael nii, et välja ulatuks umbes 2—3 sm pikkune naela osa. Meil enamikus tarvitatakse sirgeid naelu, kuid palju praktilisemad on kõverad naelad, millised äratõuke juures toetuvad tugevamini lume- või jääpinnaile ja seega äratõukele ning liuglemisele tundu-

Joon. 6.

Kuueharulise rihm-kandepinnaga suusarõngas.

valt kaasa aitavad. Suusakepi ülemine ots tehakse pikergune (ovaalne), joon. 8, et käsi paremini keppi haaraks ja sõrmed keppi hoides ei väsiks. Selleks lüüakse kepi ülemise otsa külge umbes 15—20 sm pikkused kuuse- või haavapuust klotsid, millised on väljast kumerad ja seest õõnsad, et nad kepi külge sobiks, ning sinna peale tõmmatakse pahu-pidi pööratud nahast tupp. Tupe alumine ots kinnitatakse kepi külge väikeste naelakeste abil.

Et kätele võimaldada kindlamat tuge äratõukel, kinnitatakse suusakepi ülemise otsa

Joon. 7.

Neljaharulise rihm-kandepinnaga suusarõngas. Kepi otsa on lõõdud kõver nael, mis võimaldab tugevamalt ja jõudsamat äratõuget.

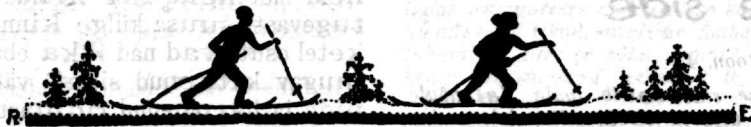

Joon. 8.

Suusakepi ülemine ots puust lisanduste abil on tehtud ovaalseks, mis hõlbustab suusakepi haaramist ega väsita käit.

külge nahast silmus. Käsi asetatakse silmusesse nii, nagu näidatud joon. 8. On soovitatav kepi ülemine ots, eriti kinnihaaramise kohad, kergelt sisse hõõruda suusamäärdega, mistõttu käsi hoidekohale kleepub ja nii hõlpsasti alla ei libise.

E. L.

Uue-aasta kombed Hiinamaal

Kuigi Hiinas 1911. aastal ühes vabariikliku riigivormiga võeti tarvitusele ka gregoriaaniline kalender, pühitseb Hiina rahvas oma pidusid siiski alles vana, tihti parandatud kuukalendri järele. Juba kolmeteistkümnendal sajangul, kui vägev Mongooli keiser Kublai-Chan valitses Hiina riiki, valitses selles kalendris seesugune segadus, et keiser juba tol ajal Hiinas tegutsevad jesuiite appi kutsus. Vahepeal on veel õige tihti kalendrit parandatud, kusjuures alati on pidanud olema abiks Euroopast tulnud misjonärid. Sest sama kuulsad kui olid Hiina astronoomid vanal hallil ajal, sama väetid on nad nüüd ses teadusharus...

Uue-aasta-püha on „maailma keskuse lillise riigi“ poegade suureks rahvapühaks. See algab Hiina kuukalendri XII kuu 20. päeval — meie ajaarvamise järele umbes jaanuari keskpaiga ja lõpu vahel — ja lõpeb alles I kuu 20. päeval, kestab seega täpselt kuu. Selles ajajärgus on peaaegu igal päeval oma eriline tähendus. Juba XII kuu alul lõpetavad kaupmehed oma äriliste tehingute tegemise ja saadavad oma arved välja. 15. XII peale külastavad nad maksuga viivitajaid võlgnikke, leiavad aga enamasti eest lukustatud ukSED, sest vana hea kombe järele tohivad kaupmehed võlgnikele nende kohustusi uuesti meele tuletada alles V kuu 5. päeval, s. o. järgmisel suurel tasumise tähtpäeval.

20. XII lukutab mandariin (maanõunik ja kohtunik ühes isikus) oma suure ametpitseri kindlasse paika ja kasutab I kuu 19. kuupäevani oma ainukest puhkeajaga aasta jooksul. Keisrite valitsemise ajal oli „pitseri hoiulepamine“ ametlikult ettekirjutatud tähtis pidulik akt: Nelja tseremoniimeistri juhtimisel ja kõigi kirjutajate ja ametnikkude juuresolekul asetatakse mandariin pitseri pühalikult kohtulauale ja tegi pitserile kui oma võimupiiride kehastusele kolm sügavat kummardust. Alles siis tohtis ta tema sisse pakkida ja võtta ühes oma korterisse. 20. I, kui pitser jälle tuli võtta tarvitusele, tuli korraldada uus eelmisele sarnane pidulik akt.

20. I on ka ametlik „pühkimispäev“ ja igaüks on kohustatud sel päeval pühkima välja ja küürima maha kogu vana aasta mustuse ja tolmu. Politsei valvab hoolega seda, kas ka kõik seda seadust täidavad.

23. XII tõuseb „koldejumal“, kelle „ametlik istekoht“ asub seinapraos üle kolde, üles taeva poole ja esitab „vanale Tien-tsu lau-yä“le (taeva-vanaisale = jumalale) aruande aasta jooksul ettetulnud sündmuste kohta selles perekonnas, kus talle oli antud ulualust. Enne tema

teeasumist määrab pereisa ta suule mett, et ta kõigevägevama trooni ees võiks teha ainult „magusaid sõnu“. Pärast seda põletatakse ära väikese koldejumala puukuju. Kuni tuli lõkendab, lamab kogu perekond tule ees kummuli ja palub koldejumalalt andeks selle pikaajalise tähelepanematuse, mis temale on saanud osaks, sest kogu aasta jooksul ei hoolinud keegi väikesest jumalusest. Uue aasta alul ostab pereisa turult mõne sendi eest uue koldejumala, asetab ta seinapraosse üle kolde, ning sinna ta jääb kuni järgmise 23. XII-ni, just sama vähe tähele pandud kui ta eelkäija.

Hiinlane näeb sõna tõsiseimas mõttes igalpool viirastusi. Kuna nad vana-ueeaasta ööl olevat eriti verejanulised, siis võtab ta nende vastu abiks tugevamad kaitseabinõud, kleebib mõlemale poole majaust kahe viirastuse-õgija, Šen-tu ja Yü-lü, pildid ja püüab pahu vaimu peletada tulevärgi ja rakettide abil. Kuid hiinlane tunneb veel teisigi abinõusid, et rumalale kuradile teha vastumeelseks ta korteris viibimise: põrandale riputatakse herneid, et viirastused libastuksid, kukuksid pikali ja saaksid haiget. Nende muidu kuulmatud sammud muutuvad kuuldavateks, kui riputada põrandale takku. Tugevasti, igasse külge juhitud luualöökidega võib iga viirastuse kohe kihutada minema.

Uue-aasta hommikul teevad lapsed oma vanemate, üldse nooremad vanemate inimeste, seega siis ka isa vanaisa, õpilane õpetaja Ko-tou jne., ees sügavad kummardused, kusjuures nad end kummuli heidavad ja pea seevõrra alla painutavad, et otsaesine puudutab maapinda, ning töötavad austamist ja sõnakuulmist.

1. I pärastlõunal külastatakse üsna üldiselt perekonna-kalmistuid — kogukonna-kal-

Viirastuseõgijad hiinlase majaseinal uue-aasta-ööl.

Õine rongkäik lohega.

mistuid nagu meil Hiinas ei ole olemas — viiakse lahkunute hingedele toidu- ja joogiohvleid ja tehakse nende kalmuküngaste ees sügavaid kummardusi. Pärast seda korraldatakse ka siin tulevärk ja lastakse õhku rakette, et võõrad vaimud ja viirastused ei saaks tulla surnute jaoks asetatud toitu ja jookke ära sööma ja jooma.

Kui 1 kuu esimene päev oli suurimaks pidupäevaks aastas, siis on 15. 1 selle järgmiseks oma tähtsuselt. Muidu nii väarikalt edasiastuv hiinlane muutub 15. 1 mingiks mardisanditajaks, kepsleb ja kargab, jookseb karkudel ringi,

riietub mardiks ja saab hakkama igasuguste narrustega. Pimeduse tulekul veetakse üht 8- kuni 12-meetrilist lendavat madu, teda pikka keppide otsas kõrgele üle peade ja pealtvaatajate tõstes, orkestri saatel läbi värviliste laternatega valgustatud tänavate. Mao õnssasse kehha asetatakse põlevad küünlad, nõnda et ta kaugele särab. Keppide kord kõrgemale, kord madalamale tõstes aimatakse järele „lendava“ maosarnaseid liigutusi. Hiinlased oskavad muu hulgas ehitada kummalisi, ütlemata pikki lendavaid madusid, missuguseid võib lasta tõusta kõrgele õhku, nõnda et lust vaadata.

1 kuu 20. päeval alustab mandariin uuesti oma tegevust. Varsti pärast pitseri avamise pidulikku akti soovivad ametnikud, teenijad ja politseinikud mandariinile õnne aastavahetuse puhul. Nad heidavad end kõrge ametniku ette põlvile ja hüüavad kooris: „Tõusku vana vanaisa' (viisakas kõnetamise vorm) ühe astme võrra kõrgemale (s. t. saagu ta ametikõrgenduse)!“ Pärast ülestõusmist heidavad nad end uuesti maha ja hüüavad: „Tõusku vana ekstsellents nagu kõrge voog, tõusku ta ikka kõrgemale ja kõrgemale!“ Ja kolmandat korda heidavad nad end kummuli ja hüüavad: „Aastavahtuseks soovime sammassaalis elavale' palju õnne ja taeva õnnistust.“ Varsti pärast seda saadab mandariin oma käsualused välja, kes igasugusele pidustusele ja rõõmule lõpu peale teevad ja selle eest hoolitsevad, et igaüks jälle asuks oma hariliku tegevuse juure.

Ainult 6 krooni

maksab „KAITSE KODU!“ aastatellimine.

Selle raha eest saab iga lugeja: 1) 1500 lehekülge huvitavat ja pildirikast lugemismaterjali, mis saadetakse talle kätte igal laupäeval ilmuva „KAITSE KODU!“ näol; 2) vähemalt neli suurekaustalist ja värviliste kaantega „K. K.“ erinumbrit, nagu neid möödunud aastal ilmus Rootsi kuninga külaskäigu, jõulude jne. puhul; 3) nägusa, kõhuka ja mitmekesise sisuga kaitseleitlase kalender-käsiraamatu; 4) õiguse võtta osa „Kaitse Kodu!“ aastatellijate vahel toimuvast hinnaliste asjade loosimisest, kui ta tasub talitusele „K. K.“ tellimisraha hiljemalt 15. veebruariks 1930. a.

Selle loetelu järele ei ole teil enam põhjust viilvitada „Kaitse Kodu!“ tellimisega 1. jaanuarist 1930. a.

Juhkental põleb pommitamise ajal 25. aprillil 1919. a.

KUI TAEVAST SADAS TULIRAHET...

EPISOOD EESTI VERDUNI — NARVA —
POMMITAMISEST VABADUSSÕJA AJAL

A. TÕNURIST

Juba poolest novembrist alates kuuleme igapäev suurtükkide mürisemist. Nõukogude punased väed ihaldavad Narvat endi kätte. Iga päevaga lähevad võitlused linna pärast vihasemaks ja verisemaks. Peab ütleva — Narva elanikul on närvid rauast või ei olegi tal enam närve. Võõrale jääb arusaamatuks, kuidas siin võib veel rahulikult töötada ja elada. Aga ka narvalase närvid ülevad viimaks üles. 18. detsembrist peale hakkavad juba enamlaste pommid linna langema, mis maju purustavad ja inimesi surmavad. Ükski elanik ei ole enam elu ega varanduse eest julge. Küll on Narva elanik enamlaste pomme juba ennegi näinud ja maitsta saanud, nimelt möödunud talvel ja tänavu kevadel, kuid need mürakad — 6- ja 10-tollilised, mis müüd saadetakse, äratavad hirmu oma kangete lõhkejõu ja purustamise pärast.

Ei taha ju inimese ikka ja alati oma eluga riskeerida ega seda fataalselt pimedat saatust mängukanniks teha. On seepärast üsna loomulik, et kes Narvast minema sai, see õnne tänas. Ainult nende, kes ametikohusel või teistel põhjustel siin pidid elama, närvid olid viimase võimaluseni üles kruvitud. Ainuke lapselik mõte: kui siit saaks minema sinna — kuhugi kaugele, kus kõrv neid surmani tüütavaid mürtse enam ei kuule. Aga elu sundis neid paigale jääma.

Sõitsin Narvast teisel jõulupühäl välja. Tahtsin

mõne päeva maal, külas, mööda saata. Välja puhata, ennast karastada — oli mu ammune soov. Seal, talu juures, on suitsust nõgine saun, ümberringi koppel ja lepik. Sinna ei puutu võõras jal, seal on mu luulemaa, mu unistuse maailm! Nõnda mõtlesin ja kujutasin ma tihti suurtükkide mürtsumist ja pommeide lõhkemist linnas kuuldes. Külas võis elada — ometi ei tahtnud ma seal elada. Küll oli saun veel rohkem nõgine kui endistel aegadel... kuid seal elutses sõjapõgenejate perekond, vaikselt ja rahulikult. Kas ma neile kade olin? Võib olla, kuid meeletu tuli möödunud talvine põgenemine, kui ise ulualust otsisin, ja korraga ei olnudki enam kade ja jätsin nõgise sauna heameelega neile, kes seda hädasti tarvitasid.

Külas võetakse mind lahkesti vastu. Suurtükkide mürin kuulduv vaevalt siia, kuid inimesed on ka siin närvilised.

Mulle näib, et nad on närvilised. Või ei ole ma enne oma tuttavaid paremini tähele pannud? Küll ei ole pommid oma hävitustööd siin teinud, kuid suurtükkide mürin on vist külaelu õhu mürgitanud. Ei ole ka külas enam südant, ei kaastundmust, on ainult krabisev paberraha. Sugulus- ja tutvussidemeid purustab nüüd paber, seda võib külas küllalt tähele panna, ilma et näidet tarvitseks tuua.

Kuidas inimesed, ka külas, kergesti võivad unustada mineviku!

Möödunud aastal, enamlaste sissetuleku ajal, vangistati inimesi, pandi tuhandeid kautsjone, kuid nüüd ei ole taluemaal ainsatki padjapealist sõdurile, sugulasele anda, ega rikkal taluperenaisel tuttavale müüa ainsatki kasukanahka sõduri jaoks sõjaliinile. Tuleb soov ja tõuseb pähe mõte need kitsipungad Narva pommide alla saata, kus nad elu vahest paremini tundma õpiksid kui enamlaste karistuste all.

Külas ei tahtnud kauemini olla. Süüa, juua oli küllalt ja laialt, kuid mõte viibis kodu, Narva, juures. Tühi luule ja unistus närve puhata seal, kus neid ei rikuta! Närvid puhkavad seal, kus pommid lõhkevad. Siin, eemal, kus kirebust härg tehakse, kus igasugu kuulujutte kuuled, lähevad närvid veel enam raisku. Parem juba siis kohal, kus oma silmaga näed ja oma kõrvaga kuuled.

1919. a. 30. detsember. Rong viibis tublisti ja sõitjatest ei olnud ka puudust. Viimaks — Narva. Linna poole minnes tervitasid mind jälle tuttavad mürtsud, mis liinilt kõlasid. Mõne päeva äraoleku järele näisid nad nii võõrad, nii hirmuäratavad.

— Täna tulid jälle pommid linna, — seletab mulle üks poisike külmavereliselt ja topib midagi põske, nagu oleks see üsna harilik asi, et pommid linna langevad.

Nagu pärastpoole kuulsin, oli 28. detsembril õige äge pealetung, mis vara hommikul algas ja südaööni kestis. Maruline suurtükitali kestis 13 tundi ja nii ägedalt, et laskmise ja lõhkemise mürtsudel vahetki ei olnud. 29. detsembril sadasid pommid jälle linna, mõnd maja purustades, ja täna, 30. detsembril, enne minu päralejõudmist, on nad pommitamist jatkanud, šrapnelle isegi Kreenholmi lasknud.

Koju poole sammudes näen uusi purustuse jälgi,

mida enne ei olnud. Teel saan kokku ühe tuttavaga, kes räägib, et temal on teada hea varjupaik pommide vastu.

— Inimesed põgenevad linnast või poevad keldritesse, — seletab ta ja lubab ka mind oma varjupaika öömajale. — Kui õnnelikud te olete, et linnast välja sõitsite, — räägivad mulle meie oma maja inimesed. — Missugune „Maatra“ meil taga oli. Oi, küll aga oli vast „Maatra“! — Ma kahetsesin, et nii vara külast ära sõitsin, kuid lohutasin ennast kindla varjupaigaga, millele ka 10-tollilised viga ei tee, nagu tuttav seletas.

Enamlased olid seekord linna pommitusel enamasti ühe sihi üles seadnud. Kõik pommid langesid suuremalt jaolt Posti tänava sihis, tabades mõnd maja, näiteks Zerni maja. Ainult mõned pommid läksid ülesseatud sihist kõrvale, kas linna või Posti tänavast veidi lääne poole. Inimesed kartsid Posti tänavast, samuti ka Vestervalli tänavast üle käia. Kadastik ja Pae-murru alevikud, mis olid enamlaste laskmise sihist väljas, olid linnalasi-sõjapõgenejaid täis. Öhtul nägid linnas ja Peetri alevis harva majades tuld, sest elanikud olid ära. Käis kuulujutt ringi, et enamlased lubanud linnast „mitte kivi kivi peale jätta“ ja käskinud töörahvast 6 versta eemale minna. Kus see kuulujutt alguse oli saanud, ei teadnud keegi, kuid ümber ta käis ja oli igaihele teada. Imelikud ja armulised need enamlased! Hoolitsevad tööliste eest, ainult nende elumajad lasevad nad oma vihas puruks ja varemeteks. Paljud südalinna elanikud kolisid aga oma sügavatesse keldritesse majade alla, kus nad endid enam-vähem koduselt sisse seadsid. Mõned, kellel oma keldrit ei olnud, tüürisid selle kokku. Nii maksnud iga tüürik 25 marka kuus keldri eest, mis „kompanjas“ tüüritud kuski mitmekordses kivimajas, nagu räägiti. Isegi

Narva Juhkentali varemed 27. apr. 1919. a. Keskel Aleksandri kirik.

Narva raudleejaama varemed pärast Juhkentali pommitamist.

vanad linna müüride alused Soome kiriku pool olnud inimestele pommide eest varjupaigaks. Ja tööpoolest leidub veel Narvas vanade vallide all võlvistikke, kuhu ükski enamlaste 10-tolliline sisse ei jaksu lüüa, nii paksult on neil võlvidel mulda.

Pelgupaik, mille minu tuttav endale oli valinud, asus südalinnas. See oli vana auväärt raehoone või, õigemini, üks tema keldritest. Missugused müürid, missugused võlvid! Tunned, et nagu vanajumala seljataga oled ja enamlaste pommide üle naerad! Siin tunned, et sa rahulisti võid magada, et need vanad keldrid sulle on nii imekodused, nagu harilik igapäevane kodu enam ammugi ei ole. Aga mitte üksnes keldris, vaid ka ülemisel korral vanas raehoones pesitsevad ammugi öömajalised, kes pommide eest seal varju on otsinud. Ka ei olnud seni ükski enamlaste „suur pomm“ raemaja tabanud. Tuleb nii välja, nagu kirjas, mis raemaja tornimunasse aastasade eest sisse on pandud, on vannutatud: „Jumal, kaitse seda maja varjupaigaks süütuile ja rõhutuile ja hoiu teda kõige õnnetuse eest, et see maagi, kus ta seisab, ühes temaga enne üldist hävitamist tühjaks ei jääks!“

Kodus ei olnud enam püsivust.

On tunne, et sel silmapilgul, kui sa midagi teed, hirmus kärgatus käib ja korruga ei olegi sind enam. Jah, imelik! Justkui ootaksidki sa seda paratamatut kärgatust, ootad minuti, kaks, aga pauku ei tule veel ikkagi. Ja teadmine ütleb, et ta tuleb. Nii-suguses meeleolus ei saa inimene enam enda üle valitseda ega midagi toimetada. Kõik mõtted viibivad paugu juures. Teadmine, et surm õhus hõljub, ülal pea kohal — halvab kogu olemise. Mõned nimetavad seda hirmuks, koguni arglikkuseks, mina aga arvan, et see ei ole muud midagi kui elu alalhoidmise püüe, instinkt elu võimalikult pikendada, ja see sunnib inimest hädaohlikust kohast kõrvale hoiduma. Ja tead-

mine, et sa seda teha ei saa, et sa tingimata hädaohus ja elule kardetavas kohas pead viibima, teeb sind viimse võimaluseni närvilikuks, vahest koguni julgeks, s. o. ükskõikseks, kui ei ole loota pääsmist.

Mäletan ennast ja teisi, kes Juhkentali põlemise ajal 25. aprillil 1919. a. tundide kaupa seisid enamlaste tule all. Pomme sadas igale poole. Nad lõhkesid su ees, taga, kõrval, majades ja aedades. Seal ei olnud lõhkemisel palju vahetki, kuid sa jäid ükskõikseks, viisakamalt öeldes — julgeks, — sest sa teadsid, et põgenemine enam midagi ei aita, pomm tabab sind ikkagi.

Mul seisab praegu veel sellest päevast silmade ees ühe naise kuju, kes rahulikult oma põleva maja taga kahe väikese kitsetallega istus, nagu ei oleks see tema asi, et pommid ta ümber lõhkesid, et iga silmapilk ta võis olla surnud. Ta tähelepanu, mõte on tervena mujal, loomakeste juures, ta nagu ei kuulekski pommide mürtsumist. On see julgus?! Kuidas tuleb seda meeleolu, seda närvide pingutust nimetada? Ometi tean ma, et see naine alati laskmist ja suurtükimürinat kartis ja kogu kehast värises ka siis, kui ta teadis, et hädaohtu temal karta ei ole.

Mõni hoopleb selle oma julgusega — tema ei kartvat midagi. Sel ajal, kui teised hirmsate pommide eest ära lähevad, jääb tema kangekaelselt oma koju. Ainult pudel viina jäetagu temale seltsiliseks! Tema ei karda, kuid viinata olevat nii igav!

Kui veel kedagi julgeks tuleks nimetada — sõduritest ma ei räägi, kes liinil asuvad, siis võiks nimetada neid väikesi poisikesi ja tüdrukukesi, kes, kelgud järel, tänavatel ümber jooksevad, et mäest alla liugu lasta. Need ei hooli pommidest midagi. Nende elu eesmärk, ainuke siht, on hea liumägi leida ja hästi liuelda.

Meie olime endid all raemaja võlvialuses päris koduselt sisse seadnud. Nõutasime sinna isegi raudahju torudega, millega „tuba“ soojendada, keetsime ja küpsetasime. Ümber ahju, seinte ääres, olid meie magamisasemed, mis tühjadele poekastidele üles löime. Ka õlgi ei puudunud meil, et küljalune veidi pehmem oleks. Kodust olid ka tekid ja mõned padjad kaasa võetud. Meie „kommuuna“ saatis seal mööda neli eelviimset ööd enne eelrahu maksmapanekut. Meid oli ühes lastega 14 inimest selles „kommuunas“. Öhtuti käisid meid isegi võõrad, see on teise „kindla varju-paiga“ elanikud, vaatamas ja küsisid meie seisukorda, kuidas meie hästi kõik elamiseks sisse olime seadnud. Lubasid meile ümber kolida, kui lugu edaspidi veel pahemaks läheb.

Meid endid huvitas ka see „mustlaste elu“. Elu pärast ei tundud siis keegi hirmu, sest teadsime, et ükski enamlaste pomm, isegi 10-tolliline, siit läbi ei löö, olgu siis vahest uksest. Aga missugune loll pomm kukub siis just ukse ette, ega seda ole! Peaasi — meie tundsime endid rahustatuna, mida korteris olles enam ei tundud. Päeval ootasime jälle öhtut, millal oma koopa võiks kolida. Kui rahusõnuna lehes seisis, s. o. 3. jaanuaril, siis koguni kahetsesime, et „kummuuna“ läheb laiali. Räägitagu mis tahes, aga ka pommidel on oma hea külg, nad ühendavad hingeliselt inimesi, kes muidu hääl päevil üksteisest võõralt ja külmalt mööda lähevad. Kahju pommidest, kui neid enam ei tulegi! Oleme ju nendega ära harjunud ja tunneme, nagu oleks nendeta meil midagi puudu... Aga viha teevad nad sellegipärast, kui nad maju purustavad ja inimesi tapavad.

Elus tuleb mõndki ette, ja hea on inimesel, kes oskab mehisealt läbi lüüa. Isegi lõbu leidub vahel seal, kus lõbu ei või oodatagi. Meie kelder oli

päris luulekamber, kus asemel pikutades võisid unistada ja luulemaailma tõusta, kui sul vähegi selleks oli kalduvusi.

Paksud saja-aastased seinad ja võlvid hämariku valgusel, — kas nad varjusid minevikust ette ei nõidunud? Kas meie esimesed oleme, kes siin sõja eest varju otsime? Kas põhjasõjaaegsed lahingud Narva all 1700. ja 1704. a. siin ühtki keldrielanikku ei näinud? Nüüd on keldrid ümber tehtud, vahed mõnel maha võetud, ukсед üksteise sissepääsmiseks sisse raiutud, aga vanemal ajal, — kas nad ei olnud vahest mõned vangikambrid, kuhu mõnigi elusalt kõdunes? Kes teab? Hallid seinad ei anna välja saladusi, mis nendes keldrites on sündinud. Aga võib-olla ei olegi siin hirmuäratavaid aegu üle elatud; räägime parem ennemuistseid jutte nõidadest ja kodukäijatest. Ja me jutustasime enne uinakut „hirmu- ja õudusejutte“, missuguseid isand Aavik veel ei ole keelitsenud. Enne magamaminekut on selletaolised jutud eriti külgetõmbavad ja huvitavad, just nagu oleks keegi sind kaenla või jala alt kõditanud. Me ristisime oma keldri „Morando-Morandiini koopaks“, sest uksest sisse tulles näis ta oma elanikkudega umbes säärane välja, olgugi et ta elanikud ei olnud kõrlõikajad, vaid päris wagusad eluallahoidjad.

Vana aasta õhtul, kui me keldrist välja pugesime, nagu siilid oma koopa suu ette, tervitasid meid enamlasted uue-aastaga. Esimene pomm vihises üle meie pea Siversi poole, siis teine. Täname uue-aasta õnnesoovi ja tervituse eest! Küllap meie mehed teile vastutervitusi saavad. Meie poolt olgu „õnne“ teile kama-luga.

Enne magamaminekut laulsime veel „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm!“ ja siis uinusime suure hommikuni, nagu isa Aabrami süles.

Naiskodukaitse Sakalamaa ringkond. Linna- ja Kesk-malevkonna naiskodukaitse liikmed meeskondi toitlustamas taktikalistel õppustel 29. IX 29.

Jõulud seal, kus Krīstus sündis

Petlema linn jõulupidustustes.

M U S T S A D A

(Mälestusi 1905. a. revolutsioonijast)

Väike seltskond oli kobarasse kogunenud ümber küdeva ahju, mis lõomas soojust ja sundis unustama väljas valitseva pakase ühes hundava tuulega ning vihisevate lumepilvedega. Aegajalt nagises üks järsul tuulepuhangul või kriiksatas aknaraam, ent mõisa teenijatemaja süllapaksused graniitseinad püsisid tugevasti ja hoidsid kadedalt endi vahel valitsevat soojust ning mugavust. Läbi graniitmüüride tungisid kõrvu vaid tormi õõnsad hingetõmbed, mis levitasid hinges õudu ning sundisid inimesi kuumale ahjule nihkuma lähemale.

Oli mardipäeva õhtu 1905. a. Ajad olid ärevad, rahutuste lained käisid laialt üle maa ja kiskusid pinguli tugevaimadki närvid. Sel ajal oli viisiks, et inimesed vabadel õhtutundidel kogunesid kobarasse ning siis algasid lõpmatud jutustused sellest, mis keegi päeva jooksul on kuulnud ja näinud. Üksteisega uudiseid ja kuulujutte vahetades imesid inimesed endisse kaasaja ärevust ja närvesöövast pinevust, igal sarnasel vestetunnil võis silmata, kuid inimeste pilgud rahutult eksisid ringi, nagu mingi tundmatu koleduse ootel, kuid närviliselt tõmblesid näomuskliid ja tõusis rinnust surutud ohe. Keegi ei teadnud midagi kindlasti, kuulujutte aga oli täis kogu õhk, üks pöörasem kui teine. Linna lähedus mõjus selleks kaasa, et kuulujuttudele alati värsket lisa tekkis, ja kui vahel õhtuti taevakaarel värises veripunane, lõõmav tulekuma, siis vaibusid hääled sosinaks ja igaiüks nagu ootas, mil tema enda jalgade eest paiskub taevasse verine leek.

Põletati ümberkaudseid mõisaid, kui pea ei võinud tulla järg siia.

Mustsada...

See oli jumalavits, millest ei teatud õieti, keda ta tabab, kuid arvati ja usuti, et mõisnikud ja nende mõisad selle ees kõige vähem julged võivad olla. Meie mõisnik oli aga üks pahemaist, keda maa kunagi kannud, seepärast oli hävitavat lainet oodata siia õige varsti. Karistussalkadest teati rohkem, sest mõned olid neid näinud tegevuses, ja nende nägijate jutustused valasid juba niigi ärevatesse meeltesse õudu ja koledust. Liikus jutt, et meiegi mõisnik tahab oma valituskonda kutsuda karistussalka, et oma vihaluseid nuhelda. Sarnaseks jutuks oli igatahes põhjust, sest iga päev söitsid linna ja mõisa vahet punaste mütsivärvlitega ohvitserid ja sageli peeti härrastemajas suuri joominguid, mis kestsid hommikuni. Kui härrastemaja lugematud aknad nagu hundisilmad sünges talveöös leekisid ja läbi karge õhu kostis joobnud võimumeeste lärm ja klaaside klirin, siis ei saanud mõisas keegi uinuda. Igaüks uskus, et kuski

hõljub ähvardav hädaoht, ja sellele tahtis igaüks lahtiste silmadega vastu astuda. Õhk oli täis lõhkeainet, mis igal järgneval hetkel ähvardas võtta tuld.

Meie seltskond, kes tuisusel talveõhtul oli kogunenud küdeva ahju ümber, ei erinenud oma psühholoogialt kuidagi viisi toleaeegsest valitsevast vaimust. Ainuke, kes püsis rahulikuna, oli minu isa. Veel praegugi, kui tuletan meele tolle öö elamusi, mis järgnesid vaikselt istungile, näen teda kalavere kehastusena seisvat keset rusuvat paanikat ja usun kindlasti, et selle mehe rahu vist ükski võim poleks jaksanud kõigutada.

Tollel õhtul — seda mäletan selgesti — oli meil hariliku kombe vastu üksainus külaline — mõisa vana öövaht Mihkel, seitsmekümne-aastane rauk, kes juba poisikeseeast peale igal ööl oli valvanud mõisa vara. Ka tema, kes juba ühe jalaga hauas seisis, oli vallutatud üldisest pinevusest; ta raugasilmad eksisid rahutult ringi ja ajuti muutus ta hääle sosinaks, nagu võiks teda mõni soovimatu pealtkuulaja panna tähele. Alati oli ta täis tuubitud üllatavate uudistega, missuguseid ta krobelistel häälel igale vastutulijale jutustas. Nii ta seal istus, halli habemega kaetud lõuga jämedale kepile toetades, tema jalgade ees suur karvane koer — öövahi lahutamatu seltsiline. Poolringis istusime kõik öövahi ümber ahjusuu ees. Lampi ei süüdatud millegipärast ja hämaralt valgustas ahjusuu paistev punane helk meie väikest seltskonda.

„Nii siis sina, Mihkel, arvad ikke, et mustsada tuleb?“ küsis isa, kui öövaht oma juttude õudse seeria oli lõpetanud.

„Mis seal veel arvata, asi on kindel,“ kinnitas öövaht tõsiselt. „Alles täna rääkis toapoiss, et härra luband homseks soldatid siia kutsuda. Eks saksad tia kõige paremini, kudas asjad on. Praegu küpsetasse pereköögis lehma ja lambaid, nii et maailm suitsu täis: kõik soldatite jaoks. Ja ega's mustsada ka nalja tee: alles üleile põletand S. mõisa maani maha — isegi nägite kuma. Kui nüüd need tulevad, siis on siin soldatid raginal vastas ja meie oleme elusa tule keskel. Katsu siis, kudas pääsed eluga...“

Isa muigas kahtlevalt.

„Ära sa naera kedagi,“ hoiatas öövaht, „sinusugusel on mõlemalt poolt oodata: ära sind muidugi ei salli, seepärast et sa tema ees kunagi mütsi maha ei võta, ja arvad, et mustsada ühelegi kingib, kelle kätte saab? Kui nad just maha ei löö, siis sunnivad oma kilda ja asi tahe.“

„Mis tühja nad ikke teevad!“ löi isa käega. „Mina põle kellelegi teind kurja ja õige õlma ei akka keegi...“

„Ära'nd ole kedagi nii julge,“ segas nüüd ema vahele. „Praegu on aga sihuke aeg, et kedagi ei tea, mis juhtub, või kis kellelegi lähüb kallale.“

„Õigus, õigus!“ noogutas Mihkel. „Näe, K. mõisasse tulnud mõisapõletajad ja pannuvad äärbäri põlema. Siis ajand kõik nooremad ja tugevamad mehed kokku ja sundinuvad endiga tulema ühes. Läinuvadki siis kõik ühes minema L. mõisa poole. S. mõisa sepp, kes ka ühes sunnitud tulema, saand teel kõrvale pugeada, ronind kuuse otsa ja külmetand seal öö otsa! Alles teesel omikul julgend ronida maha ja tulnd kodu tagasi. Teesel pääval tulnuvad soldatid, keegi kaevand, et sepp ka mõisapõletajate hulgas olnd ja sepale tõmmatud kaksada-viiskümmend tulist tagumikule. Ole, kus sa oled, igalt poolt saad. Praegu on sihuke aeg, et oma lapse peale ka ei või julge olla!“

„No tohoo hull, saab näha, kes mind siis õige millegiks tuleb sundima!“ kõmises isa juba kaunis sõjakalt. „Ei soovita kellelegi oma rusika alla sattuda!“

„Ühe lööd maha, teesed tulevad jälle,“ ütles Mihkel toolilt tõustes ja ennast minekule asutades. „Neil püssid kõigil kääs, mis sa oma rusikaga peale hakkad. Tõmmatasse sulle üks kärts ja sial sa siis oledki...“

„Tiad sa, Mihkel,“ palus ema juba tublisti hirmunult, „ole va' kallis mees, kui kuuled väl-las midagi kahtlast, siis klopi vastu ust või akent, siis teame ometi ja saame ehk kuhugi minna pelgu, kui nad tulevad...“

„Ah tühja...“ löi isa juba käega, kuid ema paluv pilk löikas ta lause pooleks.

„Eks ma või kloppida,“ vastas Mihkel heatahtlikult, „kui nad mind enne maha ei löö. Elage siis hästi ja olge kõege vastu valmis!“

Öövaht jättis kõigiga kättpidi jumalaga, ja koera kaasa kutsudes komberdas uksest välja. Aeg oli juba hiline ja igäüks otsis üles oma magamisaseme. Uni ei tahtnud tulla sel äreval ööl. Väljas hundas tuul ja toas kuuldus veel kaua ärev sosin. Siis aga jäi pikkamisi kõik vaikseks: väsinud kehad nõudsid oma osa ja vaikne unerahu levis paksude kivimüüride vahel.

Nagu kepiga oleks torgatud sipelgapessa.

Äge kloppimine akna taga äratas kogu perekonna unest ja paiskas ta korratuses jalule. Süüdati värisevail sõrmil tuli...

Veel praegugi näen kogu seda pilti vaimusilma ees: suitsev lamp laotas üle toa punakat valgust ja vastikut petrooleumilõhna. Ses punakas punas jooksid õed ja ema paanilises hirmus, toole kolinal ümber lükates, edasi-tagasi, otsides oma riideid. Riided olid neil käes, kuid

nad otsisid siiski ega mõistnud neid endile ajada selga.

„Püha jumal, nüüd on nad siin!“ oigas ema. „See on Mihkli kloppimine... Kuhu peame minema? Sa halastaja taevas, päästa meid!“ Õed luksusid nutukrampides ja palvetasid vahevahel.

Isa istus aluspükstes voodiserval ja kuulas teravalt väljastkostvaid hääli, ilma et ise oimugi oleks liigutanud.

„Pange endid riidesse!“ ütles ta siis rahulikult. „Ma lähen vaatan, kes seal kolab.“

„Kas sa oled hull!“ karjatas ema ja jooksis isale ette. „Nii kui sa ukse päästad, on nad sees ja see on meie ots. Ära mine, kulla mees, las' murravad maha ukse, meie lõhume nii-kauaks aknad eest ära ja lähme välja...“

„Mine'nd, rumal,“ rahustas isa ja hakkas pükse toppima jalga. „Egas' ma neid kohe sisse lase, ma enne küsin, kis on.“

Ta tõmbas kööki viiva ukse lahti ja nüüd kuuldus palju selgemalt kloppimine, ühes sellega paljude inimeste kõnekõmin.

„Ära mine!“ ringutas ema ja püüdis isat takistada. „See on kindlasti mustsada. Kuuled, et maailma-kari inimesi. Issand, halasta meie piäle!“

„Hei, lase sisse!“ kõlas nüüd köögi ukse tagant mehehääli ja sellele järgnes vali kloppimine.

Surmahirm levis toas ja nõoris igal kõri. Ema seisis ihupesus ja värises nagu surmamõistetetu. Ta näojoontes peegeldus ahastav hirm. Õed olid endid peitnud ema varju, sõnatud, haaratud painajalikust hirmust.

„Kis sial kolab?“ kõmises nüüd isa hääl.

„Lase sisse, küll siis näed!“

Ema kurgust pääsis oie, temaga kooris hakkasid õed kõvasti karjuma, ja siis tormasime kõik isa juure, haarates temast kinni, kuidas keegi sai.

„No enne ma küll ust lahti ei tee, kui tian, kellega mul on tegemist!“ vastas isa ukse taga olijaile.

Igäüks,

kes tasub „Kaitse Kodul“ 1930. a. tellimisraha — 6 kr. — „Kaitse Kodul“ talitusele hiljemalt 15. veebruariks s. a., võtab osa meie lehe aasta-tellijate vahel 20. veebruaril toimuvast loosimisest.

Loosimisele tulevad: kohvergrammofon; jahipüss, spordipüss, suusad ja kristallvaas.

Kiirustage tellimise sisseandmist!

„Noh, Juhan, oled sa ka kena mees,“ noomis nüüd sõbralik hää ukse tagant, „oma mehed kõik, ja tema korrage ei lase sisse...!“

Nüüd pahvatas isa täiest kõrist naerma, mis temaga väga harva juhtus, ning see naer kõlas üldises meeleolus õndselt ja ebakohaselt. Kuid meie kõik taipasime lõppeks, milles seisis asi ja kes ukse taga olid, kuid olime siiski tarretanud nagu puupakud.

„Kannata natuke!“ hüüdis isa ukse poole, ja meile: „Katsuge, et saate teki alla, põle see kellegi mustsada!“

Täitsime mehaaniliselt käsku, ning isa läks ja tõmbas välisukse eest riivi ära.

Järgmisel hetkel täitus tuba igasuguste veidrate olevustega, missuguseid vahel unes olin näinud. Tükki viiasteistkümmend veidra-

tesse ülikondadesse rietatud kogu tutuliste kübaratega ja koledate nägudega haaras üksteise ümbert kinni ja hakkas pööraselt tantsima. Jalgade müdina sekka krookus löötspill.

Hämmastuses silmitsesime kõik seda pilti, siis selgus meile kõik: täna oli mardilauapäeva õhtu, ja äreva aja peale vaatamata oli mõisa noorsugu otsustanud seda õhtut traditsiooniliselt pühitseda. Nad olid mööda mõisat ümber kolanud ja lõppeks otsustanud tulla meie tuppa tantsima, kus selline lõbu suure ruumi ja lahke vastuvõtu tõttu varem alati oli võimaldatud.

Mardiõhtu lõbus meeleolu tõrjus kõrvale tolle aja rahutuse ja ärevuse, kuid tänapäevani on jäänud mulle meeles selle eel käinud minutilise õndsed elamused.

J. J.

KAKS JUUBILARI

7. jaanuaril 1930. a. pühitses kaitseväe ühendatud õppeasutuste ülem kindral-major Gustav Jonson oma 50. sünnipäeva.

Olles silmapaistvamaid töömehi meie kaitseväe ohvitseride peres, kindral G. Jonson on võitnud kõikide lugupidamise, kel on olnud temaga kokkupuutumist kas ametalaliste või isiklike vahetõttu.

Soovime austatud juubilarile tema elu tähtsama kilomeetritulba möödumisel palju õnne ja edu tulevaseks tööks.

Vana aasta viimasel päeval möödus sellest 10 aastat, mil kolonel Oskar Raudvere määrati Tallinna linna komandandiks. Sellel vastutusrikkal kohal on kolonel Raudvere püsinud tänapäevani, olles muuseumis vahepeal ka kaitseleidu Tallinna maleva esimeseks pealikuks.

Soovime omalt poolt juubilarile veel palju jõudu sellel teenete- ja vastutusrikkal kohal püsimiseks, kus kolonel Raudvere on seni 10 pikka aastat täitnud oma kohuseid suure armastusega kodumaa vastu.

Soomlased

on Põhja-Euroopa kõige vanem kultuurrahvas

Ilmari Virkkala

Soome sugu rahvaste algupära kohta liigub meie laiemas ringkonnis veelgi mitmesuguseid uduseid ja iganenud oletusi. Seda enam tohiks meid huvitada Soome kaitseleidu häälekandja „Hakkapeliitta“ läinud aasta 48. numbris ilmunud soomlase Ilmari Virkkala Lääne-Euroopa, peamiselt Saksa teadlaste vaatekohti refereeriv kirjutus sel alal.

Arenenud rahvustunne on tänapäeva riigi kõige kindlam alus. Seepärast püüavad kultuurrahvad seda rahvustunnet kasvatada kõikide abinõudega. Enam ei jätke ainult sisemisest rahvuslikust äratustööst selle mitmesugustes vormides, vaid on vaja võita kasutusse ka väliseid jõudusid maailma võistluslaval, et tõsta rahvuse väärtust välismaailma silmis ja selle abil saavutada sisemisi, suure ühtekuuluvustunde pihuhetki rahvusriigi elus, millised hetked on tõusu astmeiks tuleviku kõrguste võitmiseks. Samal ajal võistlevad teadusmehed sündide sügavuste otsimises ja oma rahva muinasaja selgitamises, et ammutada neist sügavamaist põhi-algallikaist uut usku, uut siskust ja uut valgust, millest oma muinasaega õigelt käsitlev rahvas võib leida valgustust tulevikugi pime-daina näivail radadel. — Kui ükski rahvas, siis just Saksa, võitleb praegu oma riigiorganismi parimate rahvuslike jõududega kõigi võimalikkude abinõudega nii sisemiselt kui väliselt areenil oma tuleviku pärast. Ei mitte ükski vanad õpetlased, — mitmedki patriarhid oma teaduspõllul — seisa võitlejate ridades, vaid sõjast ellujäänud nooremad, kes olid saavutamas kuulsust siis, kui maailmasõda puhkes, ja kes vahetasid oma uurimusaine püssitiku ja pioneer-labidaga tuleliinil, on taas rühkinud töösse, ja me võime mõista, milline usk, milline lootus juhhib nende tööd ja kuidas võitlus oma rahva mineviku eest on muutunud võitluseks selle tuleviku eest. Nad usuvad, et vanad, rahvast koos hoidvad sidemed seovad tulevikugi ja säilitavad Saksa rahva suurteks ülesanneteks ja suureks kutsumuseks. — Meil, soomlastel, on põhjust jälgida seal tehtud teaduslikku tööd, sest see, nagu ehk arvatakse, ei heida meile mitte ainult juhuslike pudemeid, vaid võtab oma töö aluseks Soome sugu rahvaste probleemi lahenduse.

Saksa uuem tõu-uurimus toetub esirinnas arheoloogilistele leidudele ja on rakendunud ühiste joonte otsimisele möödunud aja ja oleviku vahel. Tähelepan-davamad selles tõu-uurimuses endistest teooriaist erinevad väited on, et ei pealuu vorm, s. o. lühike või pikk peakuju, ei ole mingisugune tõutunnus, ega isegi see keel, mida mingi rahvas praegu kõneleb, ole tunnista-jaks selle algupärasest rohkem kui praegusestki tõuainest. Ainult ääretult tugevad, paigalpäisivad rahvused on suutnud hoida oma keelt alal, kuna selle asemel rändajad rahvad on sulanud ühte paigaliste rahvastega ja omandanud vähe-

haaval nende keele, või on nende ühinemisest sündinud hoopis uus keelemurre, mis on aegamööda arenenud iseseisvaks keeleks.

Mis puutub Soome sugu rahvaste muinasaega ja meie mongoolipärasusse, siis on seda välismaa teadusmeeste keskel arvestletud kui igasuguse tõe põhjata legendi ja soomlaste puhas aariapärasus on kõikjal tunnustatud. Aaria ja Soome kultuuri ühtivuse tõendaja on J. P. Sillinitsch oma voguule käsitlevas uurimuses „Die Wogulen“ (1907, Archiv für Anthropologie, Band 34, S. 236). Ta on uurijana seepoolest erilisel tähelepanuväärne, et ta on käsitletud sama eriala uurimusmaterjali kui meiegi teadusmehed. Tema eelkäija n. ö. võõral maapäral on olnud inglase Ripley, kes isiklikudel reisiridadel Venemaal ja Soomes jõudis veendumusele suures tõulises lahkuminekus, mis „lääne“ vormis on avaldanud temasse tugeva mulje, tulles Soome, ja kes on eraldanud soomlasi muudest Soome sugu rahvastest astmeid kõrgemale. Ta jõuabki järgmisele tähelepanuväärivale lõpuotsusele: „Once for all, then, let us fully disabure, ourselves of the notion that there is anything ignoble in a Finnish ancestry.“ (Enne kõike loobugem arvamisest, nagu Soome algupära ei oleks üllas. Ripley: The races of Europe, 1900, lhk. 365).

Prantsuse uurija G. Vacher de Lapouge oma raamatus „L'Aryen, son rôle social“ a. 1899 on enne eelnimetatud kutsunud soomlasi nimega „Pré-Aryens ou Proto-Aryens“, siis esi-aarialased ehk alg-aarialased, s. t. Euroopa tõu, Homo Europaeus, esiisad. Ta eraldab Homo Europaeust kahte tüüpi:

Soome ja Gooti, millest esimene on konservatiivsem, alalhoidlikum oma arenemise sihtjoontes, viimane uuendusi taotlev, aga mõlema algkõll on olnud Põhjamere ranniku piires üle 12.000 a. tagasi nii nimetatud Magdaleeni-kultuuriajajärgul.

Nende uurimuste tulemused on Saksa muuseumielu uuestilooja ja tähelepanuvääriv uurimiskooli tunnustatud meister, salanõunik, professor ja doktor Gustaf Kossinna rakendanud oma põhjalikkude arheoloogiliste teadmiste alusel täitsa uueks süsteemiks, mis on esimene Soome soo kõige varasemat muinasaega käsitlev uurimus, milles ei ole auke. Prof. Kossinna on uurijana täiesti tuttav nii Rootsi kui Soome uurimuste tulemustest ja nimetab oma töödes lugupidamist teenival määral meie niihästi soome- kui võõraskelseid allikaid. Oma uurimuse on ta avaldanud

oma asutatud teaduslikus väljaannete kogus „Mannus“. Nr. I a. 1909 seisab: „Der Ursprung der Urfinnen und der Urindogermanen und ihre Ausbreitung nach dem Osten“, milles juba raamatu nimi: Algsoomlaste ja algindogermaanlaste algupära ja levimine idasse, ütleb uurimusest küllalt palju. Ikka uusi ja uusi lisatõendusi oma esitatud teooria kaitseks on ta ilmutanud „Mannus“ XI/XII ja sama kogu väljaannetes „Die Herkunft der Germanen“, „Die Indogermanen“ jne. Viimases väljendab ta paljudes kohtades oma arvamisi meie uurijate otsustest.

Kossinna õpilane K. F. Wolff a. 1927. oma „Mannus“-kogus avaldatud tööpetuses „Rassemblement“ peab oma õpetaja poolt juba lahendatuks „Soome küsimuse“, mis on teadusmehi kaua aega pannud pead murdma ja lõpuks arvama, et soomlased on mongoolased, mis Kossinna teooria järele on võimatuste võimatus ja mongoolus ning algupärane soomlus on selle põhjenduse järele meilegi meelet sama kaugel kui taevast maast.

Kuna sellega ühenduses on ilmaaegu jälgida teaduslike töestamiste pöörasusi, esitame Kossinna teooria Euroopa esimesest asunduskeskkohast, milleks uurimus peab Slesvig-Holsteini, Jüütimaad ja Skandinaaviat, n. n. Ancyclus ajast peale, kunas need piirkonnad olid jääajast vabanenud, või umbes 10.000 a. ümbruses enne Kr. s. (Mõned arvavad aega paar, kolm aastat hiljemaks, aga need on nii kauged mõistet, et paarituhandaastane lahkumine ei tähenda veel midagi.) Sel ajal asus nendes maades ja kuni Jäämere rannikuni jääaja algrahvas, kel ei olnud muid riistu kui elajate teritatud luud ja sarved mitmesugusteks sihtideks. Sellele järgneval ajajärgul lahkuvad sellest rahvast algindogermaanlastest, keda teised uurijad, Wolff kaasa arvatud, kutsuvad alg-aarialasteks. Ajajärgu lõpupoolel jaguneb rühm kaheks, keda Kossinna leiukohtade järgi kutsub üht osa Ellerbek-inimesteks (Kieli sadamas tehtud leidude alusel) ja teist osa (Dobbertini-inimesteks, Meklenburgi leidude järele). Ellerbeklane tegutses juba maaharijana, kuna jälle dobertiinlane pidas kinni vanadest Magdalenist ajast päritud kommetest ja oma asundustega esimestest irdus, rännates põhja ja ida poole. Neid dobertiine peab Kossinna Soome-indogermaanideks, kes on 3000 aastat enne Kr. s. oma algupärast lahkunud ja seevõrra, et neid võidakse nimetada alg-soomlasteks. Sel murranguajal on ida poole siirdunud osa soome-indogermaane matkanud oma teid nüüdse Venemaa ja Kaukaasia kaudu ning üle Hellespont'i Väike-Aasiasse, esinedes seal Heeti ja Sumeri rahvana, ulatudes oma töu mõjutustega kuni Indiani. Wolff jätkab oma õpiisa teooriat väites, et India legendis päikesejumala tütre „Savitri“ suhu pandud tarkussõnad võisid uinuda ainult puhtas Aaria hinges, missuguseid samaseid mõtteid sisaldab muinas-kõrge Saksa rahvalaul „Muspilli“. Omalt poolt tahaksime siia liita Kalevala kolmandaks.

Mainides muistse rahvaluule toodet „Muspilli“ nimetame heameelega seal esitatud tervest hulgast paa-ri sõna, mida soomlane mõistab paremini kui sakslane:

„Muspilli“	Soome keeles	Saksa keeles
mahtige khuninc	mahtava kuningas	mächtige König
suanâri	tuomari	Richter
kilütit	kiljutaa (toitottaa)	lautet

Kossinna ütlebki, et Soome keel, alalhoidlik nagu see on, on Indo-Germaani algkeelele väga lähedal, sama lähedal kui Alg-Soome tõug algindogermaani-dele.

Rootsis, Norras ja Soomes oli Alg-Soome rahvas arenenud n. ö. Vene kirveskultuuri ja sellelt ajajärgult on Norras osavaid hirvi ja põtru kujutavaid kaljulõikeid ja maale, samuti kui Soomest ja Venest elaja peakujusid sõjariistadel, kus see kultuur eriti armastas kaunistusi. Venemaale levis see kultuur Idamere soomlaste kaudu, moodustades Fatjanov kultuurikeskuse Ida-Venemaale. Seal jõudsid alg-soomlased esimest korda kokkupuutumisse Ugri rahvastega. Niiviisi sündis kaks uut tõusegu Soome-Ugri ja Rjasaani (mida ehk võiksime nimetada „Räsariks“ Rjasaani keskkoha järele). „Räsased“ on hüperborealaste tõust, mis loetakse ise tõuks Aaria ehk Homo Europaeuse kõrval ja mis on olnud kui mingisuguseks võimukamate aarialaste ja hi-kaaslaseks. — Aarialaste peatunnusmärgiks olid valkjad juuksed, valkjas nahavärv ja sinised või hallid silmad, kuna jälle hüperborealased olid mustajuukselised ja ruskete silmadega.

Arengu järgnev aste oli Vahemere rahvaste, meridiomaalide, kasvamine ja siirdumine pärast jääaega kuivava Sahaara radadelt põhjemale üle Vahemere ja edasi kuni Inglismaani (Wolffi järele) ja seal siis Ellerbek-rahvas, keda uurimus peab eelmiste arengu ajajärgude järele puhtateks indo-germaanlasteks, kaldus omakorda Skandinaaviasse ja Jütlandi neemaale, kus eelmiste idapoolse sündinud rändamiste tõttu Alg-Soome rahvas oli vähenenud ja nõrgenenud. Osa alg-soomlastest siiski ei rändanud kaugemale, vaid kolib saartele, kuhu jääbki (friisid), kuna jälle teine osa seguneb indogermaanidega juba Jüllandil. Arengu käik on sama Lõuna-Rootsiski, kuigi aeglasem ja kaua püsib soomlaste käes Rootsi idarannik ning Norras Atlandi rannik.

Alles 1900—750. aastate vahel e. Kr. sünd. on segunemine Lõuna-Skandinaaviast, samuti kui varemalt Daanis, nii täielik, et on kujunenud soomlaste ja indogermaanlaste järeltulijana uus rahvus — germaanid, kelle piiriala ulatub selle ajajärgu lõpupoolel Rauma jõeni Norras ja Daljöeni Rootsis. Kossinna tõendab seda germaanlaste algupära niisugusena ka keeleteaduslikel alustel ja pöörab tähelepanu nende laenudele, mis Germaani keelele on teinud Soome keelest (Pandagu siis tähele teadusmeeste isesuguseid vaateid. Mõned ütlevad, et on laenatud meilt, aga meil öeldakse, et meil pole midagi oma, vaid kõik on laenatud teistelt!).

Kui nii tähtis teadlane, germaani suur ülistaja ja kultuurisik, esitab seesuguseid tõendusi Soome algupärast, siis ei ole meil endil mingisugust põhjust kiskuda omalt poolt algupära madalamale ja otsida seda Vene või Aasia pimedustest. Pärast 750 aastat on saanud Soome kultuur Venemaal uue järjestatud ja aren-

datud ühiskondliku iseloomu, n. n. gorodistsche — kultuuri kanda. Samal ajal, kui Romulufi ja Remus ehitasid Rooma, valitsesid soomlased Venemaa jõgede piirkondades. Nii siis samuti kui venelaste kloostri-kroonikate ülestähendused sellest suurest soomlaste asumaast on puhtalt ajaloolisel põhjal annud ainet oletada. Teaduslik maailm on nähtavasti üksmeeles selle üle, et algsoomlaste valgumine Venemaale kuni Uuralini ja veel kaugemale on üks kõige tähelepandavamaist kultuuriajaloo sündmusist, mida muinasuurimus tunneb.

Need rahvad, kelle keelt on mõjutanud Soome keel ja keda kutsutakse soome-ugrilasteks, ei ole uuemate uurimuste kohaselt algsoomlastega segunedes poolverd aarialased, vaevast sedagi, paljud on mongoolid, kuna aga jälle lääne-soomlaste ja hämalaste tõupuhas aarialisus on vaidlemata selge. Savo ja Karjala soomlaste idapoolsemas asunduste piirkonnas on rjasaani-hüperborealisi jooni, aga ei neiski ole Mongooli verd, mille tunnused on: kollakas nahavärv, peaaegu karvuta keha, lame nina, märgatavalt väljas põsenukid ja sinine sünnimärk seal, kus lõpeb selg.

K. F. Wolff tõendab oma tõuõpetuses, ja hiljem toetudes paljudele uurijaile, et pealuu pikkus või lühidus on täitsa tõumõistest rippumatu. Ta tõendab olevat igas tõus nii pikki kui lühikesi peakujusid. Pealuu tüüp on tema nagu mõne muugi uurija arvates ainult frenoloogiline omadus, mis näitab iseloomu. Nii on pika peakuju omanik otsija ja looja — vallutaja iseloom, kuna jälle lühikesi peakujuga on ehitaja ja ülalpidaja — arendaja loomus. Esimesed tõusevad hõlpsasti rahva juhtideks, ja rahvaste rändamistele on esikääd annud alguse tõu pika peakujuga ollused. Nüüdki on tõendanud uurimus, et Itaaliast Tripolisse väljarändajad on pikema peakujuga kui kodujääjad, nii et indeksi keskmine vahe nende vahel on tervelt 4. Sama on Ameerika teadusmehedki tõendanud sinnarännanud esi-

rahvaste kohta. Sõjaajad ja rahutud aastad on olnud ka pikapeakujulistele hädaahtlikumad, ja räägitakse, et Napoleonist juhitud armeed oli erisugune selles suhtes, kuigi Prantsusmaal on märgatavalt lühikesi peakujuga piirkondi.

Meil on hulkuriverd kõige tähelepandavamalt lääne-soomlastes, põhjalastes ja savolastes. Peakuju mõõtusi, neid uusi vaatekohti pidades silmas, ei ole meil vist küll sooritatud, aga üldiselt on tõendatud, et soomlased on keskmise või lühikesi peakujuga, pikapeakujulisi esineb vaid ranniku piirkonnas. Sama Soome peakuju tüüp valitseb veelgi friiside saartel, Norra rannikul ja Põhja-Rootsis, kuigi need on germaanlased. Wolff tähendab ka sellele, et Poola kõrgem aadel on valgevereline ja Soome-Norra algupära.

Kuidas siis seesugune rahvas, kelle järeletulijad on oma tõuomaduselt suuremalt osalt tüübilised maaharjad ja meremehed, võis esineda muinasajal suure idasse suunduva kultuurilaine algvõimuna? Sellelegi annab Wolff vastuse. Niisuguse liikumise taga pidi seisma poliitiline tahe ja tarvituselolevate jõudude juhtimise oskus. Kas võib keegi teisest küljest väita, et heetidel ja sumeritel, kes juba Soome liikumise eel olid kaldunud lõuna poole Mesopotaamiasse ja Väike-Aasiasse, ei ole olnud organiseeritud riigikorda juba umbes 3000 aastat enne Kristuse sündimist? Kas ei ole ka huvitav, et esimene Soome ajaloo kirjutaja Yrjö Koskinen juba aastal 1862 oletas soomlastel ja sumeritel olnud olevat muinseid lähedasi ühtivusi.

Kui kord Saksa teaduslik uurimus oma rahvustunde tõstmiseks leiab germaanlastele selle soomepärased auks olevat, miks siis meie, soomlased ise, ei usu oma minevikku ja ei vaata seda oma endi, aga mitte Skandinaaviast laenatud, sealgi iganenud prillide läbi? Tänapäev nõuab meilt tõusu iseoma jõududele kõigis suhetes. Meie sõpradele on tere tulnud teada, kui igivana isadepärandust me endas tõepoolest varjame.

Pühaderõõm vaestele

Pühade vahel jagati valitsuse poolt naiskodukaitse kasutusse antud summadest tööpuuduse all kannatajatele ja vaestele kaitseliidu peastaabi ruumes toetussummasid. Meie pildil toetust saavad sabas peastaabi maja ees Kaarli t.

Missuguseks peaks kujunema „Noorte kotkaste“ organisatsioon

Sihid. Struktuur ja ilme. Liigitus. Side lastevanemate, õpetajaskonna ja haridusministeeriumiga. Kontakt kaitseliiduga. Vahekord teiste noorsoo organisatsioonidega Eestis

Kaitseliit, võrsudes aastate jooksul kindlakujuliseks, tugevaks organisatsiooniks, ei rahuldunud ainult selle saavutusega, vaid tundes oma jõudu ning nähes oma töö tagajärgi hakkas peagi koondama oma aadete ümber ka Eesti naised ja neid. Sellest tekkis jällegi omaette naiskodu kaitseliite organisatsioon, kes töötades kõige tihedamas ühenduses kaitseliiduga on kujunenud selle paremaks käeks.

Kuid ka siingi ei taha jääda veel peatuma kaitseliidu algatustahe. Vaja on mõelda ka tulevaste põlvetele, meie noortele, kes ükskord peavad jätkama isade tööd.

Seepärast on juba kauemat aega mõlkunud kaitseliidu juhtivate organite meele mõte luua kaitseliidu kõrvale veel uus organisatsioon — noorte organisatsioon, mille eesmärgiks oleks meie meesnoorsoo koondamine selleks, et teda kasvatada vaimliselt ja kehaliselt mehiseks meheks, tubliks ja tuliseks isamaalaseks ja kasulikuks Eesti kodanikuks ning istutada noorte südamesse vankumata rahvusluse ja kodumaa-armastuse aadet, et neist võrksid ausad kodumaa pojad ja ta vabaduse ja rippumatuse kaitsjad.

Neile sihtidele vastavalt seatigi üles kavandatava poisteorganisatsiooni juhtsõna ja loosung.

Kaitseliidul on olnud kaks juhtsõna: **ole valvel ja ole valmis!** Eriti viimane neist peaks jääma ka kasvava mehe juhtsõnaks.

Loosungiks tuleks aga võtta: „**Mees mehe asemele!**“ sest poiss peab end kõigekülgselt arendama ja sirguma täieks meheks, et ta sellena võiks astuda nende meeste asemele, kes oma elutöö on juba teinud.

Ka vastav nimi oli leitud juba ammu kavandatavale noorsoo organisatsioonile. „**Noored kotkad**“ olgu meie pojad ja kasvagu ning võrsugu tõsisteks põhjakotkasteks, kelle kuju on kogu kaitseliidu embleemiks ja kehastuseks ja lehvib kõigil kaitseliidu lippudel meie sammude ja tegude eel.

*

Kui tutvuda seniste noorsoo, eriti poiste, organisatsioonide põhitüüpidega meil ja välismaal, siis võiks need oma struktuuri suhtes jagada nelja suure gruppi: 1) harilikkude seltside ja ühingute taolised, 2) õpilaste- või noorsooringide kujulised, 3) sõjalise ilmega poiste organisatsioonid, nagu neid tuntakse Inglismaal (kadetid), Ameerikas (usulistest ühingute noor-

test väeosad) ja 4) skoutlikel põhimõtetel tegutsevad koondised.

Tekib küsimus, missuguse ilme peaks omandama nüüd kaitseliidu juure loodav „Noorte kotkaste“ organisatsioon.

Luu poistest (9—17-aastased) harilikke ülemaalise Eesti noorsoo ühingu taolisi seltse ja ühinguid pole hästi mõeldav, kuna kavandatava organisatsiooni liikmete vanadus on selleks alles liig väike. Ü. E. N. Ü.-gu liikmed on umbes 17—30-aastased, seega on siin juba tegemist enam-vähem täiskasvanud inimestega, kes juba iseseisvalt suudavad ajada oma asju, ja nende jaoks võib siis ka hariliku seltsi või ühingu tüüp olla tõepoolest kõige kohasem. Alla seda vanadust vajavad aga noored alles vanemate inimeste juhtimist, mispärast ka neile see organisatsiooni tüüp ei näi olevat veel kohane.

Väga hea eduga tegutsevad, eriti igasuguste koolide juures, igasugused noorte ringid, kirjanduse-, keele-, ajaloo-, spordi-, muusika- jne. ringid. Ringide tegevusest võtavad harilikult juhtivalt osa kooliõpetajad või teised asjast huvitatud vanemad inimesed. Kuid ka ringide tüüp ei taha olla vastav „Noorte kotkaste“ organisatsioonile, kuna ta eeldab enam-vähem kontsentreerumist ühele kitsamale alale ja õige lähedase sihi kättesaamist. „Noorte kotkaste“ organisatsiooni ülesanded aga peavad olema palju laiemad ja kaugeleulatavamad.

Ka ei taha kaitseliit luua poistest noort sõjaväge, kel ei oleks kõrgemat sihti kui väline hea drill ja soldatimängimine. Õppida drilli jõuavad noormehed sõjaväes, kus see on möödapääsmatu. Vabatahtlikus poiste organisatsioonis tuleb tugevasti sellest hoiduda. See ei tähenda veel, et poistele poleks vaja distsipliini. Ei, seda vajavad nad tingimata. Nad isegi ihkavad seda ise. Sest distsipliinita olek ei rahulda neid. Distsipliiniks aga ei vajata sugugi veel drilli. Distsipliin on seesmine äratundmine, et kõik maailmas sünnib teatud korra järele, et korralagedus on hukkumine, ning seepärast igatüki, kellele on kallis edenemine ja arenemine, painutab end ise vabatahtlikult selle korra alla, mis on maksev vastavas ühiskonnas või organisatsioonis — ta on distsiplineeritud inimene.

Nõnda selgub siis, et sobivaimaks poiste organiseerimise aluseks on nähtavasti skoutlik. Skoutlikul alusel korraldatud poiste organisatsioon nõuab noorelt vahetpidamata püüdu pääsmiseks edasi järgmisele astmele. Ta pakub te-

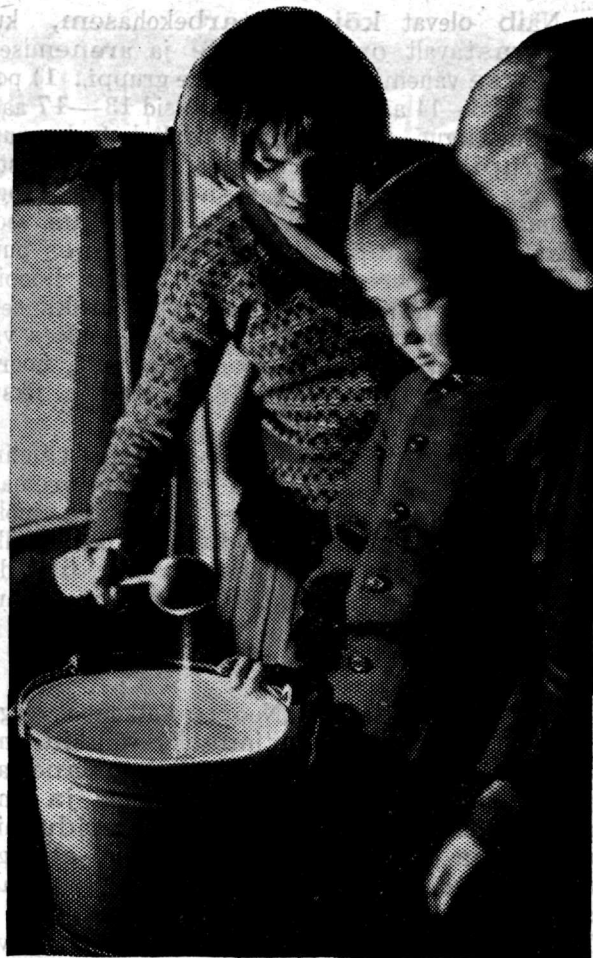
gutseda tahtvale noorele kõige rohkem võimalusi isetegevuseks järk-järgult ikka vastutusrikkamas ametis. Ka skoutlikud kasvatusmeetodid on kõige otstarbekohasemad ja sobivamad selleks, et poiste kõrgelelendavale fantaasiale anda toitu, neid nende endi märkamata juhtida mängides suurte aadete teenistusse, välise survet neist arendada elus kogenud noormehed, iseteadvad, ausad riigikodanikud. Ja seda just vajamegi!

Pole huvitusetu, et isegi skoutlik juhtsõna — ole valmis! — on sama, mis kaitseliidu algpäevist on olnud ka kaitseliidu juhtsõnaks. Ole valvel! ja ole valmis! on kaitseliidu liikmed päev-päevast üksteisele ikka jälle tuletanud meele. Need kaks sõna on teinud kaitseliidu tugevaks, selleks, mis ta on praegu.

Eriti aga kõneleb noorte organisatsiooni skoutliku struktuuri kasuks asjaolu, et isegi Nõukogude Vene juhtivad mehed, luues oma arvurikka noorsoo organisatsiooni (pioneerõi, oktjabrjaata-leenintsõi), ei leidnud muud teed kui tasuda täiel määral skoutlikule alusele, võttes omaks isegi nende juhtsõna: Ole valmis! kuigi

Mees, kes pidavat tooma uuel aastal õnne.

Õnnevalamine uue-aasta õõl.

nad ise sealjuures oma noorsoole teevad kohuseks võidelda kõigi abinõudega kõigi skoutlike organisatsioonide kui „buržuuliste“ vastu kogu maailmas. Astjas on neil skoutlik, tegevusmeetod samuti, ainult lõppsiht on teine — püüa saada kommunistiks!

Asudes „Noorte kotkaste“ organiseerimisele skoutlikul alusel peab aga endale seadma põhimõtteks, et loodav organisatsioon omaks sealjuures selge omariikluse ilme, mis suhtes meile parimaks eeskujuks võib olla Ungari „rajaleidjate“ organisatsioon. Kõik ilma aegne internatsionaalne ballast jäägu teadlikult eemale noorkotkastest. See seisukoht aga ei taha jällegi sugugi tähendada seda, et loodav organisatsioon ei tohiks luua ja pidada ühendust teiste skoutlike organisatsioonidega välismail. Ei, säärase ühenduse pidamine on tungivalt tarviline. Kuid seda võib aga teostada suurepäraselt ka siis, kui sealjuures ise ollakse täiel määral puht Eesti organisatsiooniks.

Teiseks põhimõtteliseks küsimuseks „Noorte kotkaste“ organisatsiooni loomisel on nende liigitus.

Näib olevat kõige otstarbekohasem, kui poisid vastavalt oma vanusele ja arenemisele liigitatakse vähemalt kahte suure gruppi: 1) poisid kuni 13—14 aastani ja 2) poisid 13—17 aastani. Seesugune liigitus vähemalt kaheks suureks grupiks leiab aset peaaegu kõigis poistes, eriti aga skoutlikes organisatsioonides kogu maailmas. Leidub muidugi ka neid, kus seda liigitust ei ole, kuid neis organisatsioonides puudub siis kas noorem või vanem grupp hoopis, nagu näiteks Ameerikas, kus skoutideks seni üldse ei võetud poisse alla 12 aasta. Alles viimasel ajal hakatakse seal looma ka teist, nooremat, poiste gruppi, kuid juba omaette üksusena nagu mujalgi.

Sealjuures muidugi peab valitsema täieline kontakt mõlema grupi tegevuses; nooremast grupist peab ju mindama üle vanemasse, mõlemad grupid koos peavad moodustama ikkagi ühe terviku. Seepärast tuleb siis ka luua ühendavaid lülisid ühise vanematekogu või mõne muu ühise organi näol.

*

On väga tähtis, et „Noorte kotkaste“ organisatsiooni tegevuse juhtimiseks võiksid oma mõjuva sõna kõnelda kaasa ka lastevanemad, õpetajad ja haridusministeerium oma ja omavalitsuste koolivalitsustega. Eriti haridusmin. peab jääma õigus valvata selle järele, et tegevust „Noorte kotkaste“ organisatsioonis juhitaks vastavalt neile kasvatuslikele põhimõtetele ja töökspidamistele, millele riigikogu, vabariigi va-

litsus ja haridusministeerium on rajanud meie riigi tuleviku.

On loomulik, et ka kaitseliidu ja „Noorte kotkaste“ organisatsiooni vahel peab valitsema täieline, lahutamatu kontakt. Sest on ju „Noored kotkad“ kaitseliidu noorte organisatsioon. Teiselt poolt aga on tähtis jällegi, et poiste organisatsioon saaks tegutseda võimalikult iseseisvalt, oma algatusel ja juhtimisel, mispärast side tema ja kaitseliidu vahel peab olema painduv ja vähe silmatorkav. Kaitseliit kui seesugune tohiks end segada asjasse otsustavalt ainult siis, kui see on möödapääsmatu, muidu aga peaks ta noorte organisatsioonile andma täiesti vabad käed. Kõik sündigu kaitseliidu juhtivate organite nõusolekul, kuid võimalikult end otsekohe asjasse segamata.

*

Lõppeks tuleb asi seada aga ka nii, et ka loodava „Noorte kotkaste“ organisatsiooni ja teiste Eestis tegutsevate noorsoo-organisatsioonide vahel valitseks tihe side, et noorte organisatsioonid ei hakkaks üksteisele võistlejaks, vaid töötaksid käsikäes ühiste sihtide ja aadete poole rühmates. Meie rahvas ei ole nii suur, et ta võiks endale lubada killustamist, meie iseseisvus ei ole veel nii vana, et meie noortel võiks olla liig palju lahkuminevaid sihte ja aateid. Ühine isamaa ülesehitamise aade olgu meile kõigile ühtlane. Ja selle aate teenistuses tahame kõik seista õlg õla vastu toetatud. Siis oleme kindlad nagu tammed! V. Negro.

Naiskodukaitse Saare ringkonna jaoskondade esinaiste kursused Kuresaares 7.—9. XII 29. a. Esiplaani Saare maleva pealik kapten R. Lints ja ringkonna esinaine M. Bondartschuk.

A. Lepp

Vähe tuntakse Siberit ja veel vähem või mitte sugugi neid rahvaste suguharusid, kellelele Siberi taiga on hälliks ja hauaks.

Meie raadio- ja aeroplaanide ajajärgus on raske endale kujutella, et on veel maakeral (ja mitte kaugel kultuuri keskpunktidest!) kohti, kus elatakse nii, kuidas elasid esi-esi-vanemad sadasid aastaid tagasi, ja kus inimesed elavad õnnelikult looduslastena oma esi-isade traditsioonide järele. Need õnnelikud on Siberi taiga ürgelanikud — karagaasid ja teised.

Ma ütlesin, et „kultuur“ ei ole neid looduslapsi veel mürgitada jõudnud, kuid eksisin. Kultuurilise mürgina on alkohol ikkagi endale leidnud tee ka Siberi ürgmetsadesse ja teeb oma hävitustööd nende looduslaste seas! Ja seal, kuhu see mürk on tunginud, — seal ära otsi enam looduslapsi: need on muutunud degeneraatideks, kahetsemisväärteteks inimeste-jätisteks, kelle lõplik väljasuremine on ainult aja küsimus.

Kuid õnneks on taiga suur ja lai ja mitte igale poole pole see mürk suutnud tungida. Seal leiad veel teise maailma, mis on algupärane ja huvitav.

Karagaaside sugufaru

Neid ei ole palju, minu uurimuste järele (1917. a.) oli neid järele kõigest 500 hinge ümber.

Nende elukoht on Sajani mägestik Mongoolia piiri lähedal Lõuna-Siberis. Nende „hulkumise“ piirkond ulatub aga umbes tuhande ruutverstaani, sest karagaasid on rändav rahvas, kes oma põtrade karjaga liigub kohast kohale nii, kuidas aastaajad seda nõuavad.

Huvitav on see, et Sajani piirkonnas elutsevad põhjapõdrad (Rangifer tarandus), olgugi et Sajani mägestik kuulub juba lõuna-Siberisse. Seletada tuleb seda sellega, et Sajani mäed kohati kuni 10.000 jalga merepinnast kõrgemale tõusevad, et nende mägede tipud kohati igavese jää ja lumega on kaetud, kus põhjapõdrad

suvel leiavad kaitset palavuse vastu ja nii endid seal koduselt tunnevad.

Karagaaside elu-olemine on tihedasti seotud põtrade omaga ja karagaas seab oma elujärje selle järele, kuidas see põtradele on soodus. Nii näiteks ei leia te talvel ühtki karagaasi mägestikus, vaid kõik on kolunud ümber alla orgudesse jõgede ja järvede ümbruses; suvel aga otsid asjata seal inimesi, ainult jurtade (telkide) latt-luukered tuletavad meele, et siin on elatud; kõik karagaasid oma põtrade karjadega on kõrgel mägedes, kus on võrdlemisi vilu ja kus põtru ei tilita sääsed (see Siberi nuhtlus!) ega muud söödikud.

Pöder on karagaasi alfa ja omega! Temalt saab ta piima, liha, nahka riideks ja telkide katteks ja põder on ka talle ainukeseks edasiliikumise abinõuks, ta „ratsahobuseks“. Ja kas arvate, et neid on palju tarvis, et üht perekonda ära elatada? — Sugugi mitte! Kümnepealine põdrakari toidab vaese mehe juba ära, kuid on ka seesuguseid „buržuisid“, kel on 500 kuni tuhat ja enam põtra ja kes oma põtrade arvu täpselt ei teagi! Läbistikku hinnati (enne sõda) üks põder 25 r. peale (liha hind). Korrutage see tuhandega ja te näete, et nende metsinimeste seas oli omal ajal ka „kapitaliste“ (mõisnikke!), kuid nende eluviis ei erinenud sugugi vaesemate suguvendade omast, ainult (nagu igalpool) näitasid suguvennad neile rohkem lugupidamist, sest hädaajal võidi neilt saada toetust ja abi.

Administratiivselt kujutasid kõik karagaasid ühe kogukonna, kelle juhiks oli „vanem“ (starosta), keda karagaasid ise määramata ajaks endi seast valisid. Kogukond jagunes üksikuteks „jurtadeks“ (perekondadeks), kelle peaks oli kõige vanem inimene perekonnas.

„Vanema“ kohused olid väga lihtsad: ta korjas kord aastas iga jurta pealt määratud arvu oravate või sooblite mahku ja viis nad Vene valitsusele „maksuks“, kuid sai selle eest Vene valitsuselt maksuta tagasi püssirohtu, haavleid ja muid jahitarbeasju, nii et sisuliselt

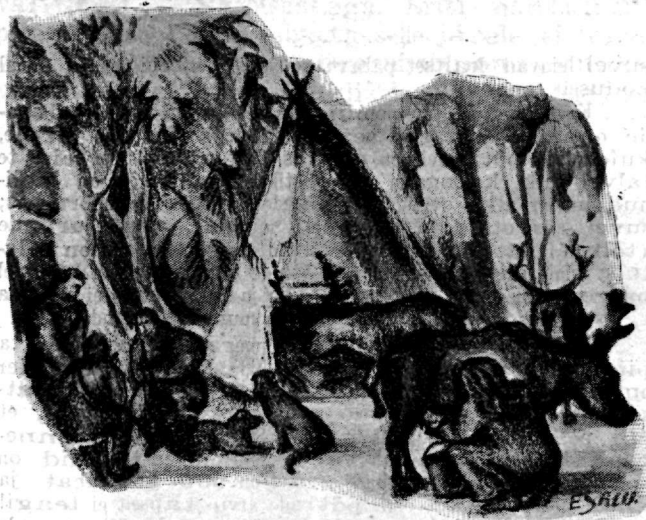
karagaasid mingisuguseid makse kellelegi ei maksnud ja Vene valitsus nende täpset arvu ei teadnudki! Maksiti (õigemini vahetati) jahisaaki tarviliste asjade vastu valitsusele nii palju, kui palju seda ise heaks arvati.

Kord aastas oli N. Udinski linna lähedal karagaaside „jaarmark“ (suglan), kuhu kogunesid kõik taiga elanikud, et seal oma jahisaak likvideerida ja tarbeasju ja toidukraami (jahu, soola, teed) aastaseks tagavaraks taigasse tagasi viia. Suglanil õiendati ka kohtuasju, laulatati, ristiti lapsi (kes Vene usku üle olid läinud), nii et suglan kujunes taiga elanikkudele suursündmuseks, mille üle veel kaua räägiti ja mida suure põnevusega igal aastal oodati...

Karagaaside kodune elu

Omapärase meeldiva pildi pakub karagaaside „kodud“. See koosneb ühest või rohkem jurtast, perekonna suuruse järgi. Jurta üles lüüa on lihtne asi: taotakse kümnekond latti koonsetaoliselt püsti (nagu vanasti Eesti „koda“), kaetakse pargitud põdranahkadega, üks nahk jäetakse lahti — ukseks — ja jurta ongi valmis. Ülemine koonuse ots jääb lahti ja täidab korstna aset; keset jurtat on tulease, jurta seinte ääre paigutatakse kõiksugu kodust koli ja toidutagavara, põranda aset täidavad jällegi põdranahad, ja on tõesti mugav ja kodune elada säärases „lossis“, iseäranis siis, kui talvel väljas paugub külm või kui suvel sääskede karjad õues tahavad ära süüa!...

Siinsamas jurtade ümber longivad põdrad, mõni taltsam pistab vahel ka oma sarvilise pea ukseaugust sisse ja vahib uudishimulikult oma läikivate mustade silmadega. Lapsed harjutavad väljas ratsasõitu põtrade seljas või nootelaskmist, või teevad muud lastenalja; nai-

sed ja plikad lüpsavad põtru või õmblevad endile „kaasavara“; mehed popsutavad piipu ja tuletavad meele oma jahilugusid — ja kõik see kokkuvõetult kujutab mingisugust vana piibiaegset „patriarhaalset“ elu kaugel igasugustest raadiodest ja aeroplaniidest. Need ei passiks siia, need tooksid dissonantsi karagaaside ellu, mis on nii omapärane, täis rahu, ja nii kodune, omane neile!

Lapsed kasvavad terved kui purikad. Harva näeb talvel neil mütsi peas: mustad juuksed on härmatusest valged, rind paljas, kuid poisiklutt istub põdra seljas, viibutab jalgu ja laseb laulu nii, et taiga kajab. Pisi-kesed lapsed, kes veel ei suuda käia oma jalul, pistetakse põdranahast kotti, millel on karvad seespool, pea jäetakse kotiaugust välja, kaela alt nõõritakse kotisuu

koomale, riputatakse kaks seesugust kotti põdrale selga ja reisitakse edasi.

Mäletan (see oli vist 1914. a. sügisel, kui taiga olud mulle olid veel võõrad), et kohtasin taigas ühe põdra, kes oli teistest läinud laisku. Esialgu olin päris kohkunud: põdra kummalgi küljel rippusid nahkkotid, millest paistsid välja kaks musta katmata lapsepead; põder liikus pikkamisi edasi, otsides endale sammalt puude alt, ja need kaks poisiklutti, vagusad nagu sokud, istusid oma kottides ja pilusid oma suurte mustade silmadega mind. Plahvatasin suure häälega naerma, nii tõsine ja terav vaade oli neil lastel, kuid poisid ei kõsanudki, põder pani tuhatnelja minema, kotid löid salto-mortalet ja kogu see kupatus kadus metsatihnikusse. Umbes tunni aja pärast, kui jõudsin karagaaside jurtade juure, oli see põder oma „reisijatega“ juba seal ja poisiklutte pakiti parajasti sadulakottidest välja...

Teisel korral leidsin seesuguse elusa paki talvel teelt, kust karagaasid hiljuti olid läbi sõitnud, kuid peagi olid otsijad seal ja andsin oma elusa paki neile edasi. Ei tehtud sellest midagi iseäralist. Mis oleks aga sündinud „kultiveeritud“ lastega seesugusel juhul? Sa jumaluke! kui palju oleks olnud kisa, kära, hädaldamist ja arstide järele jooksmist! Siin aga klopi suurem lumekord koti küljest lahti, riputati poiss teise põdra selga ja sõit läks takistamatult edasi nagu poleks juhtunud midagi iseäralist!

Vanadki karagaasid on oma iseloomult suured lapsed.

Et meil taigas ikka arstirohudki ühes olid, tuli mul seal tihti täita ka arsti kohuseid: siduda haavu jne. Kord tuli minu vana tuttav karagaas Dutas suure hädaldamisega minu juure. Ta oli kukkunud kalju otsast alla ja nikastanud jala! Jalg oligi paistetunud. Andsin talle joodisegu jalale määrimiseks, — Dutas ronis põdra selga ja sõitis minema. Umbes poole tunni pärast kuulsin taigas suurt laulukisa, nägin, et Dutasi nõder tuli lonkides tagasi, vana Dutas kiikus nagu lainetel sadulas ja laulis nii, et taiga kõlas, endal suu ja nägu joodist kollased!... Tuli välja, et vana Dutas, muidugi uudishimu pärast, oli nuusutanud joodisegu, aimanud selles piirituse lõhna ja siis ei olevat ta võinud enam kiusatusele vastu panna ja pistnud ilusti selle joodisegu „pintslisse“. Et sellega ühes ka „jala“-rohi oli otsas, pöördus ta teelt tagasi, saama uut rohtu! Kuid sina, lugeja, oleksid pidanud nägema seda pilti: nagu joodiga määritud kollaseks, mustad silmad kiirgamas õndsusetundel, laul ja kõned segamini, põdergi vahtis lolli näoga hargis jalu mu otsa, — pilt oli nii koomiline, et võis ajada tõsisemagi inimese naerukrampidesse! Teiseks oleksid pidanud nägema seda pettumuse ilmet vana Dutasi näol, kui ise määrisin ta jala joodiga, ühes aga arstimisrohtu enam ei annud! Käskisin teisel näeval tulla veel määrimisele, — ei tulnudki enam! Väga naljakad on karagaasid siis, kui lähevad omavahel riidu; seda tuleb küll ette väga harva ja vahest ainult siis, kui kustki on saadud viina. Seesugusel juhul istutakse maha, mees mehe vastas, nagu meil vägi-pulka veetakse, kuid siin „pulga“ asemel mehed haaravad üksteise juuksed pihku ja rebivad nii, et vesi silmist väljas! Peaasi, et ei tohi hädaldada (teha häält)! Kes valust hakkab karjuma, see loetakse peksasaanuks ja rahu on jällegi majas. Jällegi peab nägema seda pilti ise ja ei suuda kuidagi hoida tagasi naeratust. Jälgides meeste ilmet, kui pühalikus vaikuses rebivad üksteist juustest, kuna kõik teised jälgivad piipe popsutades sekundantidena võitlust vaikides.

Üksteise „nussitamist“ ja tapmist seal ei tunta. Ainult kord selle 10 aasta jooksul tuli ette üks tapmine ja seegi karagaas (tapja) oli juba enne ulakuse pärast aetud välja oma sugurahva hulgast.

Halvasti mõjuvad karagaaside iseloomule naabruses asuvad kullakaevandused (Biriysi jõel). Kaevanduste aitudes on alati tagavaraks piiritust, mida kalli hinna eest müüakse edasi ja mille abil püütakse karagaasidelt meelitada välja kalleid loomanahku päris muidu.

Peab imestama, kui maiad on metsinimesed alkoholile. Kui tal juba „vint“ peas, annab ta seljast viimase riidehilbu, et aga veel saaks lisa! Seda karagaaside nõrka külge oskavad väga hästi kasutada kaevanduste omanikud ja nende valitsejad. Õnneks on aga seal piirkonnas kullakaevandused juba „tühjad“ ja suuremalt osalt jäetud maha, nii puudub võimaluski pummeldamiseks. On aga karagaas kord alkoholi võimuses, veereb ta imekiiresti „allamäge“, müüb oma pödrad ja läheb ise kaevandusse otsima kulda, ning mis leitakse, juuakse sealsamas maha ja lühikese aja pärast on karagaas ise otsaski, sest alkoholi mõju „looduslastele“ on mitu korda hävitavam kui kultuurinimestele, kellele organism on enam-vähem juba harjunud igasuguste mürkidega.

Karagaaside pulmad

Karagaaside abiellumiskombeil on oma head ja halvad küljed.

Halb külg on see, et lapsed juba noorest saadik „määratakse“ vanematest teineteisele ja juhul, kui „määratud“ mõrsja või peigmees enne abiellumist sureb, ei saa „leskmees“ naida uut naist enne kui juhtumisi veel mõni teine tüdruk jääb „leseks“; need „ülejäanud“ mitte veel abielu olnud „lesed“ võivad siis vabatahtlikult astuda abiellu; et aga saatus vahest on kiusakas, jäävad mitmedki vanapoisteks või -piigadeks, kuna „vakantseid“ pole!

Hea külg on see, et peigmees maksab äiale „kalõmi“ (mõrsjale kaasavara või ostu-hinna) kokkuleppel ja see kalõm jääb äia hoole alla vähemasti kaheks aastaks. Selle aja jooksul näeb juba, kas „noorpaar“ sobib, kas nende abielu on õnnelik või ei! Kui „noored“ sobivad hästi, — kingib äi väimehele tagasi ta kalõmi ja lisab omapoolt veel teist niipalju ligi tütrele kaasavaraks. Kui aga noorpaari vahel pole üksmeelt ja naine ei taha elada koos mehega, — jääb väimehe kalõm naisele kahjutasuks: naine kolib tagasi oma isa juure ja nii on ta vanaduspäevad kindlustatud. Kuid pole kuulnud, et karagaaside seas on tulnud ette seesuguseid lahkuminekuid. Harilikult on üksikud jurtag (perekonnad) niivõrra üksteisega tuttavad (sugulusside-meiski), et niisugust „blamaazi“, nagu on abielu lahutus, ei tule ette: see oleks teotuseks niihästi äiale kui ka peigmehele.

Nii siis, kui kõik asjad on korras, määratakse pulmapäev. Selleks päevaks muretsetakse tingimata mõni pang „vodkatki“. Selleta pulmi ei peeta!

Pulmapäeva hommikul sõidab peigmees oma külalistega mõrsja poole viima kalõmi. Kalõm makstakse

enamasti ikka pötradega, lisatakse juure ka veel sitsiriide kangas, raha harvemini. Kõigil kalõmi-pödrul on sel puhul uued valjad. Mõrsjale viib peigmees rongi eesotsas iseäranis uhkesti ehitud ratsapödra, ja kõik kilaavor kalõmiga järgneb talle. Jõudes pärale annab peigmees kalõmi üle äiale, see aga jagab umbes poole kalõmist oma külalistele kingituseks. Pulmakulud äia juures kannab peigmees.

Pulmi peetakse 2—3 päeva, süüakse, juuakse, tant-sitakse, lauldakse. Kolmandal päeval algab tagasisõit ühes mõrsjaga peigmehe poole. Äi kingib noorpaarile veel ühe „püha pödra“ (õnne sümboliks); see on ilusaim emapöder äia karjast, talle seotakse sarvedele punased lindid. Seda pötra ei tohita kunagi tarvitada veoloomaks ega sõitagi ta seljas. Selle pödra veab peigmees pulmarongi ees valjaid pidi kuni oma jurtani. Peigmehe kodus võtab ta lähim sugulane (naisterahv.) mõrsja ratsapödra valjaist ja talutab mõrsja kõigi ta pötradega kolm korda ümber peigmehe jurta. Kui mõni pöder seejuures enda rebib lahti rihma otsast, loetakse see noorpaarile halvaks ennustuseks (õnnetu abielu!).

On kolm korda käidud ümber jurta, tuleb mõrsja sadulast maha ja astub oma mehe uude jurtasse, mis seks puhuks eraldi üles löödud. Algab jällegi pulmapidu 2—3 päevaks ja need kulud kannab nüüd juba mõrsja või äi.

Kas tuleb ette karagaaside seas abielurikkumisi, vahekordi poistel ja tütarlastel enne pulmi? — Tuleb, kuid väga harva ja väga huvitav karistus on selle eest eksinud „neiule“ ja „peule“. Nimelt kogunevad vanad ja noored määratud päevaks „vanema“ juure, kus asi harutatakse läbi põhjalikult. Otsus on alati üks ja sama: vit s a d! Et aga mitte olla ülekohtune ja teadmata liig rängasti karistada (sest inimene on ekslik!), lastakse saatuselgi siin ütelda oma sõna kaasa: mõrsja viiakse lagendikule, kus kasvab kase- või muid pöösaid, küll suuremaid, küll vähemaid; tüdrukul seotakse silmad rätiga, keerutatakse teda mitu korda kohal ringi (nagu meil pimesiku-mängu eel) ja kästakse siis minna otse edasi seni, kuni juhtub teele ette mõni pöösas. Selle pöösas oksad tarvitatakse kõik kohtuotsuse täideviimiseks... tüdrukule. Seega määrab saatus ise karistuse suuruse, sest mida vähem pöösas, seda vähem karistus, ja ümberpöördukt. „Peig“ aga saab vastavalt „neiu“ karistusele otsekohe vanema käest „armurohtu“ nendesamade vitsadega, mis pime saatus juhtis neile käe alla. Seega aga loetaksegi kõik patud andeks antuks ja ükski peale seda ei tuleta enam meele noorte inimeste eksitust. Eks ole algupärane komme! Kas ei tuleks see meiega perekonna seaduses mõne § täiendamise täiendamise muutmise seadusele sügisel riigikogu istungjärgul võtta päevakorrale? Kardan ainult, et meie maal siis kasepöösaid varsti võiks leida ainult vabaõhu-muuseumis... Aga mõjuks kindlasti!

Lapse sünnitamine

Oma esimese lapse peab noor naine tingimata sünnitama oma sugulaste (mitte mehe) jurtas. Sünnitamise päeval ei tohi mees näha oma naist ega tohi astudagi naise jurtasse, sest naine loetakse sel päeval „roofjaseks“ ja teda näha ja puudutada on patt!

Järgmised lapsed sünnitatakse oma mehe telgis, kuid tingimused mehele on samasugused. Kolmandal päeval peale sünnitust pestakse nurganaine. Pesuvette visatakse hõberaha, mille pesija-naine saab endale. Nädala jooksul toimetatakse lapse „ristimist“; seda toimetab „schaman“ (preester-nõid), lapsele antakse nimi, schaman põristab trummi, eemaldades seega noorelt ilmakodanikult kurje vaime, pomiseb oma võlurõnad, ja saab selle eest tasu. Viimasel ajal ristiti lapsi Verie usu kommete järele suglanil, kuid oma kodune „ristimine“ toimetatakse sellele vaatamata ikkagi veel. Ristimisele järgneb muidugi jälle pidu jne.

Matused

Karagaasid ei mata oma surnuid hauda, vaid ehitavad maa peale puust rakked (nagu meie kaevudel) ja sinna asetatakse laip. Juure lisatakse lahkunule söögimooni, ta tööriistad (puss, vibud, nooled); hana lähedusse puu otsa riputatakse surnu armsaima pödra sarved, sadul, valjad, põder ise aga tapetakse ja süüakse lahkunu mälestuseks.

Enne matmist jäetakse surnu kolmeks päevaks oma jurtasse ja kolm ööd-päeva palub ja põristab schaman seal oma trummi, et peletada eemale kurje vaimu ja paluda lahkunule head elu teises maailmas.

Karagaaside usk

Karagaasid on „schamanistid“.

Mis on aga „schamanism“?

Schamanismi alus on minu arvates kõige lähemal tõele kui usu alusele üldse. Miks? — Seepärast, et schamanism on algupärane, ta arenes iseseisvalt lapse-likus looduses mingisuguste kõrvalsurveteta igasuguseilt „prohveteilt“ ja „usu-õpetajalt“.

See usk kujunes ja arenes metselaniku hinges ise, ümbruse mõju all, ja et teda ümbritses loodus oma neitsilisusega, oli see usk alul neitsilik ja puhas seni, kuni ilmusid „preestrid-schamanid“ ja teised usu-õpetajad! Siis muutus see algupärane, puhashingeline usk „religiooniks“, mis on seotud usu „kommitega“, rituaalidega. Metsinimese ja Jumala vahele asus „vahemees“ — preester-schaman — ja endine hingeline otsekõhene ühendus Jumalaga katkes! Ainult nõia-schamani läbi tohib nüüd veel metsinimene astuda Jumalaga ühendusse!

Kust sai ja kuidas tärkas selle metsinimese hinges „usk“?

Et sellele vastata, peab seadma enda selle metsinimese asemele kaugel taiga põhjas, eemal inimest ja igasuguseist kõrvalmõjudest, ja siis ainult taipad, kust ja kuidas tärkas metsmehe hinges „usk“!

Praegu, neid ridu kirjutades, tõusevad elavalt meele elamused seal taiga põhjas, üksinduses, aastate jooksul!

Mäletan, kui istusin öösel üksinda jõe kaldal, sajad verstid kaugel inimest, kultuurist, ja kuulatasin looduse elu! Kuulatasin mitte ükski kõrvuga, vaid kõige oma olemisega, sest seal ei olnud enam minu isiklikku „mina“, vaid oli ainult üks aatom sellest, mida nimetatakse „looduseks“. Ja see aatom tundis, et ta tuhandete nägemata niitidega on seotud kõige oma ümbrusega. Tundsin, et ma ei ole üksik seda, et ma ei ole keset „surnud“ loodust, vaid et mu ümber kõik elab — hingab! Sa ei näe seda, kuid tunned, tunned kõigi oma närvilibrigate nii sügavasti ja kindlasti, et see ei ole enam „tundmus“, vaid „usk“, usk „elavasse“ loodusesse, kelle aatom oled ise. Ja pimedus piirab sind, kuuled igasuguseid salahääli, ohkeid, kahinat, sosinat, need ei ole loomade ega lindude hääled, vaid looduse „hingamine“, salajane, arusaamatu! Su närvid on ärkvel ja tunned, et oleks tarvis ainult üks salasignaali, üks nõiasõna ja see äratakse selle Looduse ta vaikusest ning paneks ta kõnelema sinuga keelele, mida mõistad, millest saad aru, kõnelema elu saladusist, mis peidus meie eest! Sa tunned seda nii selgesti, et mida kauem selle hüpnooti all oled, seda kindlamaks ja selgemaks muutub sinus see tunne, kuni hakkad „uskuma“, et sind ei piira tõesti „surnud“ lilled, puud, kivid, vaid „elavad“ olevused nagu sa isegi, kuid kellelel on oma elu-olemine, kellede keelt küll „kuuled“ ja „tunned“, kuid — ei mõista!

Kõike seda pead ise elama läbi, siis ainult mõistad — kust ja kuidas tekkis „schamanism“ ja mis on ta alus.

„Schamanismi“ alus on Looduse jumaldamine. Seesama „jumaldamine“ juhtis metsinimese mõtte — hinge selle poole, kes on sünnitanud selle Looduse, s. o.

usk elavasse Loodusesse juhib inimese usule Looduse Looja — Jumala — juure. Ja et sellele teele jõudis metsinimene ise oma hinge tundmise järele, siis ei eksi ma, kui nimetan „schamanismi“ alust kõige lähemaks Tõele, s. o. Jumalale. Kuid niipea kui hakati painutama seda algusku „seaduse raamidesse“, andma talle „preestrid“ ja „nõidu“ juhtideks, kadus see puhas algusk ja esiplaanile ilmusid „schamanid“, need akrobaadid, ja usk muutus kommetersituaaliks trummi-põrina ja muude kometitegemistega. Otsekõhene ühendus metsinimese hinge ja Looduse Looja vahel katkes. Ilmus „vahemees“, kelle läbi nüüd ainult metsinimene tohib Jumalale pöörduda. Katkes hingeline side, hävitati „usk“ ja asemele paigutati usu „kombed“, rituaalid, preestrite ja nõidade riietused, mis küll ehk kõditavad silmi, kuid jätavad külmaks hinge!

„Schamanism“ oma praegusel kujul mängis metsinimeste hingedega samasugust kuratlikku mängu nagu kõik teised „usud“ (religiad!) kultuurimaailmas: nad tapsid, surmasid inimese hinge! Silmale on antud palju, — vaimule mitte midagi! Eks näe me ju seda praegu endigi juures!!!

Oma praegusel kujul on schamanism „usk“, mille aluseks on hirm tundmata loodusejõudude ja kurjade vaimude vastu!

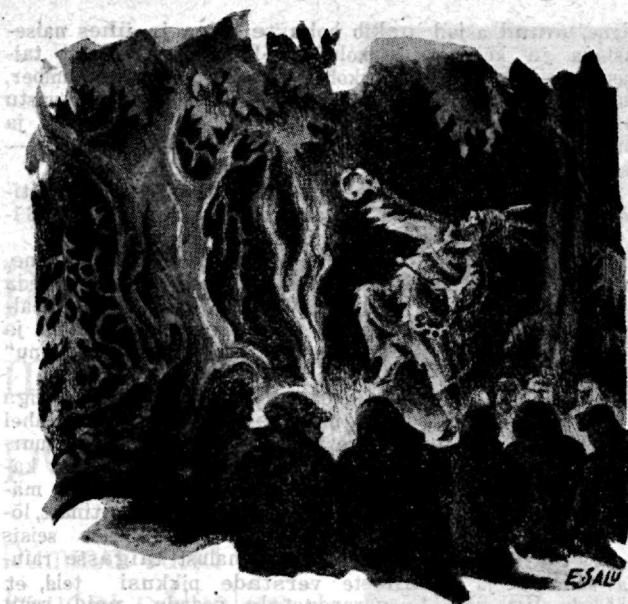
Looduse hirmsad hävitustööd, ööpimedus, mägede vastukaja, päikese- ja kuuvarjutused, inimeste ja loomade massilised haigused, — kõik see paneb värisema ürginimese hinge hirmust ja sunnib teda kummarduma nende kurjade jõudude ette, neid meelitama. Metsinimese vaim näeb nende hävitavate loodusejõudude taga (NB! Schamanide „õpetuse“ järele!) kurje vaimu ja et halbust maailmas rohkem kui headust, arvab metsinimene kurjade vaimude karja olevat suurema kui heade oma! Et aga kurjade vaimude üle saada võimust, selleks peab võtma abiks „schamani“!.. (NB! Näete nüüd, kuidas „usk“ on muudetud meelega rituaaliks, sissetulekuallikaks valitud klassile!) Iga usk püüab ka anda vastust hauatagusest elust ja schamanistide „õpetuse“ järele elavad inimesed „seal“ maailmas umbes niisama kui siin, kuid muidugi tuhat korda paremas tingimuses.

Schamaniks võib olla mees kui ka naine, kuid ainult see kõlbab schamaniks, kellele „vaim“ ütleb unes, et ta tema on valinud. Siis kuulutab seesugune „vaimust valitu“ enda schamaniks ja see „aukraad“ jääb ta perekonnas pärandatavaks.

Schamani „ametiriie“ koosneb igasugustest naharibadest, riidehilpudest, kuljustest ja kellukestest; müts on ehitud sulgedega; ilmingimata kuulub kõige selle juure trumm, millel põristatakse ärakuivatatud kitsejalaga. Schamani pealesanne on astuda ühendusse vaimudega. Sel juhul riietub ta ameti-rüüsesse, võtab trummi, põristab seda alguses tasakesi, siis hakkab ise keerlema, hüppama, hüüab ja karjub kurjade vaimude nimesid, ja mida kõvemaks muutub trummipõrin, seda metsikumaks lähevad schamani kargamised, karjatusedki, seni kuni ta väsimusest poolminestunult langeb maha, ajab suust vahtu ja hakkab sonima. Nende sonimiste üksikute sõnade ja lausete järele püütakse siis kätte saada mõtet, sest sonib-räägib „vaim“, aga mitte schaman!

Kuivõrra tühjaks kombeks seesugune „kamlenie“ (vaimude väljakutsumine) on muutunud, näitab see, et mõned schamanid sellega kasutavad inimeste rumalust oma kasuks ja „sonivad“ endile vaimude nimel andeid, kingitusi ja ohvreid, — siis ainult saavat kõik jälle heaks!

Olen mitugi korda ise vaadelnud niisugust „kamlenie“.. Esimene kord saad sellest kaunis tugeva mulje, sest kujutlege endale igavest taigat öösel, kuski suure puu all on tuli maas, ümber tule istuvad vaiksesti metselanikud, tuli hakkab kustuma ja nüüd ilmub pimedusest see koletis-schaman oma metsiku riietusega ja algab oma nõia-tantsu tule ümber, karjub koleda

häälega, mis pimedast metsast õudselt kajab vastu; ulub, aimab järele igasugu metslooma hääli, trumm põriseb põrgulikult, schaman keerleb nii kiiresti, et kaob inimese kuju ja näed oma ees õhus keerlevat ainult vormita koletist, ning korraga — surmavaikus, schaman lamab maas, rögiseb, sonib, keha tõmbleb krampides... Et aga see tseremoonia on alati üks ja seesama, harjub sellega peagi ja tüdineb ära.

Kuid mõnest schamanist räägitakse päris imetegusid! Tundsin ise üht igivana naisschamani, kes sai toime asjadega, milledele raske anda seletust!

Näiteks — kaugelelägemises. Kord kadusid mul taigas kolm ratsahobust. Mehed otsisid 3—4 päeva, — ei leia kustki! Versta kümme mu laagrist elas naisschaman, sõitsime kord naljapärest ta juure, et las ütleb, kus on hobused. Heake küll, vanaeit seadiski õhtul (kamlenie on alati ainult õhtul) end nõidumisülkonda, ja kui ärkas minestusest, sõnas: minge ühe päeva tee (s. o. 50 versta) õhtupoole, seal X jõe kaldal leiate oma hobused, kuid üks ei saa käia, jalg haige!

Ja mis te mõtlete! Teisel päeval saatsin nalja pärast mehed X jõe orgu ja — hobused olid seal, ühel oli raud keeranud põigiti kabja alla ja lonkas! Ja ometigi polnud seal lähedal ühtki karagaasi, kes sellest nõiale ennem oleks viinud teate. On ette tulnud teisigi juhtumeid, mis panevad mõtlema. On ju schamanegi, kes võtavad seda ametit tõesti tõsiselt, peavad valju dieeti, kurnavad endid kehaliselt ja tuletavad meele väljanägemiselt India fakiire.

Jahipidamine

Karagaaside teiseks ülalpidamisallikaks on jaht. Sajaniis elutseb palju metsloomi, nagu soobleid, oravaid, ilveseid, karusid, mitmet tõugu rebaseid jne. Kõige otsitavamad oma nahalt on sooblid, oravad ja rebased (iseäranis mustad). Karagaasid ei tarvita kunagi lõkse ega muid püüniseid (nagu mõned muud suguharud), vaid püss ja koer on nende küttimisabinõud. Elavalt näiteks soobel kinni püüda on patt ja siis ei õnnestuvat enam ükski jaht!

Kõige nende jahiseikluste kirjeldamine viiks liig pikale, märgin ainult niipalju, et karu loevad kõik Siberi taiga elanikud pühaks loomaks ja karu tapmine on seotud alati iseäraliste rituaalidega. Nii näiteks karagaas, kui paneb püssi palgele, et põmmutada maha karu, alati enne „vabandab“ end karu ees, et — „ära pane pahaks, kui su maha lasen!“ ja siis alles kupa-

tab karule kuuli kerre. Giljakidel on veel naljakas komme: kui karu juba surnud, nahk nülitud ja hakatakse katki raiuma liha ja konte, — peab giljak enne esimest kirvehoopi alati järgmise kõne: „Ole nüüd ilusti vagusi, ära liiguta!“ (ise annab selle järel kirvega tubli hoobi karu singi pihta, purustades jalalu), „— Noh, näe nüüd! eks ma ütelnud sulle — ole vagusi! näe jalalu nüüd katki!“ Kunagi ei saa naised maitsta karu peaju ega keelt, need loetakse maitsasjaks, mida võivad nautida ainult mehed! —

Et teiste suguharude (taiga elanikkude) elu-olu umbes samasugune — ei hakka kirjeldama neid eraldi, vaid ütlen mõne sõna veel lühidalt Siberi üksiklastest „Ivanidest“, kes on oma pära näht Siberi taigas.

„Mittemäletajad Ivanid“

(«Иваны Непомнящие»)

need on haruldaset huvitavad tüübid ja ainult Siber pakub võimalusi nende olemasolemiseks. Need „Ivanid“ on üksiklased, kes taigasse kõrvalisse nurka asunud elama ja kelledest keegi ei tea, kust nad tulnud, kes nad on ja kuidas nende nimed! Harilikult, kui küsid neilt nime, saad vastuseks: „Ivan Nepomnäschtšji“ (s. o. Juhan Mittemäletaja, — eesnimi on Juhan ja väärnimi „Ei mäleta“). Need on kas endised sunnitöölt põgenenud kurjategijad, või kel jalgealune kodukohas läinud tuliseks, või ka endised poliitilised vangid; ühe sõnaga inimesed, kellel on põhjust lugeda end „kadunuks“. Ühest „Ivanist“ teati rääkida, et ta olevat omal-ajal kuulsa dekabristi järeltulija. Oli igivana mees ja kütid hüüdsid teda „monahhiks“ (mungaks). See Ivan elas kuskil Kemi jõe harul versta 400 lähemast külast. Käisin teda vaatamas. Pisike palgijuppidest üleslaotud onnike (oma töö muudugi), kuid looduslikult ilusal kohal, jõe kaldal puude ja kaljude varjus. Tiba-tilluke aken, magamisaseks oli riputatud põdranahk nõõridega kiikvõrgu taoliselt ühest seinast teise, „mööbel“ primitiivseim (oma tehtud, pakud toolide asemel jne.).

Ta nurgas kolle ühes väikese plekkahjuga, ei mingisugust muud „sisseseadet“ — ja sedaviisi, üksinduses on see mees seal elanud juba üle 50 a. Tal pole isegi hobust ega koera, neid vajaliseimaid abilisi, kellela elu taigas — mõtlemata! Kuid seal ta elab! Aastakümnete jooksul pole ta inimeste juures väljas käinud, ainult viimasel ajal on teda nähtud ka harva kord suve jooksul külas! See mees oli kord kahtlemata olnud „haritlane“, sest seda tõendasid üksikud sõnad ja kõnekäänud, mis omased ainult „haritlasele“. Kuid see on kõik, mida võiks temast ütelda. Kunagi ei räägi „Ivanid“ oma minevikust ja seda taigas hakata järele pärima loetakse „taiga seaduste“ järele suurimaks viisakusetuseks! Mehe välimus oli täiesti metsik! Näo aset täitsid ainult silmad ja nina. kõik muu oli kaetud karvadega (habemega); juuksedki ulatusid poole seljani ja neid kandis ta alati lahtiselt. Sellest ka see „munga“ nimetus.

Üks mu töölistest jutustas naljaka loo, kuidas nad esimest korda kohanud seda „munka“. Nimelt olnud nad kahe-kolmekesi jahil Kemi jõe allikate läheduses ja jäänud ööseks sinna laagrisse. Kui juba pime käes ja kütid pidanud tule ümber oma õhtueinet, ilmunud korraga puude tagant koletis, üleni karvase näoga, juuksed lipendanud lahtiselt õlgadel, kuue asemel karunahk. ühe sõnaga — metshaldjas! Mehed kokkunud nii, et leivatükidki jäänud peatuma poolel teel kõrisesse, ja hakanud vaid risti ette lööma — „Tschort! Gospod! pomilui!“ Üks julgem haaranud püssi, kuid „koletis“ hakanud rääkima inimese keeli — ärge laske! olen inimene! Mehed nagu toibunud pisut oma ehmatuses, kuid siiski tõe kinnituseks nõudnud, et „tschort“ löögu risti ette, kui on „inimene“. „Tschort“ löönudki pool tosinat riste ette, mille järel talle antud luba astuda lähemale. Kuid tule läheduses paistnud selle „tschordi“ kuju veel kole-dam, mehed piilunud altkulmu üksteise otsa, et „kak

bõtj. See ikkagi ei või olla puhas kraam! Viimaks jõutud otsusele: „Kuule, ole hea inimene (kui oled seesugune!), udalish (kaugene), sul ikkagi pole inimese kaju!“

„Munk“ läinudki minema ja kütid veel kaua harutanud omavahel, et õige kraam see küll ei võinud olla!

Millist elas siis see „Ivan“?

Sellest on raske saada aru! Vahest külastasid teda kütid ja jagasid talle leiba ja ühtteist söögipoolist. Nähtavasti muretseta sellele lisa veel kalapüügist, püüdis silmustega metsloomi ja linde, korjas marju, söödavaid juurikaid jne. Taiga ei ole meie mets! Seal leidub üht ja teist, ja raske on seal surra näljasurma, kui sul aga on tervist, ja selle üle nähtavasti ei võinud kaevata see „Ivan“: mees kui müraakas, olgugi et vähemasti 75—80 a. turjal.

„Ivan II“ (Nepomjascšitschij)

See oli juba koguni teine tüüp! Noorevõitu mees, endine „staratel“ (tööline kullakaevanduses). See mees nähtavasti karauulis oma kullakaevandust, mis tal pidi olema kuskil naabruses. Ta asupaik oli Birjusi jõe piirkonnas, versta 60 Birjusi kaevandusist, mägede taga. Sel oli samasugune majahütike nagu mungalgi, kuid nähtavasti kellestki teisest juba varem sinna ehitatud ja maha jäetud (või oli peremees saanud otsa). Peab märkima, et tühje, mahajäetud maju ja onne leidub taigas ohtvasti, vahel niisuguses „põrgupõhjas“, kus ei tea aimatagi. Kes nad ehitanud ja millal, — see on taiga saladus!

Vahel kütid ehitavad hütid, vahel vabad kullaotsijad, vahel niisama metsahulgused-pagulased j. t.

Sel Ivan II-l oli juba oma ratsahobune, püss, koer ja hädatarvilised söögi- ja keeduristadki. Ka ei puudunud tal suhkur, tee jne. Iga suve käis Ivan II külas muretsemas endale söögimooni ja alati maksis ta kuba eest kullaliivaga, mida nähtavasti kustki salaurkast kraapis kokku. Emba-kumba, kas oli seal seda „liiva“ nii vähe, et külas elamiseks ei jatkunud, või jällegi nii palju, et Ivan ei julgenud teda sealt välja tuua (sest taigas kullaga ümber kobada on väga riskantne asi!), kuid ei tihanud ka oma leikohast minna eemale. Olgu kuidas oli, kuid Ivan II oli nähtavasti oma eluga täiesti rahul, aga oma „minevikust“ ei lausunud ta kunagi midagi! Ju seal ikkagi „midagi“ oli!..

„Simovschiki“ (n. n. legaalsed taiga elanikud).

Kuidas sünnivad taigas „simovjed“?

Aga väga lihtsalt: kui mõnele mehele ei meeldi elada külas ja harida põldu, või ei saa ta naabritega hästi läbi, — müüb ta oma varandusest maha, mis üle-

ligne, muud asjad pakib hobuste selga ja ühes naiselastega ja kõigi oma koludega-loomadega pistab taigasse — otsima uut elukohta. Kolab seal seni ümber, kuni leiab paraja meeldiva koha, lööb kannaga vastu maad, et vaat', see on minu oma, ehitab elumaja ja muud tarvilisemad hooned, asub sinna elama ja — „simovje“ ongi valmis.

Meil, Eestis, kus igal pool aiad ja piiripostid ristipõigiti ees, näib see uskumatu muinasjutuna, kuid Siberis oli see igapäevane näht.

„Taiga on Jumala oma!“ nii mõtleb ja ütleb vene-lane ja asub sinna, kuhu tahab, ja keegi ei tülitata teda seal ega tule „välja tõstma“. Valitsus vaatas veel healmeel sellele, kui inimesed taigasse asusid elama ja üles harima ning kasutama metsikut maad „kroonu“ abita.

Ja tõesti „paradiislikke“ elukohti võis leida taiga põhjas! Kuni pilvedeni ulatuvad mäed, nende vahel küll kitsaid, küll laiu orge jõgede-järvedega, küll suurte, küll väikestega. Jõed „kubisevad“ parimaist kalust (forellid j. t.), metsad on täis loomi, jõgedes, mägedes on igasugu metalle, alates kullast-plaatinast, lõpetades vase, raua ja kivisööga! Ja kõik see seisikasutamata, sest polnud võimalust taigasse rauda sadade ja tuhandete verstade pikkusi teid, et pääseda ligi nendele varandustele, vedada neid sealt välja! Ainult kullatööstus oli veidi arenenud, sest kulda võib kergemini transporteerida sealt välja, kuid odavamad metallid ei tasunud veokulusidki ja neid lebas seal mägedena, nii kuidas loodus oli kuhjanud nad sinna. Ütlesin, et kullatööstus oli „veidi“ arenenud, ja see on õige, vaatamata sellele, et taigast iga aasta veeti välja mitu tuhat puuda seda kollast metalli, kuid kõik see on „veidi“, võttes arvesse seda, et töötatakse enamasti käsitsi, masinateta, sest on suudetud transporteerida suuremad masinad (draagad) ainult üksikutesse kaevandustesse, sadade verstade taha, üle mägede, läbi jõgede, soode ja rabade. Käsitsi kullapeemine on aga vaid „käperdamine“ ja kõik need kullakaevandused, mis praegu seal „maha jäetud“, „tühjad“, võiks üuesti ajada ellu masinatega ja tagajärjed oleksid üllatavad!

Kuid kaldusin kõrvale.

Nii siis asus „simovschik“ taigasse elama. Muidugi koht valiti vastavalt sellele, mida kavatseti taigas ette võtta: kütt valis koha, kus rohkem jahisaaki, loomakasvataja, kus soodsad heinamaad, kullaharrastaja, kus oli teada kulla olemasolu. Kuid leidis ka kohti, kus kõik need jumalaannid olid kuhjatud kokku! Nii näiteks Sajani mägedes Gutara jõe org, kus oli minu „pearesidents“: jõekallas tasane nagu laud, söödava rohuga, kohati polnudki tarvis loomadele teha heina, vaid need käisid aasta ringi väljas „karjamaal“; jões kuulsad Siberi „hariused“; metsades sooblid, isjubrid, põdrad, karud ja tuhandeid muid loomi; versta 10 — endised kullakaevandused, kuhu iga suve kogunes sajanedeid inimesi õnne otsima jne. „Paradiis“ — eks ole? Aga, kui vajasid vähimatki asja, olgu see kas nael või nõel, siis pidid ootama kaks ja pool nädalat, enne kui selle asja järele saadetud ratsanik külast jõudis su juure tagasi!! Ehitusmaterjalgi (raud, klaasid jne.) tuli ratsahobuste seljas tuua kohale 500 versta tagant, ilma teeta, ronides mööda mägesid, kaheksa korda ujudes läbi suurte jõgede ja see lõppude lõpuks tüütas kurguni ja sundis kõik selle „paradiisi“ needma põrgu põhja!

Mis saaks küll Siberist, kui sinna asuksid näiteks ameeriklased oma energia ja kapitaliga! Kuid praegu on kuulda ääri-veeri mööda, et karagaasidki juba „imevad kapp“!

Pole saada püssirohtu ega muud jahimaterjali, „kümmissmaks“ aga on kõva kõigelt jahisaagilt! Kõik on „registreeritud“ ja „hingekirja“ üles võetud jne.

Aga „Ivanid“? — Neist ei ole enam kuulnud midagi! Võib aga oletada, et nende arv ei ole vähenenud, vaid veelgi suurenenud!..

Põhjala metsikud pojad

Rummu Jürid
kauigel põhjalas

Lapua, mis oli praeguse kommunismivastase rahvatõusu hälliks Soomes, ei olnud veel aastakümne eest õitsev alev, vaid jõukas kirikuküla, kus vabade talupoegade järeltulijad kündsid oma viljakaid põlde ja korjasid mõõtmatelt legendikkudelt rammusat heina. Uhke — mõnede arvates upsakas — iseteadev ja oma isiku vabadust peaaegu haiglaselt armastav rahvas, kelle kokkupigistatud huuled kõnelevad trotslikkusest, selge pilk avameelsusest ja julgusest, mis Soome vabadussõjast tõi Lapuale kangelaste hälli nime. Lapua meeste hulljulgus Länkipohja lahingus, Lapua meeste salajased sammud vabaduse saavutamiseks — Lapua mehed jäägrikena, Lapua mehed virelemas Schpalernaja vangimajas... kõikjal ümbritseb nende põhjalaste päid isamaa-armastuse aupaiste. 1808. a. käidud sõda venelaste vastu nägi Lapua legendikkudel lahinguid, mis nõudsid üle 100 sõduri ja 6 ohvitseri elu. Lahinguplatsile püstitatud monument on osalt kujunenud lapualaste isamaalse vaimustuse ja kõikumatu rahvusluse allikaks. Iga suve 14. juulil kordusid ja korduvad praegugi monumenti jalal suurejoonelised pidustused, täis tuld ja tahet isamaa teenimiseks. Ning alevit ümbritsevad endiselt tüübilised, kahekordsed punased talupojamajad, kelle omanikkude põlde võib mõõta sadade hektaaridega ja hobuste arvu lugeda kümnetega.

Siin on põhjamaise vabaduse armastuse juur — talupoeg, iseseisev, tundmata kunagi orjuse iket, tõustes Rootsigi ajal hankude ja kirvestega julma Turu lossihärra vastu, kel pähe oli tulnud katsetada talupoegade rõhumistega.

Siit, Lapua ja Härmä legendikkudelt, on pärit ka Soome tõsine ja sügav usuliikumine, n. n. ärkamine (herännäisyys). Veel praegugi kuuluvad selle usuliikumise pooldajaisse küm-

ned tuhanded põhjalased, nende hulgas palju haritlasi, kes oma sõjaka iseloomu taltsutamiseks vajasisid mingit hinge haaravat „äratust“, leides seda usus. Veel praegugi kannavad selle usuliikumise pooldajad ühtlast riidetust, millel on tunnusmärgiks tagasihoidlikkus. Meeste pikad juuksed on sirge lauguga keskelt jagatud pooleks, naised kannavad musti, maani ulatuvaid kleite.

Nagu öeldud, algas too liikumine siis, kui põhjamaine temperament ja sõjakus kippus väljenduma seadust rikkuvais vormes ja ähvardas muuta vabaduse huligaansuseks. See oli veel siis, kui elasid eestlastelegi lauludest tuntud I s o n t a l o n A n t t i ja R a n n a n j ä r v i, kaks suurt ja kuulsat häjy't (tigidat, kurja). Seda aega kujutab ka tuntud näidend „Põhjalased“, kus vangi langemist peetakse mingiks märtyüriumiks ja rahva poolehoid kuulub Soome „Jüri Rummudele“. Ent ka sellised ebaseaduslikud iseloomu ja energia avaldused leidsid aset vaid Põhjamaa legendikkudel — mujal oli soontes rahulikum veri.

Tol ajal juhtus, et „häjyd“ tungisid talude kallale, röövisisid, mis süda soovis — peamiselt toiduaineid — häjyde ja teise rahva vahel löödi tegelikke lahinguid, kus surnuid ja haavatuid leidis küllaldaselt. Ei saa öelda, et siin oleks mõjutanud kalduvus kuritegevusele. Taheti vaid teha karutükke, mis rahva metsiku iseloomu juures kujunesid pisut liiga vallatuks. Nii kallasisid häjyd kord kõik talu piima ja koore kaevudesse, kuna neile kohe süüa ei antud. Kui aga pahategijad sattusid seaduse kütüsi, siis oli karistus karm. 40 lööki ja 4 a. sunnitööd. Ent saades oma keretäit ei lasknud mehed ohetki kuuldavale. Hambaid kiristades ja vaikides kannatasid nad valu.

Külades hakkasid liikuma ärkajate jutlus-

tajad. Kummalisel kombel ühinesid usulihikumisega suurimad pussikangelased, kes loobusid oma senistest tempudest ja andusid täie hingega jumala teenimisele. Puss roostetas seinapraos, ent endisel „häjyl“ oli temperament säilinud. Nii varastati kord selliselt Saulusest sündinud Pauluselt ta parim pääs. Näppajaks oli toosama Rannanjärvi, kelle talu oli naabruses. Endine häjy ei mõtelnud kaua. Haarates kirve, sammus ta Rannanjärve elamu suunas. Sisse astudes nägi ta mehi kaarte mängimas. Sõna lausumata sammus ta meeste juure ja viirus kirvega pingil asuva kaardipaki pooleks. Kirves tungis sügavale puu sisse. Tõstes pinki kirve otsas lakke karjus ta Rannanjärvele: „See pääs läheb sulle kalliks maksma!“ Ning lahkudes saigi mees kolm hõberubla päässu eest.

Säärast võitlust peeti Põhjamaal huligaansuse vastu. Kui ei paindunud, siis murti. See on põhjalaste iseloomu tunnuseks. Ning vähe on neid, kes painduvad. Enamus murdub — kui sunnitakse. **T-vo H-no.**

*Ivontalon Antti ja Rannanjärvi —
Põhjala kaks kõva kivi.*

Aruanne rahvalaulude kogumisest 1929.

Eesti Rahvaluule Arhiiv on algusest peale püüdnud jõuda selgusele oleva materjali korraldamise ja kodu- ning välismaa uurijate aitamise kõrval ka neist puudustest ja tühikutest, mis leiduvad meie vanavarakogudes, et täiendada neid järelekorjandusega. Selleks on avaldatud ajalehtedes järelepärimisi, on pöördutud paljude kohalike tegelaste poole ringkirjaliselt ja on loodud oma korrespondentide võrk, kellelt oleks võimalik hankida tarvilisi teateid. Aasta jooksul on saanud arhiivile kaugelt üle paari saja isiku tänuväärse vastutulelikkusega lisateateid, kellest siin mainitagu: G. Karlson, K. Leichter, A. Saat, prof. pr. V. Jõgever, A. Turp, L. ja J. Voist, mag. E. Päss, E. Treu, A. Espenberg, preester K. Kokla, dr. G. Vilberg, E. Oiderman, E. Ariste, T. Wiedemann, O. ja F. Leinbock, O. Ojasson, V. Ruusamägi, J. Kalden, J. Mändmets, M. Lepik, V. Schmidt, A. Ots, M. Lindebaum, Kl. Kase, A. Aumann, J. Rimmel, O. Ruut, E. Aader, A. ja J. Int, O. Raud, M. Kampmann, K. Annuk, J. Toming, J. Soo, V. Noorkõiv, J. Tamm, G. Jürjev, E. Heiberg,

Hõbeplaadile graveeritud pühendusega brovningu

saab auhinnaks iga kaitseliitlane, kes kogub ja tasub ära vähemalt 25 „Kaitse Kodu!“ 1930. aastatellimist ja kes avaldab sellekohast soovi. Protsente sel puhul tellimise vastuvõtja kasuks ei arvata. Esimesele malevate instruktortest ja sekretäridest, kes kogub kõige rohkem „K. Kl!“ tellimisi, määratakse eriline ergutusauhind.

S. Kaev, R. Koppel, K. Kotsar, J. Karu, A. Frants, K. Meos, A. Seppel, G. Vaher, J. Võlma, V. Paivel, A. Jaks, J. Sarov, G. Nurm, J. Tarkpea, M. Tromm j. t.

Koolide vastustest kõige suuremad on Põtsamaa, Tapa ja Võru ühiskoolid, Viljandi maakonna gümnaasiumi ja Tartu tehnikagümnaasiumi omad. Isegi väljaspoolt kodumaad on saatnud eesti rahvaluulet A. Hanson Egiptist ja Mrs. Helen Whitley Inglismaalt dr. O. Kalda kaudu.

E. Kirjanduse Seltsi ja Eesti Rahva Muuseumi rahalisel toetusel on kogunud kindla kava ja juhtnõude järele lisamaterjali stipendiaadid H. Tampere Pärnu- ja Läänemaalt, R. Viidebaum Viru- ja Järvamaalt, P. Ariste Tartu- ja Harjumaalt, R. Põldmäe Harjumaalt, L. Lepp Pärnumaalt, V. Noot Saaremaalt, kuna rahvalaule ja -viise on käinud kogumas H. Paukson ja V. Koch Viljandimaalt ja Treu-Laugaste ja E. Oja Pärnu- ja Läänemaalt. Kogumise üllatava tulemusena on väga palju uusi motiive ja nimesusi, mis seni väga vähe tuntud või koguni tundmata olnud. Näiteks olgu öeldud, et isegi sellise väljasurnuks peetud mõiste nagu haldja selgituseks on kogutud mõõdundu suvel väärtuslikumat materjali kui eelmised aastakümned kokku.

Eesti rahvaluule mõjutuste valgustuseks on püüdnud jälgida ka meie naaberrahvaste vanavara ja on talletatud arhiivi vene, rootsi, läti ja saksa rahvaluulet. Isegi juudi ja mustlaste rahvaluulet on anetatud arhiivile.

Aastase kogumistöö tulemusena on arhiivis 17 uut ja paksu köidet vanavara, kokku üle 10.000 lk. ja 500 viisiga. Peale selle on arhiivile antud veel 30 laulualbumit ja mälestussalmikut noorte neidude, sõdurite jne. lausendite ja värsirepertuaari iseloomustamiseks.

Kõiki vanavarasõpru ja kaastöölisi tõsisest austusega tänades jääb ka edaspidi lootma abi

Eesti Rahvaluule Arhiiv,
Tartus, Aia tän. 42.

Muust hobune

B. SAVINKOV. JUTUSTUS

I.

1. novembril.

Tahtsin väga magada, aga pingutasin end ja käskisin tuua sisse Nasarenko. Ta tuli sisse, pikk mees, kollane müts peas, ja jäi sirgelt seisma lävele.

„Istu!“

„Seisan, härra polkovnik.“

„Istu siia, minu vastu!“

Viisakuse pärast astus ta ühe jala pealt teise peale, läve juures. Istus siis tooli äärel.

„Sa oled Putilovi vabriku tööline?“

„Just nii.“

„Ma võtsin sind soomusrong „Lenini“ pealt?“

„Just nii.“

„Mis ma ütlesin siis? Korda!“

Ta jäi mõtlema ja vaatas üles.

„Te ütlesite, et igäiks võib teenida, aga kes ei taha, see lastakse maha.“

„Ei. Ma ütlesin: kes tahab — teenigu. Aga kes hakkab äraandjaks — selle poon üles... Nii?“

„Just nii.“

„Aga nüüd ma tean, et sa oled kommunist.“

Ta kokkus.

„Tunnista üles. Kes on veel kommunistlikus rühmas?“

„Ei või teada, härra polkovnik.“

„Tead sa, mis sinuga sünnib?“

„Teie tahtmine sünnib.“

„Hea küll. Korrapidajad!“

Ta tahtis midagi ütelda ja tõusis tooliltki. Aga Jegorov ja Fedja tulid sisse.

„Korrapidaja, poolteistsada lööki!“

Kui ta viidi ära, heitsin rietatult voodi. Ja kohe kadusid hämarasse uttu Nasarenko, pikk päevane teekond, härmas mets, punakas-kollane tammik, sedulgate kragin ja kõrb mära „Tuvike“. Seina taga aga vingus midagi ja langes tugevasti ja ühtlaselt, nii et õhk värises.

„Härra polkovnik!“

„Nelikümmendkaks... nelikümmendkolm... nelikümmendneli...“ Uni läks ära. Oli lämmatav lehada siin palavas toas, võõras majas, hirmunud papi juures. Võõruses kuuldus toores hääl: „Näe, kuidas pöörleb... istu, Fedja, talle pea peale...“ Jegorov „töötas“ seal.

2. novembril.

Jegorov on halli habemega talumees Pihkva kubermangust. Ta on vanausuline, ei suitseta, sööb oma anu-

mast ja peab kõvasti kinni oma usukommetest. Viieteistkümneme aasta eest tapis ta oma venna kadeduse pärast. Aga see on „naiste asi“, selles asjas ei maksa seadus. Kui ta vabatahtli-

kuna teenistusse astus, küsisin temalt:

„Miks sa neid vihkad?“

„Keda?“

„Kommuniste.“

„Saadanaid? Aga mis eest neid armastada? Põletasid maja maha ja tapsid poja... Ka koeral on oma poegadest kahju... Neid peaks küpsetama tuliriitadel.“

„Aga valged sõdivad mõisnike eest.“

„Mis sellest? Meie kääname mõisnikel pead otsast.“

„Kunas?“

„Küll tuleb aeg.“

Ta oli tsaariväes vahtmeistri auastmeni teeninud ja oma seisusele väga uhke. Ja kui Fedja talle ütles naerdes, et ta olevat mõisnike sabarakk, vastab ta vihaselt halli habet väristades:

„Jäta rahule, katk! Mina ei sõdi isandate, vaid Rasseeja *) eest.“

3. novembril.

Linn, kus me seisame, on vilets ja räpane. Ta upub tuiskavasse liiva. Liiv on metsas, liiv on teel, liiv on uulitsatel, liiv on padjul. Just nagu Araabia kõrves. Aga kõrves on põletav päike, siin tuhk-tinakarva päev; sadab sügisest niisket lund ja hommikuti näpistab külm sõrmi. Meil on suvisinelid seljas. Meil ei ole viltsaapaid. Meil ei ole kindaid. Keegi tark mees varastab seljaga.

Linnaplatstil on auklikud kõnniteed, hobusesõnnik ja tolm. Naised valgete rätikutega, talupojad valgetes kasukates. Juute ei ole peaaegu nähagi: nad on oma vanakeste, naiste ja lastega, oma lehmade ja majakraamiga metsadesse läinud. Me ei ole nende meelest vabastajad, vaid rüüstajad ja tapjad. Nende seisukohal olles oleksin mina ka läinud metsa.

Rüüstamised, riisumised, vägivald on päevakäsu läbi kõige valjemini keelatud. Selle rikkumise eest on karistuseks surmanuhtlus. Aga ma tean, et eile teises eskadronis uuride ja sõrmuste peale mängiti kaarte; et rotmeister Shgun riisus juudipoe; et ulaanidel on Ameerika dollarid taskus; et metsas leiti tapetud naise surnukeha. Maha lasta? Kaks tükki lasksin ma juba maha. Ei või ometi poolt polku lasta maha.

*) Venemaa nimetus lihtrahva suus.

7. novembril.

Mina kirjutan, aga söögitoas kähiseb grammofon. Ta kähiseb, hingeldab ja kähiseb jälle, nagu kaebaks oma masina jõuetuse üle. Kuulen, kuidas Fedja temaga kaua jandab, teda parandades, ja viimaks vihaselt sülgab, siis hakkab ta tasakesi laulma:

Полубили сгоряча
Русские рабочие
Троцкого и Ильича,
И все такое прочее...

4. novembril.

Fedja on kunstnik. „Tööst“ vabal ajal maalib ta „pilte“. Ühe niisuguse „pildi“ tõi ta täna mulle. See oli tema enda näopilt. Ta tulipunased juuksed, ta lössis ninä; ta kohutavad silmad: üks kuuliga välja löödud, täiesti pime, ja teine pilukil, rõõmus ja vilgas. Tal ei ole seljas meie, vaid Inglise sinel, aga kuubikutega ja viieharulise tähega. Alla on kirjutatud „kommissar Fedor Fedorov, seltsimees Moshenkin“. Ta oli oma kunstiga väga rahul; ei suutnud oma silmi väimustuse pärast kõrvale pöörda. Kui ta teaks ajalugu, siis kujutaks ta end Ney'na või Davou'na. Tõepoolest on ta pukaupmees, Vladimiri kodanik. Kui ta küllalt vaadelnud, ütleb ta:

„Grammo—grammo—grammofon... Pate—pate—patefon... Kas ei võiks seda pilti näitusele saata, härra polkovnik?“

5. novembril.

Ma käskisin „Tuvikese“ saduldada ja sõitsin väljale. Hobune oli kaua seisnud ja jooksis rõõmsal pikal sammul, vihmavee lompides kõvasti sulistades. Päev oli vihmane ja soe, tuul puhus vilistades. Kärjastatud mustlillad pilved laskusid madalale maa ligi.

Ma armastan laiade väljade vabadust. Ma armastan kauge metsa sina, sula ilma ja soo udu. Siin, väljal, tean ma, tean kõige südamega, et olen venelane, talupoegade ja hulguste järeltulija, mustamullase, higiga väetatud maa poeg. Siin ei ole ega ole vaja Euroopat — kitsit mõistust, kitsit verd ega mõõdetud, käidud teid. Siin on meeletus, hullus ja mäss.

Ma peatusin Beresina kaldal ja läksin siis jala jõejärt mööda allapoole. Ta voolas rahulikult ja sügavalt. Ta lagedad veed sätendasid hapra jää härmast. Roostetanud pöösastik oli pisarais, jalg libises märjal rohul ja „Tuvike“ tõukas mind pehmelt astudes ninaga vastu olga. Ma kuulsin ta hingamist ja mulle näis, et tema, hall taevas, Beresina, kahisev pilliroog ja mina moodustame ühe jagamatu terviku, ühe piiratud tunda-ma maailma. Ja mulle tuli meele Olga. Tuli meele, nagu ma teda Moskvas näinud... valges riides, õlgkübaraga. Kus on Olga? Mis on temaga?

6. novembril.

Venemaa on Olga ja Olga on Venemaa. Kui ei ole enam Olgat, kaotab minu Venemaa-armastus oma sügavuse. Kui ei ole Venemaad, kaotab minu armastus Olga vastu oma mõtte. Venemaal elada ilma Olgata oleks sama, mis Olgaga võõrsil elamine, see oleks murtud tiibadega edasilükkumine ja põrmus elutsemine.

Eile poodi üles minu juures aias Nasarenko. Ta ei tunnistanud midagi. Ta lamas nagu metsloom kõõgis. Kas ta uskus, et ta surmatakse?

Oli kell kaheksa hommikul. Külm päike tõusis. Öösel oli pehme lumi sadanud ja liiva teedel katnud kinni. Nasarenko tuli ühes Jegoroviga trepile. Siis jäi ta silmi pilutades ja end küüru tõmmates seisma kase alla. Kase otsas istus laasitud oksal kaksiti Fedja. Teel seisid ulaanid huljana.

„Hakka peale!“

Nasarenko hingas sügavasti. Ta oli mütsita, lühikeses valges särgis, mille kaelus lahti. Jegorov tõukas teda külje peale.

„Otsa ette... Otsa ette löö rist, koerapoe!“

Nägin, kuidas ta sõrmed ruttu liikusid ja sinised huuled sosistasid. Ja ma tundsin enam kui kuulsin:

„Härra... härra polkovnik!“

Jegorov aga ütles talle karmilt:

„Surragi ei mõista sa! Kuhu poole sa lööd risti? Hommiku poole löö rist!“

Fedja viskas nööri kaela. Kõhnad jalad tõmbusid kõverasse ja pea laskus rinnale. pikk jõuetu keha jäi rippuma. Fedja kargas maha kase otsast ja tõmbas poodut jalust. Siis hüüdis ta ulaanidele:

„Mis te vahite? Minge minema!“

8. novembril.

Leitnant Vrede on husaar, saatis mööda sõja väerinnal, jooksis tormi ratsaväe reas traataia peale, oli haavatud ja sai Georgi risti. Kommunistid panid ta vangi. Seal põgenes ta ära. Ta juhatab eskadroni.

Igal õhtul tuleb ta minu juure, istub Türgi diivanil ja suitsetab. Ta on veel üsna poisike, valgejuukse-line, roosade põskedega, ja vurrude asemel on tal, nagu lapsel, õrn karvamuru.

„Jurji Nikolajevitsch, miks meie seisame siin augus?“

„On kästud.“

„Kunas läheme edasi?“

„Kui kästakse.“

Ta kurrutab oma pehmeid kulme.

„Olen tüdinenud.“

„Minge üksi.“

Te naerate alati minu üle.“

„Naeran? Jumal teiega, Vrede... Kui mina oleksin tüdinenud, lähaksin minema.“

„Kuhu?“

„Metsa.“

Päev on veernud, tähed hakkavad taevas vilkuma. Vrede käib nurgast nurka.

„Meid oli kolm öde ja kaks venda ja isa, kindral. Ema on ammu juba surnud. Meil oli Riia lähedal mõisa. Isa lasti maha, vanem vend tapeti Kaukasuses, õdedest ei tea ma midagi. Mõisa rüüstati muidugi ära.. Nii on minu asjad. Ma ei või neile andestada isa ja venna surma.“

„Nasarenkol on ka vististi vend?“

„Nasarenkol? ... Aga ta on kommunist.“

„Aga teie olete valge?“

„Jah, valge. Aga ma võitlen Venemaa eest.“

Ma naeratan.

„Ja mõisa eest.“

Mõisa eest? Ei... Kurat temaga, mõisaga. Minul ei ole kahju: las' talupojad lähevad rikkaks.“

Fedja toob tuppa põleva lambi. Tähed akna taga kahvatuvad, mahorka ja lambiõli hais levib toas. Fedja kääneb tahti ja ütleb oma rasvaseid sõrmi laudlina külge pühkides:

„Ja lähevad rikkaks ning saavad sellest kasu, härra polkovnik... On juba kord niisugune varastaja rahvas.“

Jegorovil põletati maja ja tapeti poeg. Vredel tapeti isa. Fedjal tapeti ema. Saan aru, mispärast nad vihkavad enamlasti. Mis eest vihkan aga mina neid?

Mul ei ole maja ega perekonda. Ma ei ole kaotanud midagi, sest mul ei ole varandust. Olen paljude asjade vastu ükskõikne. Mul on ükskõik, kes söidavad „Jarõi“ restorani — kas joobnud suurväiurist või purjus madrus kõrvarõngaga; asi ei seisa „Jarõis“. Mul on ükskõik, kes saab „rikkaks“, see on varastab — kas tsaari ametnik või „teadlik kommunist“: sest inimene ei ela üksipäinis leivast. Mul on ükskõik, kes valitseb riiki, kas tšeka või shandarmeeria: sest kes külvab halvasti, lõikab ka halvasti. Mis on muutunud? Ainult nimetused on muutunud. Kas siis tühja asja pärast mõõka tõmmatakse?

Aga ma vihkan neid. Hõlmad laiali, pabeross suus, andsid nad Venemaa väerinnal ära. Hõlmad laiali, pabeross suus, reostavad nad teda nüüd. Reostavad kombeid, reostavad keelt, reostavad Vene nime. Nad hooplevad sellega, et neil ei ole esivanemaid. Neile on isamaa ainult eelarvamine. Oma kopikase heakäigu nimel võõra pärandusega — mitte nende oma, vaid meie isade pärandusega. Ja need lojused talitavad Moskvast nagu oma kodus.

Kui tõi sinu särgi sees

Ütleb, et sa oled kirp,

Siis mine uulitsale

Ja tapa ta ära!

10. novembril.

Moskva... Moskva on minu elu algus ja lõpp. Moskva, tema kõverate põikuulitsateta, tema Lunastaja kirikuta, Arbati ja Kreml'i väravateta, tema rikkuseta, kuulsuseta, alanduseta ja viletsuseta ei ole isamaad ega ole ka mind. „Ristid säravad kirikuil, jalased krudisevad lumel. Hommikul on külm, aknad lilledes ja Kannataja kloostriks helistatakse hommikusele jumalateenistusele. Ma armastan Moskvat, ta on minu kodu.“

Kas ma usun võitu? Seljataga on nürimeelsus, altkäemaksud ja vargus, ja — surnultsündinud hiired. Väerinnal on nürimeelsus, vahvus ja riisumine, ja — seal ei ole sõjamehed valges rüüis, vaid meie vaenlaste teisikud. Ma kardan, et varsti tuleb päev, mil me kui lambakari jookseme tagasi. Seepärast jookseme tagasi, et me Moskvat omakasupüüdlult armastame.

11. novembril.

Tänu Jumalale, me läheme edasi. Sõjaväe staabist on tulnud käsk minna Grabovo ja Bobruiski peale. Ma andsin käsu pidada jumalateenistust. Teed on jääs, sajab vihma. Lumi on sulanud ja segatud kollase liivaga. Pruun pori hakkab saabaste külge. Preester pomiseb tuimalt: „Kõige maailma rahu pärast ja oma hingede päästmise pärast palume Sind, Issand...“ ja Fedja märjas sinelis venitab köstri asemel: „Issand, heida armu, Issand, heida armu, Issand, heida armu...“ Ulaanid löövad risti ette. Paljud põlvitavad. Ainult Jegorov on jäänud koju. Ta peab patuks meiega üheskoos palvetada, sest me oleme „Kristuse vastased ja uskmatud“.

12. novembril.

Vrede tuleb sisse, ta on ärritatud. Ta hääli väriseb: „Jurji Nikolajevitsch, mis see tähendab? Ma ei või enam. Kas me oleme rüüstajad, või mis me õige oleme... Kas teate, mis on sündinud?“

„Mis?“

„Shgun laskis juudi maha.“

„Mispärast?“

„Raha pärast.“

Rotmeister Shgun on vahva ja käsutäitja ohvitser. Aga ta on riisuja. Ta ei ütle „riisusid“ või „varastasin“, vaid ütleb „ostsin“. Seda sõna kordavad ta järele kõik ulaanid. Seni kui ei valatud verd, pigistasin tahtmata silmad kinni. Täna aga on lugu teisiti. Lähen trepile.

„Hobuste selga!“

Fedja toob mulle „Tuvikese“ ette. Ma sõidan sammu esimese eskadroni juure. Ees kõrge halli hobuse seljas on rotmeister Shgun. Ma tunnen ära selle hobuse: ta on võetud lahingus punaselt ohvitserilt.

„Rotmeister Shgun!“

„Mina?“

Tal on heasüdamlik, punane, pruunide vurrudega nägu. Umbes nelikümmend aastat vana. Ta on tsaari-aja vahtmeistrite hulgast.

„Kas teie tapsite juudi?“

„Just nii.“

„Mis eest?“

„Aga ta oli juut, härra polkovnik...“

„Ma küsin?: mis eest?“

Ta punastab ega lausu sõnagi. Ma ütlen signalistile:

„Signalist, mis eest tappis Shgun juudi?“

Signalist lööb silmad maha: kardab ülemust. Aga ma käin peale:

„Ma käsin sind — vasta!“

„Uuri pärast, härra polkovnik.“

„Te kuulsite, rotmeister Shgun?“

Ta vaikib ja „sööb“ mind soldati kombel silmaga... Siis ütlen ma:

„Maha lasta!“

Ma pööran „Tuvikese“ ümber. Ma ei näe, aga ma tean, et Jegorov ja Fedja teda juba sadulast tõmbavad maha ja sealsamas seavad papimaja seinä ääre. Ma ootan. Aga mul ei tule kaua oodata. Kostab kaks pauku. Ma käsutan:

„Kolmekaup. Minu järele! Sammud... Marss!“

(Järgneb.)

ADAMSONI ÕPILASI

MIHKEL VESKE JA JOH. KUNDER

Jaan Adamson virgutas noori inimesi edasiõppimisele. Kui ta leidis andekaid noormehi, ergutas ta neid eneseharimise tööle. Ta muretses neile väikeste summade kaupa laene ja kui ei olnud võimalik toetada aineliselt, siis ta ometi julgustaski neid. Nii kirjutas ta kord J. Kunderile, kui see Tartu seminaris õppides kannatas suurt puudust:

„Sul võib küll olla raske peale õppimisevaeva koor-mata oma noort pead ja südant ülespidamise mure-dega, kuid kaitsku Looja heldus meeleheite eest. Kõige tublimad ja kuulsamad mehed saavad ikka neist, kes vaevaga end alt üles kisuivad.“

J. Adamsoni Pulleritsu õpilastest on jäädvusta-nud oma nime Eesti ajaloo M i h k e l V e s k e ja J o -h a n n K u n d e r. Mõlemad on Adamson toetanud sõnaga ja teoga. Mõlemad on meheas rippunud au-kartuse ja armastusega oma koolmeistri küljes. J. Kunder kirjutas J. Adamsoni eluloo, kus ta seab teda vaimustavalt eeskujuks kõigile rahvategelasile. M. Veske pöördus üliõpilasena ja teadusmehena oma ras-keil silmapilgel ikka jälle nõuotsimisega vana isaliku sõbra, lihtsa külakoolmeistri poole, kes teda ustavalt toetas ja tema eest vankumatu truudusega seisis, kui teised suguvennad otsisid ta tegevusest süüd.

Johann Kunder suri noorelt, kolmekümnekuue-aastaselt, mõni päev enne seda, kui ta pidi lõpetama kooliõpetajate instituudi. Ta alles valmistas end püsi-vale rahvatööle. Ta tahtis saada asutatava Aleksandri-kooli juhatajaks, et anda noorele isamaalisele ettevõt-tele sisu ja hinge. Missuguses vaimus ta tahtis seda teha, näitab ta laul: „Eesti mäel“:

„Kui kasvad, poeg, siis vaata,
et pühaks pead see maa!“

Väsimatu tööhimu, raugematu tahe, haruldane pü-sivus, selge pea ja soe süda iseloomustavad seda noort töömeest. Oma jõul edasi rühkides lõpetas ta ühe kooli teise järel, vahepeal teenides ülalpidamist. Selle juu-res jatkus tal aega mitmekesiseks tööks kirjanduse alal: ta kirjutas luuletisi ja näitemänge, arvustas raama-tuid, seadis kokku põhjapanevaid töid koolikirjanduses. Temaga läks hauda üks lootusrikkamaist töömeestest, kes oma lühikesel eluajal ajanud Eesti avalikus elus jäädavavad vaod.

M i h k e l V e s k e on omapäraseid kuje meie aja-loos. Määratu töötahe ja töövõime on ühenduses õrna lapsemeelega ja kergesti lõkkele lööva vaimustusega, mis ei tunne takistust ega piiri.

Kui Veske asus mõnele ülesandele, siis koondas ta sellele kogu oma jõu, unustades söömise ja magamise. Koolipoisina ronis ta vabal ajal õppima puuotsa, et tei-sed teda ei saaks segada. Ta istus ööd läbi raamatute kallal. Seepärast jõudis ta imekspanuväärt ruttu eda-si. Ei olnud tol ajal kerge päästa külakoolist gümnaa-siumi ja ülikooli. Ungari keele õppis ta ära reisil läbi

Ungari. Ta võttis 1887. aastal vastu professori koha Kasani ülikoolis, unustades, et ta peab pidama loen-guid Vene keeles, mida ta ei mõistnud. See teda ei kohutanud. Ametisse hakkamiseni oli veel kogu suvi. Ta läks Venemaale ja rakendas enda Vene keele õppi-misele. Ta magas ööpäeva kohta 4—5 tundi ja aina õppis. Isegi sõite kasutas ta keele omandamiseks, aja-des voorimeestega Vene keeli juttu. Tol ajal ei ol-nud Veske ka enam noor: tal oli juba turjal 44 aastat. Nelja kuuga oli Vene keel õpitud kätte: sügisel võis ta vabalt ajada Vene keeli juttu ja pidada ses keeles ette-lugemisi. Ja poolteise aasta pärast kirjutas ta Vene keeles selle keele üle põhjaliku uurimistöö.

Professorina jatkas ta tööd sellesama hooga. üks tema Kasani tuttavaist jutustab ta töötamise viisidest:

„Kolmandal korral, odavas väikeste akendega toas elades istus M. Veske päeva päeva kõrval oma raama-tute taga. Lõunat söi ta tihtipeale alles õhtul, ilma et oleks päevajooksul võtnud einet. Vahel töötas ta ööd otsa koiduni, nii et tõusev päike leidis teda tööta-mast. „Küll olete vara tõusnud, juba rüdeski,“ ütlesin korra, kohates teda vara hommikul. „Ei“, seletab Ves-ke, „ma ei heitnudki magama. Sattusin nii huvitava-tele mõtetele ja tähtsatele keeleteaduslikele võrdlus-tele, et unustasin magamise. Vaja oli järele mõelda, läbi katsuda, teha järeldusi. Vaadake, mis ma tegin...“ ja ta hakkas hoogsasti jutustama oma öötöö tagajär-gedest.“

Isamaalist vaimustust ei ole ükski ärkamisaja te-gelane avaldanud nii tormiselt kui Veske. Tol ajal, kui ta tuli värske doktoridiplomiga Saksamaalt, ümbritses meil akadeemilise haridusega mehi apauistus. Tolle aja kohta kirjutas K. A. Herman: „Nüüd ei ole ime, kui eestlased tõusevad doktoriks, aga siis, 1873. aastal, oli see otse imeasi. Küll teadsime juba siis, et eestlaste seast oli välja tulnud mõnigi ülikooli haridusega mees, aga see oli siis iseenesest mõistetav, et ta sai saksla-seks ja läks kaduma Eesti sünnirahvale. Masingit, Rosenplänterit, Faehlmanni ja mõnd teist, kes meelega oli hoidnud eestlaste poole, ei tuntud enam, sest keegi ei olnud kirjutanud ega õppinud eesti kirjanduse aja-lugu, ning need vähesed mehed olid surnud. Kreutz-wald elas vagusasti Võrus, Hurt oli Otepäas õpetajaks. Taaralinnas ei olnud ühtainustki tähtsat meest, kes oleks tunnistanud enese eestlaseks. Nüüd korraga pidi tulema dr. Veske ja temast oli liikumas jutt, et ta ei põlga eesti rahvust.“

M. Veske tuli ja kõneles julgesti ja heameelega Eesti keelt. Kus iganes võimalik, tarvitas ta ainult Eesti keelt. Ta ei eraldanud end lihtrahvast, vaid otsis sellega ühendust, hoidudes piinlikult kõigest, mis teeks vaheseina tema ja rahva vahele. Keele uurimise reisudel elas ta kui harilik maamees. Holstre mehed jutustavad:

„Peale Leipzigi ülikooli lõpetamist elas dr. M. Veske suve otsa Holstres sugulaste juures, käis põllul ja heinamaal rahvaga juttu ajamas, keelt uurimas ja rahvalaule korjamas. Ta niitis heina, lõikas rükist ja kirjutas üles kõnekäände. Raamatukott ja pliiats olid tal ikka ühes. Ta sõi ühes heinalistega räimeleiba ja hapupiima, kiites eesti kama — nii tublit toitu Saksa maal ei saavat.“

Vanavara korjamist toimetas ta samasuguse põhjalikkusega kui keeleõppimist. Kord nekrutite vastuvõtmise ajal Tartus tulnud ta Avinurme loosimeeste ja nende küüdimeeste korteri ja hakanud nendelt küsima, kuidas keegi nimetab üht või teist asja ja palju muud. Ta küsinud ja kirjutanud, kuni kõik heitnud magama. Oma küsimistega tüüdanud ta kõik ära, küsinud aga ikka veel, kui olnud ülal paar inimest.

Kuna M. Veske kõneles järjekindlalt Eesti keelt, siis juhtus tal saksikutega tihti lõbusat nalja. Kord kutsuti ta Ambla alevikku pulma, kus olid koos kohalikud paremlased. Pulmas valitses Saksa keel. Eesti keelt kõneldi ainult teenijatega. Veske, kes tema oma palvel jäeti teistele külalistele esitlemata, kõneles kangekaelselt ainult Eesti keelt ja läks ka neidude juure eestikeelse te naljadega. Neid krimpsutasid nina ja imestasid, kuidas sattunud pulmaseltskonda „Kerl“. Kui Veske siis seletas, et ta kannab ette oma ilusaima laulu, ja hakkaski laulma „Vasknarva piigat“, katkes neidude kannatus ja nad läksid paluma, et „Kerl“ pulmast ära aetaks. Peremees ütles tasakesi naeratades: „Väljaajamisega teeksin endale häbi: see on dr. Veske, kes lõpetanud Leipzigi ülikooli.“ Neid kohkusid, ja kui Veske uuesti tuli nende juure, oli ta nende silmatera. Kas luges ta ette rahvalaule või seletas Eesti grammatikat, kõik võeti vastu vaimustusega. Kogu pidurahas kõneles nüüd Veske auks ainult Eesti keelt.

Kõneldes isamaalisest asjust sattus M. V. vaimustushoogu. Üks endine Treffneri gümnaasiumi kasvandik seletab, kuidas Veske kannud õpilastele ette oma „sõjalaulu“:

„See oli alles deklamatsioon! Oli midagi iseäralist, nii et me kõik jäime kuulama, suud-silmad lahti. See vaimustustuli, mis ilmus Veskes, oli midagi haruldast. Isegi harilikud sasis juuksed ja habe näisid olevat nagu loodud vaimustuse jaoks, kui ta kandis ette need unustamata read:

MALEVASSE

Mehed, mehed, malevasse,
malevas on meeste ase;
kodus arad memmepojad,
kelle iha pesad soojad.

Vapper, vapper meie malev
nagu muiste kange Kalev,
raiub vaenlast nagu lauda,
raiub vaenlast võidul hauda.

Jäta püha Eesti pinda,
Vaenlane, siin näed sa meest!
Kodu poole pööra rinda
Kättemaksja meeste eest.

Jooksku higi, jooksku veri,
Andke vaenlasele tuld!
Vaba olgu Läänemeri,
Vaba Eesti muld, sa kuld!

„Eesti muld“ hõisati välja niisuguse jõuga, nagu oleks pidanud seda kuulma kogu maailm ja mitte üksi meie, mõningad koolipoisid.“

Kord läksid lauljad M. Veskele sünnipäevaks soovima õnne. Kui nad algasid laulu: „Sind surmani küll tahan“, tormas doktor tuppa nagu maruhoog, nii et ta lai habe vuhises kahele poole üle õlgade. Ja tänuavaldu lauljale ning töötussõnad jääda truuks isamaale täitsid vaimustavas kõnes kogu maha. Kui kvar-tett jatkas laulu, jooksis M. Veske kirjutustuppa tagasi. Hetke järel ilmus ta uuesti, paberis pihutäis sõredat mulda. Üles toolile astudes ja mulda põrandale puistates seletas ta endise paatosega, et see olevat tema ja ta sõprade kodumaa muld. Ta olevat käies välismaal võõra rahva keskel kannud kaasas seda kõige kallimat ja pühamat varandust, et hinges ei kaoks kodumaa. Sellele maale vanduvat ta igavest truudust. Seda pidavat tegema temaga ka teised, tema sõbrad, vennad ja õed! Ja siis tegid seda ka teised säravail silmil, tõstes käed vandetöötuses taeva poole.

Liigutava armastusega oli M. Veske kinni oma kodukoha ja ema küljes. Tema kodukoha mägi, allik, kask, järv ja jõgi tulevad ette ta lauludes mitmes teisendis.

Kord oli ta minekul Tartu. Saatja ootab, et hakata sõitma. Kuid Mihkel on kadunud. Keegi ei tea, kuhu ta jäänud. Viimaks ilmub ta. Ta raiunud lepikus hagu ja teinud söödisse paar kütist, et ema saaks kütta ahju ja tal oleks maad, kuhu teha rükis. Leipzigit saadetud kirjas palus ta, et saadetaks temale tükk Eesti musta leiba. Ta tahtvat näidata Saksa pererahvale, kui maitsvat leiba mõistab küpsetada tema ema.

M. Veske oli ka suur lastesõber. Juhtudes perekonda, kus olid väikesed lapsed, läks tal kohe mängimine nendega lahti, nii et ta unustas täiskasvanud. Oma teenijaks võttis ta ikka lastega naise. Teenija lapsed pidas ta oma korteris, toitmis ja koolitas neid.

Mehine on meie malev,
hüüab maa ja linn ja alev;
malev Eesti rahva iha,
malev vaenuvende viha.

Malev kindel — Eesti kindel,
julgeolek rahva rindel,
kosub maa ja õitseb rahu,
raugeb rahva põli mahu.

M. J. Eisen.

UNGARLASTE MAAILMAKONGRESS

Allolev artikkel ilmus „Ungarlaste maailmakongressi“ puhul „Budapesti Hirlap'is“ juhtartiklina.

Üks suurimaist ungarlasist, kelle tema geenius viis juba lapsepõlves kaugele suure maailma, kes ei rääkinud meie keelt ja kelle pärast kaks maad on võidelnud, nimetas Ungarit oma uhkeks, õilsaks isamaaks. Nüüd, mil — eriti meie maa tükeldamise pärast — igasse maailma kaare pillatud ungarlaste esindajad kogunevad ungarlaste maailmakongressile meie isamaa meelitavasse pealinna, ärkavad minus selle „ületamatu ungarlase“, Franz Liszt'i, sõnad, mis ta on paberile visanud oma ungarluse ärkamise puhul. „Raske juhtumine,“ kirjutab ta 1838. aasta mai lõpus Messard'ile, „on minus äkitselt äratanud selle tunde, mille arvasin juba olevat kadunud, kuigi ta ainult uinus. Ühel hommikul lugesin ma Veneetsias ühest Saksa ajalehest teate raskest õnnetusest, mis [veeuputuse näol] Pesti on tabanud. See sõnum on mind tõsiselt vapustanud. Minus ärkas sügav kaastundmus, äravõitmatu igatsus anda abi neile paljudele õnnetutele... Nende erutuste ja tunnete läbi sai mulle selgeks sõna „isamaa“ mõiste. Ma pöördusin äkitselt tagasi minevikku ja leidsin oma südames lapsepõlvemälestuste aarded puhastena ning puutumatutena. Suurepärane maastik kerkis mu silmade ette. Siin hästituntud mets, milles jäägri-

sarv kõlab; seal üle kaljude ruttav Donaujõgi! See oli lai madalik, millel rahulikud karjad vabaduses liikusid. See oli Ungari, rammus, viljakandev pind, mis on kasvatanud nii üllaid poegi. See oli minu kodumaa. Ja minagi, — hüüdsin mina patriotismi hoos, mille üle teie võib-olla naerataksite — minagi kuulun sesse vanasse, jõurikkasse tõugu, minagi olen selle ürgjõust küllastatud, ohjeldamatu rahvuse poeg, kes kindlasti on valitud veel parema saatuse tarvis...“

Keegi ei või sügavamini aru saada Franz Liszt'i pregnantsetest sõnadest kui meie, maailma kaugeletesse osadesse laialipillatud ungarlased. Meis, kes meie pikkade kuude ja aastate kestes võõraid sõnu kuuleme, võõrast leiba sööme, teist õhku sisse hingame, võõras ümbruses rändame, kodumaa muredest unistame, suurilma hoolimatusega võitleme, meis tungib vahetpidamata esile Franz Liszt'i sarnase elementaarse jõuga arusaamine, mis on isamaa. Ungaris mängib veel septembri päikesekiir puuviljast koormatud puudel, valmistub lõbusale viinamarja-noppimisele viinamägi, kuid minu põhjamaisel kodumaal on vaevalt ilmunud suvi, kui ta juba põgeneb, ja sügishall näpistab juba valgetüvelise kase õrnu lehti. Veel missugune igatsus valdab ungarlast kauges põhjas kevadet oodates! Ungaris on kevadine päikesepaiste meelitanud öied sirelitele juba siis, kui ülal põhjas katab veel lumi elutuid orge ja piki silmi oodatav uus aastaag peab oma suurt võitlust talvega.

Siin kodus, killustatud väikesel isamaal, mõtlevad võitlusest väsinud ungarlased mõnikord kadedalt oma võõrail mail elavate omamaalaste peale. Kaugus avab nende silmadele niisuguse perspektiivi, nagu oleks elu väljas sada korda kergem. Välisungarlast kitsendavad keelelised, majanduslikud, seltskondlikud ning looduslikud raskused on ainult sellele selged, kes on juba katsunud ajada Ungari vagusid võõraste sööti. Välismaail on iga hea ungarlane oma isamaa nimetu sõdur. Palavikliku tööga peab heaks tegema kõik need vead, mis Ungari jaanalinupoliitika tõttu on tekkinud aastasadade jooksul. Tarretama panev on välismaa teadmatus Ungari üle. Välismaile sattunud ungarlane kuuleb igal sammul niisuguseid küsimusi, loeb niisuguseid teateid ja kogeb niisuguseid asju, mis tal vere palgesse ajavad. Selle hoolimatuse ning teadmatus vastu peab iga välisungarlane apostlitööd tegema. Ungarlased, kes välismaail töötavad vaimlisel, majanduslikul või seltskondlikul alal, ärgu tehku propagandistlikku, vaid intensiivset selgitamistööd. Meie peame igasuguseid olusid tähele panema kirjas ja sõ-

Ungari pulmakombed: pulmasaia ja suhkurkuke kandmine pulmapidustustel.

nas, et maailma kõrva kisendada sedasuurt ülekohtu, mis on tükeldanud meie tuhandeaastase, kauri isamaa, mille rinnal olime elanud Püha Stefanist saadik rahvus oma võorakeelsete vendadega niisuguste rahvuseaduste juures, mis teised riigid alles nüüd on vastu võtnud Rahvasteliidu survele. Peame looma maailmaüldarvamise, millest võime rõõmuga konstateerida, et ta on juba arenemas.

Olen tulnud põhjamaalt äikeselinnuga, sealt, kus valgetüveline leinakask süleleb tumedat, pilvede poole kerkivat kuuske. Ma toon tervisi Ungari rahva sugulastelt eestlastelt, kes kolme tuhande aasta eest lahkusid Uuralimail

asuvalt. Soome-Ugri ürgkodumaalt ja rändasid põhja poole. Eesti rahvusliku lipu valge tähendab lund, sinine taevast, must seitsmesaja-aastast orjust, mille jooksul Eesti rahvas on õpinud armastama vabadust. Sini-must-valge trikolor saadab oma hõimutervitusi punane-valge-rohelisele lipule:

Tuled pisikesed öökorra valves,
Pölete oh kui laokil Ungari suures talves
Kuningarajal, Karpaatidel, igas suunas.
Üks vaid soov väljub mu pulves:
Vilketuled mahedad, rännutuled leegihooes,
Mis oleks, kui põleksite koos!)

TEXASI HÄDAOHUD

Kus politsei on jõuetu, seal seab korra jalale „Texasi korrapidaja“

Läbi laia madaliku San Antonio ja El Paso vahel kihutas reisijatega täidetud Lõuna-Vaiksemere raudtee „The Sunset Limited“ luksusrong oma eesmärgi poole...

Einelaavagunis valitses elavus. Oli kuulda mitmesugust ärevuslikku juttu Mehhiko piiril ümberhulkevatest röövlisalkadest. Terveid ronge oli paljaks röövitud ja mida lähemale jõuti piirile, seda enam mure kasvas ja ärevus tõusis reisijates...

Kõikidest reisijatest ainult üks näis jäävat täiesti rahulikuks. Ta oli saleda kasvuga, tugevate lihastega mees, kes istus mõnusalt, suitsetas palju ja tühjätähjaga saatis aega mööda. Tema riietus sarnles cowboy omale. Lainyaäreline kaabu kattis ta pruune juukseid ja tema habemetükkalisest näost vaatasid kaks tarka silma...

Kaasreisijates minutist minutisse kasvav ärevus ei näinud teda põrmugi segavat...

Äkki ragisesid pidurid ratastel ja rong jäi seisma. Raudteele langetatud tugevad puud ja palgid ei võimaldanud edasisõitmist. Püssipaugud kajasid läbi õhu ja valju kisa kostis veduri poolt küljest.

Kabuhirm läbistas reisijad, kõik jooksid vagunis hirmuga läbiseigi, naised hädaldasid, mehed ivandusid ja siunasid. Kartlikumad ronisid pinkide alla, teised püüdsid peita oma raha ja väärtasju. Keegi ei julenud aknast vaadata välja, kuuldid lendasid igalpool purustades aknaklaase. Kõik karjusid appi.

Vaevalt oli rong seisatanud, kui tuli elu sellesse habemejuurikalises mehesse laiaäärelises kaabus. Ta tõmbas istme alt välja oma „six-shooteri“ (kuuepaukulise), pistis kaks revolvrilt vöö vahele. Siis ta kiskus akna lahti, hüppas välja, laskis põlvili kuuma liiva sisse ja pauk paugu järele ta kihutas rongile tormavate röövlite pihta. Üldine segadus — hirmus karjumine, vihane ulumine, ja vaevalt nad silmasid seda meest, kui nagu kurjast aetud jooksid laiali, jättes maha kaheksa surnutena. Nad olid mehes tunnud ära

„Texasi korrapidaja“. Selle mehega ei olnud naljatada, see ei lasknud endaga kaubelda, põgenemine oli siin ainuke pääsmine...

Vaevalt hädahoht oli möödunud, tõke teelt kõrvaldatud, kui „Sunset Limited“ jätkas jälle reisi ja jõudis ilma suuremate vahejuhtumisteta El Pasosse, oma eesmärgile. Jaamas rahvahulgas korrapidaja kadus, ilma et sellest sündmusest pikemalt oleks teinud välja.

Umbes 150-meheline nendest tublidest meestest koosnev rühm valvab Texasis piiri. Kus ähvardab tõsine hädahoht, sinna saadetakse need hulljulged mehed, kelle laskeriist kunagi ei väärata. Nemad on selles julgeolekuta ümbruses kehastunud „kord ja kohus“. Nad ei kannu erilist vormi, aga niipea kui neid silmatakse, kaob igasugune kahtlane ollus.

Texasi kordnik ei küsi kunagi palju, vaid laseb otsekohe pihta ja valitsus kaitseb teda alati. Veel kordki pole säärast korrapidajat tema tegude eest võetud vastutusele. Otse ümberpöörduvalt, neid rahvas kõikjal armastab.

Üks teine juhtum oli El Pasos. Linn oli ärevuses. Töölised streikisid, käisid linnas ringi salkades, tegid mitmesugust kahju, lõhkusid kauplusi, purustasid aknaid ja kurjategijad toetasid streikijaid, et seejuures röövida. Valitsus ei teadnud, mis teha, politsei ei suutnud luua korda. Tund-tunnilt seisukord muutus tõsisemaks ja kerkis silmapiirile hädahoht, et Mehhiko piiril hulkuvad mässajate salgad ühinevad rahutuste sünnitajatega ja rüüstavad El Paso.

Viimases hädas telegrafeeriti Blissi forti. Salk ratsaväge tuli linna, ratsutas rüüstaja rahva hulka, et

¹⁾ Luuletise autor on Sándor [Aleksander] Reményik, pseudonimega Végvári [s. t. piirikindlusest päritolev]. Ta on kuulus noor Ungari luuletaja Transylvaanias (praegu Rumeenias). Eestindanud K. E. Sööt.

Texase kõikvõimas korrapidaja.

neid paljaste möökadega ajada laiali. Rahvahulk hakkas käratsema, sest oli teada, et ratsanikud ei tohi lasta.

Hakati ratsanikke kividega pilduma ja malkadega peksma; kisti sõdurid ratsudelt jne...

Kui kõik lootused nurjusid rahu jalule seadmiseks, võisid siin aidata ainult „kordnikud“. Veduriga tulid neli neist kohale. Valge Maja „Mills Buildingi“ ette oli tuhandetena kogunenud määratsevat massi...

Tuleriist pihus ilmusid need neli meest korraga sinna ja hüüdsid lärmitsevale rahvamurrule: „Minge laiali, edasi, edasi minna, mitte seisma jääda!“ Hämastunud rahvahulk kahtles silmapilgu, siis ta tungis tagasi, valgus laiali. Neli peatänavat puhastasid „kordnikud“ igauks ühe, hoides püstoli kogu aeg laskevalmis. Metsikult tormasid määratsejad linnast välja karjudes: kordnikud (rangerid) on siin. Ja ühe tunni jooksul oli rahu El Pasos jälle seatud jalule.

Keegi ei julenud enam tulla välja majadest ja onnistest. Igauks tundis neid valjuid julgeid korrakaitsejaid mehi...

See oli kui ime, et neli meest nii lühikese ajaga saatsid rohkem korda kui politsei, kodanikud ja ratsavägi. Igauks teadis, et nende meestega koos ei saa hakata õlut tegema... kes neile iganes oleks hakanud vastu, oleks olnud surmakandidaat...

Säärasesse hädaohtu rahurikkujatest keegi ei soovinud end panna. Selleasemel et end kui koera lasta tappa, on parem nobedasti taganeda ja võit jätta korrakaitsejatele. Ja Texasi kordnikud oskavad luua korda — kui seda on tarvis — pannes kaalule oma enda elu.

Üks teine juhtum olgu veel toodud Bronwillist, kuhu neegrisalgalad olid tulnud üle piiri. Politsei oli jõuetu, ainult kaks kordnikku tulid appi ja kuigi üks neist sai surmavalt haavata, ta toetas oma seltsimeest laskmisega seni, kuni see neegrите bandelt oli võtnud sõjariistad.

Niisuguseid juhtumeid, kus kordnikud oma naha viivad turule, et kaaskodanikkudele luua kaitset ja kindlustust, on sageli olnud. Sel kangelasjulgelusel ja surmaks valmisolekul põhjenebki nende Texasi kordnikkude kuulsus, mis nendel vabatahtlikkudel politseinikkudel rahvahulgas on. Tänu sellele endaohverdamiseks valmisolekule, igasugu kahtlane element kardab preeria cowboy ülikonnas korrapidajaid.

Lõppeks olgu veel toodud näide nende julgusest: Birgen, Texasi suurem õlikeskkoht, sai viimasel ajal olnud piirirahutuste ajal palju kannatada. Ei möödunud päeva, kus ei oleks olnud roimamisi. Sheriff ja tema abid notiti maha. Õlipiirkonna üle kuulutati sõjaseisukord ja kõige õigem, mis valitsus võis teha: ta saatis sinna üheksa kordnikku, kõige paremad nende hulgast. Lähema 24 tunni jooksul kõik hulkurid, roimarid ja vargad olid linnast kadunud. Kord ja seadus oli ühes kordnikkudega Birgenisse tulnud tagasi...

Palju iga Texasi kordnikule! Nii vähene kui nende arv ka on, nende võim on suur ja on õnnistuseks maale!!!

Mõiste ülevõimust kaob, kus Texasi rangerid ilmuvad esile. Terror ei mängi osa, kuna ükski rahva hulgast ei julge terroriseerida, kui end näitab kordnik või kui saab teatavaks ainult kuulduski kordniku ilmumisest. Kui nad tulistel hobustel kihutavad üle maa, kui nad ka korraarmastajale kodanikule sageli üllatavalt ilmuvad kohale kiiremini kui nende preeria hobused, käib nende eel kohutav hirm, mis sageli palja teadaandena: „Kordnikud tulevad!“ loob korra linnas ja maal.

LASKEVÖISTLUSED KOLGA-JAANI MALEVKONNAS

Enne jõulupühi oli K.-Jaani malevkonnal tähtsaimaid päevi. Nimelt korraldati malevkonnas pealikuile 20. ja 21. detsembril laskekursused, mispuhuks olid Viljandist kohale sõitnud ka kapten Sepp, vanem instr. leitnant Triik ja leitnant Jänes. Pärast kursusi olid aga 22. detsembril malevkonna laskevõistlused, milliseid võib lugeda kordaläinuiks osavõtjate suhtes, enne-pühise kibeda aja ja põhjatute teolude peale vaatamata. Erilise tähtsuse omas aga see laskevõistluste päev K.-Jaani malevlaste peres seepärast, et see oli esimene kord, kus esilaskuri kohale tulnud malevkondlased said väärilised autasud.

Laskevõistlused olid jagatud nimelt kolme gruppi — 300, 200 ja 100 meetri kauguselt. Esikohale tulnuile oli määratud: Sakalamaa maleva poolt suur rändav hõbekarikas, K.-Jaani Ühispanga poolt spordipüss hõbedase monogrammiga ja K.-Jaani Tarvitajate-Ühingu

poolt hõbeportmonnee, millele oli sisse graveeritud: „Auhinnaks parimale laskurile“.

Võistluste resultaadis sai I auhinna J. Keskküla — spordipüssi, samuti läks ka tema kätte maleva ränd-auhind, mida aga Keskküla peab veel kolm aastat võistlustel kaitsma enne, kui selle saab pärisomanduseks. Teise auhinna ja diplomi sai Mutt, kuna ainult diplomid said — A. Kõks, A. Pihlak, J. Väljapõhi ja J. Hunt. Tähendatud auhinnad ja diplomid jagas välja kohalesõitnud Sakalamaa maleva pealik kapten Eisenberg, kes ka malevlastele pidas süütava kõne.

Võistluste lõppedes tänas malevkonna pealik H. J. Kukkk soojel sõnul kõiki võistlustest osavõtjaid, pannes neile eriti südame peale selle igavese tõe, et — harjutamine teeb meistriks, annab võidu!

Käsper Kustus.

EESTI NÜÜDISLÜÜRIKA.

Koostanud Gustav Suits.

Sissejuhatava kokkuvõttega ja autorite piltidega, 288 lhk., hind broš. 3 kr. 50 senti, iluköites 4 kr. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.

Valik sisaldab iseloomulikuma osa eesti uuestast luulest, esitades järgmisi autoreid: E. Enno, G. Suits, V. Ridala, M. Under, A. Adson, J. Barbarus, H. Visnapuu, A. Alle, J. Kärner, J. Semper, V. Adams, E. Hiir, J. Schüts.

Eesti raamatute üldnimestik 1924—1928.

554 lhk., hind 8 kr., Eesti Kirjanduse Seltsi väljaanne. Nimestikku on võetud kõik trükitooted, mis ilmunud 1924—1928. a. vahemil ja mille suurus üle ½ trükipoogna, täh. kõik raamatud, brošüürid, ajakirjad, ajalehtede aastakäigud, kuid ka noodid ja kaardid. Nimestik on korraldatud ajalisel järjekorras kuudekaupa, lõpus on toodud autorite register, mis võimaldab alati trükitoote ülesleidmise nimestikus. See on esimene sellisarnane täieline teos Eestis.

K. A. Hindrey „Kongosõit“.

„Kongosõit“ on huvitavamaid reisukirjeldusi meie kirjanduses — seda tagab juba autori nimi. Ta vestab siin kanaarialindudest, ahvidest, rohtlaane tulemerest, mustast politseist, neegri hammustusest, mustade arhitektuurist, telefoni trummist ja muist asjust nii haaravalt ja huvitavalt, et ei saa panna raamatut käest lugemata lõpuni.

Guy de Maupassant: VEE PÄÄL.

Tõlkinud E. Roost ja Joh. Aavik, 200 lhk., hind 3 kr. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.

Joh. Aavik kirjutab eluloolises ülevaates: „Mis puutub käesolevasse raamatusse „Vee pääl“, siis on see Maupassant'i viimseid teoseid, kirjutatud a. 1887. ja ilmunud a. 1888. See on ühtlasi ta isiklikemaid, sisaldas kõige rohkem ja kõige tihedamalt ta oma mõtteid ja tunnelmaid, mis juba sellal olid pessimistlikud ta katastroofiliseks edeneva vaimuhaiguse tõttu.“

Raamat on varustatud Maupassant'i elulooga, raskemate kohtade kommentaaridega, uuemate sõnade seletustega ja teoses kirjeldatud meresõidu kaardiga.

K. A. Hindrey. Minu elukroonika III. K.-ü. „Loodus“, hind 5 kr.

Selles raamatus K. A. Hindrey jätkab oma põneva eluloo jutustamist, mis juba eelmistes annetes köitsiõ lugejate tähelepanu.

Reed Morn, hiljutine „Looduse“ laureaat, on ilmunud uue romaani „Kastreerit elu“. Romaan, „Looduse“ kirjastus, hind 4 kr. 40 senti.

August Strindberg: „Üksi“. Tõlkinud A. Lemberg. E. Kirjanduse Seltsi kirjastus.

„Üksi“ ilmus rootsikeelsena esmakordselt 1903. a. ja on pärit viimasest ajajärgust Strindbergi elus. Väsinud ärevast võitlusest talumatute võimudega siirdub autor üksindusse, lootes leida seal rahu ja tasakaalu. Mässulise merena tahtis ta jõuda vaikseks. Pealtnäha ongi „Üksi“ sündmustik tüünepinnaeline, kuid seesmiselt on hing ikkagi ärevalt voogamas: reageeritakse teravasti ja tugevasti ümbritsevale elule, tekib mõtteid, erakordseid ja sügavaid, mis löövad erutatult lõkkele. Niimoodi kujuneb „Üksi“ geniaalse kirjaniku enda sise-elu tabavaks kujutuseks ja analüüsi ühtlasi. See teeb raamatu väljapaistvalt sisukaks.

Eduard Vilde: „Kogutud teosed XXXI anne. Näidendid I. „Tabamata ime“.

See Vilde näidend, õieti tema dramaatiline esikteos, nägi esimest korda päevavalgust 1912. a. ja sünnitas tol ajal õige palju tolm, kuna näidendit peeti rünnakuks tolle aja seltskonnale.

Nüüd on see näidend „Looduse“ kirjastusel ilmunud Vilde kogutud teoste seerias ja leiab loodetavasti ümbertõõtatud kujul uuesti tee meie näitelavadele. „Tabamata ime“ kui konversatsiooniline teos tahab siiski head teatrit, kuna vastasel korral temast paremat naudingut võib leida teda lugedes.

Rahvalikke naljandeid vanavarasalvedest

Peremees läheb esmaspäeva hommikul enne koitu peret äratama ja hüüab: „Tohoo toonamullused! te alles magate? Homme on teispäev, ülehomme kesknädal ja juba laupäev käes!“

Muhulane kalamüügilt tagasi tulles: „Oh sa pühade vahe, oo see maailm ikka suur! Teinepool Pärnu linna olid ka veel külad!“

Raudsepa peremees üleaedsele jutustades: „Mul oli viis kuuendikku vähem kui vakk linnaseid; säält sai viis vaati „virvarri“ ja kaks vaati kanget õlut. Kutsusin Tõistre Matsi oma uut õlut maitsma, aga sa kallike! niipea kui ta mekkis, siis meele võttis — andis mulle kapaga pähe. Ma ei saanud enam muud kui ütlesin: „Mats vennike, lahu vett, lahu vett!““

Viinavaat.

Naine käis soldateile piima müümas. Ükskord võtsid soldatid piimavaadi vägisi naise käest ära ja see läks pealikul kaebama. Pealik ei mõistnud Eesti keelt, naine ei mõistnud Vene keelt; keelemees pidi aitama.

Pealik laskis soldatid astuda ritta ja küsis naise peale vaadates iga soldati peale näidates naiselt: „Etot vinovat?“ (Kas see on süüdlane?). Naine vastas igakord: „Ei olnud viinavaat, oli piimavaat!“

Külamees läinud linna linu müüma ja võtnud lapse ka. Linnakaupmees hakanud lapsega naljatama ja küsinud:

„Kas sa ka oled näinud, kuidas linu tehakse?“

„Miks ei näinud? Memm sõelus tuhka, taata riputas vihaga vett.“

Kaks meest läksid metsa karupoegi püüdma. Üks ronis orgu, kus oli karukoobas, aga teine jäi kaldale. Natukese aja pärast kisendas see, kes oli orus: „Karu püüdsin!“ „Too ta siia!“ käskis teine. — „Ta ei tule!“ — „Siis tule ise siia.“ — „Ta ei lase!“

Perenaine: „Kes see sööb säääl nurgas kaali nagu hobune: rõmsat, rõmsat?“

Tütar: „Mina, mamma.“

Perenaine: „Ah, see on mu oma Eebi, mina mõtlesin, kesse sööb säääl nagu väike hiir: rõks, rõks!“

Virna!

Üks talutaat olnud Tallinnas „suurel turul“ ja näinud seal maailmatu hulga soldateid ridades seisvat, kõikide püssid olnud raatuse poole ja suud saiakangi poole. Siis korraga kamandanud üks: „Virna“ (smirno, venelased ütlevad mirna — paigal — vagusi). Talutaadil tulnud suur hirm ja ehmatus, sest tema poeg oli ka Tallinnas soldatiks. Kui neist saab maailmatu suur virm ja tema poeg juhtub aga saama virna põhja, siis pigistavad teise seal üsna laiaks.

MALE

Toimetaja A. Burmeister.

Järgmine partii sai iladuse auhinna.

Itaalia avang.

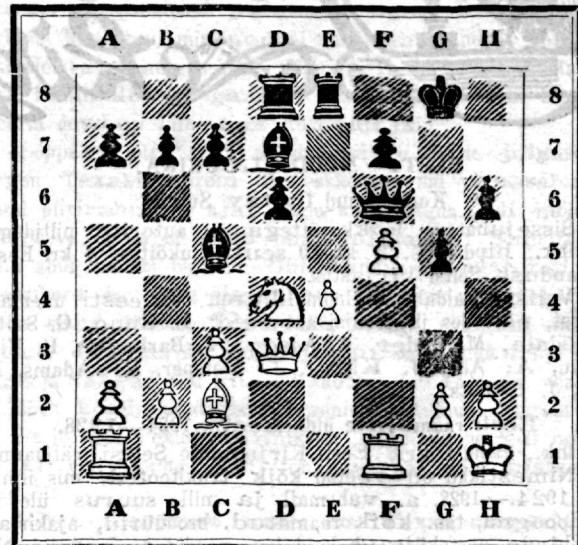
Mängitud Karlsbadi rahvusvahelisel meisterturniiril 1929. a.

Valged: E. Canal. Mustad: P. Johner.

1. e4, e5, 2. Rf3, Rc6, 3. Rc3, Rf6, 4. Oc4, Oc5, 5. d3, d6, 6. Og5, h6, 7. Of6:, Lf6:, 8. Rd5, Ld8, 9. c3, Re7, 10. d4, ed, 11. Rd4: Rd5:, 12. Od5:, O—O, 13. Ld3, Lf6, 14. Ob3, Ve8, 15. O—O, Oe6, 16. Oc2 (ähvardab e5), g6, 17. Kh1, Vad8, 18. f4, Od7, 19. f5, g5.

Seis peale mustade 12. sammu:

Mustad.

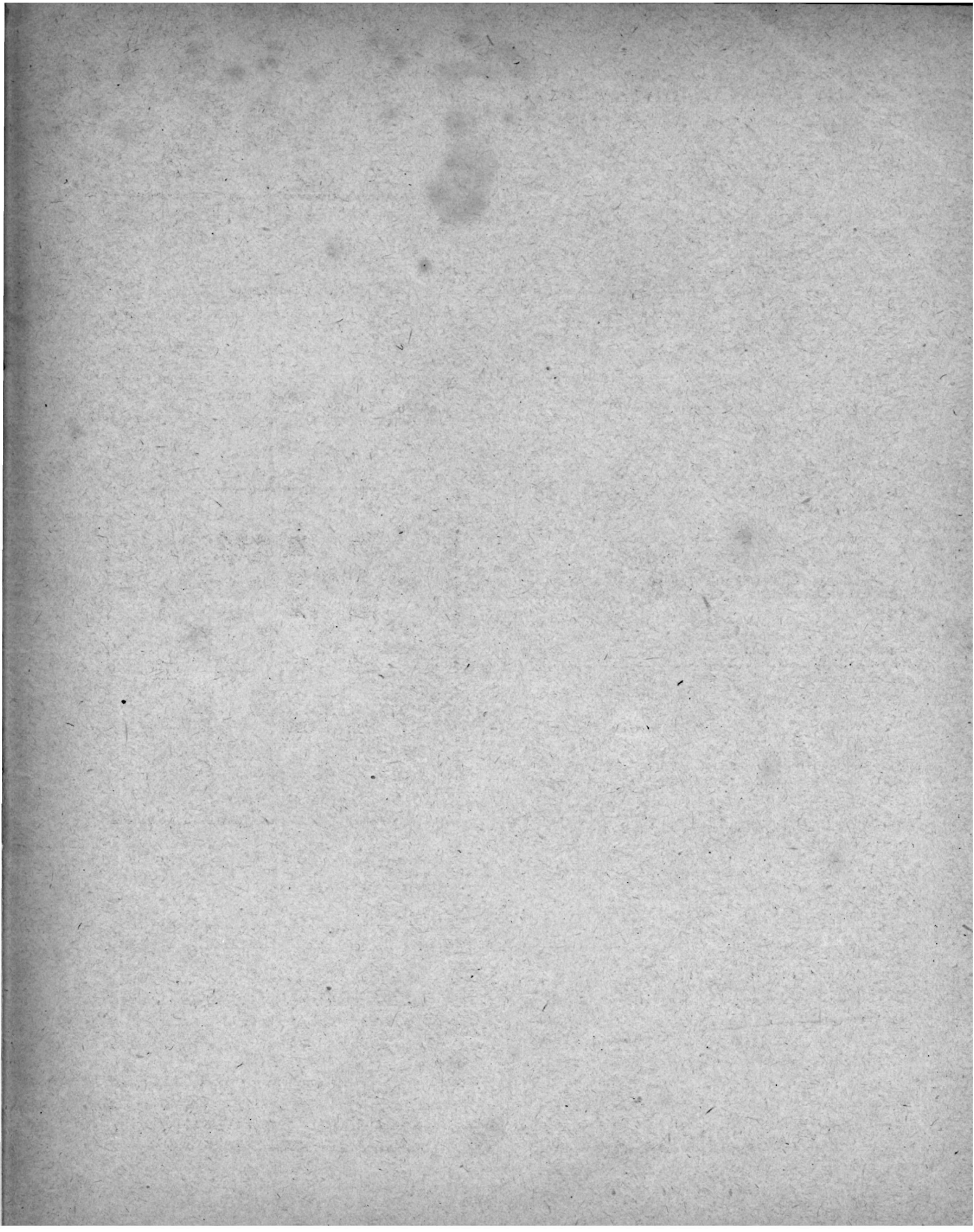
Valged.

20. Re6, fe, 21. fe, Lg6, 22. ed, Td7:, 23. Vf5, Vde7, 24. Vaf1, Kg7, 25. e5, Vh8, 26. e6, Le6:, 27. Vf6. Mustad andsid alla.

Õiendus.

S. Borosi ülesandes nr. 95 on välja jäänud valge vanker d8. Palume ta juure lisada.

TÄNASES NUMBRIS: Head uut aastat! / Uueks aastaks / A. Piip: Vaherahu 10. aastapäevaks / T. B.: Lihula—muistne Eesti sõjalinn / H. Prants: Rootsi aja üldhinnang meie rahva ajaloos / E. Lepp: Suusatamine / Uue-aasta kombat Hiinamaal / A. Tõnurist: Kui taevast sadas tulirahet / J. J.: Mustsada / Kaks juubilar / Ilmari Virkkala: Soomlased on Põhja-Euroopa kõige vanem kultuurrahas / V. Neggo: Missuguseks peaks kujunema „Noorte kotkaste“ organisatsioon / E. Lepp: Elu Siberi ürgmetsades / T-vo H-no: Põhjala metsikud pojad / B. Savinkov: Must hobune / Adamsoni õpilasi / M. J. Eisen: Malevasse / Ungarlaste maailmakongress / Texasi hädaohud / Laskevõistlused Kolga-Jaani malevkonnas / Toimetusele saadetud kirjandus / Rahvalikke naljandeid vanavarasalvedest / Male.

Suitsetage

PABEROSSE

20 f. - 35 s.

25 f. - 35 s.

20 f. - 25 s.

25 f. - 25 s.

Kauba Pank Tartus

Suurturg nr. 12, oma majas.

Telefon 9 ja 209.

Võtab raha hoiule.

Annab laenusid, kusjuures laenuvõtjal tarvis ei ole liikmemaksu sisse maksa, mis laenu kallimaks teeks.

Ostab ja müüb välisraha.

Čekid: Berliini, Genfi, Helsingi, Londoni, New-Yorgi, Pariisi, Praha peale.

Müüb Eesti 7% välislaenu.

Toimetab kõiki muid pangaooperatsioone.

Kinnitus A.-S. „EESTI LLOYD“ peagentuur.

Tule-, elu-, veo- ja õnnetusjuhtude-kinnitus.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükikoda, Pikk tän. 2.